Demokrasi Mücadelesi

Radikalizm, Şiddet ve Terör

Arno Gruen

Türkçesi: İlknur İgan

Çitlembik
psikoloji

Demokrasi Mücadelesi
Radikalizm, Şiddet ve Terör

Arno Gruen, 26 Mayıs 1923'te Berlin'de doğdu. 1936 yılında ABD'ye göç edip burada 1961 yılında Teodor Reik öğrencisi olarak psikanalist unvanını almaya hak kazandı. Çeşitli üniversite ve kliniklerde görev alan Gruen, en son New Jersey'deki Rutgers Üniversitesi'nde profesör olarak görev yaptı. 1958'den itibaren özel muayenehanesinde psikoterapi alanındaki çalışmalarına devam eden Gruen'ün alanıyla ilgili birçok dergi ve gazetede sayısız yazısı yayımlandı. 2001'de *İçimizdeki Yabancı* adlı kitabı Geschwister-Scholl Ödülü'ne layık görüldü. Diğer eserleri arasında, *Normalliğin Deliliği, Kendine İhanet, Empatinin Yitimi, İhanete Uğrayan Sevgi-Sahte Tanrılar* sayılabilir. Gruen, 1979'dan beri İsviçre'de yaşıyor ve Türkçe'de tüm kitapları Çitlembik Yayınları tarafından yayımlanıyor.

Klett-Cotta
© J.G. Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger GmbH, Stuttgart, 2002
© Çitlembik Yayınları, 2010

Kitabın Özgün Adı: Der Kampf un die Demokratie: der Extremismus, die Gewalt und der Terror

1. Basım, 2010

Türkçesi: *İlknur İgan*
Redaksiyon: *Aysın Önen*
Kapak Tasarımı: *Deniz Akkol*

Baskı ve Cilt: Ayhan Matbaası
Mahmutbey Mah. Deve Kaldırım Cad.
Gelincik Sok. No: 6 Kat: 3 Bağcılar/İstanbul
Tel: (0 212) 445 32 38

ISBN: 978-975-6663-69-1

Şehbender Sokak 18/4 Asmalımescit Tünel 34430 İstanbul
Tel: 0 212 292 30 32 / 252 31 63 Fax: 0 212 293 34 66
www.citlembik.com.tr / kitap@citlembik.com.tr

Demokrasi Mücadelesi
Radikalizm, Şiddet ve Terör

Arno Gruen

Türkçesi
Ilknur İgan

Çitlembik Yayınları 164

İçindekiler

Önsöz 7

1. Sağ radikalizm 9
Sağ şiddet 9
Ayıp sayılan acı 18
Duyguların tersine dönmesi 20
Yabancı 24
Kimliksizlik ve demokrasiyi tehdit eden tehlike 32
Kendine acıma 34
İç kurban 36
Anne-babanın takındığı pozla
kimlik şekillenmesi 48

2. Sol radikalizm 53
Sol şiddet 53
Sağ radikal ve sol isyankâr 56

3. Empati 65
İnsaniyetsizliğe karşı çare 65
Acının inkârı 68

4. Dürtü olarak nefret ve şiddet – ideolojisizlik 73
Nefret 73

**5. Şiddetin oluşumunda kendine acımanın ve
acının yeri** 83

6. İtaat, duygudaşlık ve kimlik 85
7. Canlılık ikamesi olarak şiddet 89
8. Tanısız hastalık: İnsaniyet maskesi 93
9. Terörizm 101
10. Cinayet 109
11. Kurban konumunda olma durumu 113
12. Ne yapmalı? 125
Dipnotlar 135

Önsöz

Bu kitaba 2001 Mayısı'nda başladım. Niyetim, sağ radikalizme ilişkin deneyimlerimi toparlamaktı. Ancak yazma sürecinde, şiddetin oluşumu üzerinde daha ayrıntılı biçimde durmam gerektiğini fark ettim. Sonuçta, sağ şiddet sorunun sadece bir yüzüydü.

Sonra 11 Eylül geldi. Yaşam taşkın bir şiddetin tehdidine maruz kaldı. İnsanı sömüren, çektiği eziyet ve acılara kayıtsız kalan, sonunda da zayıflıkla yaftalayarak insana kara çalan bir dünyanın tepkisi tarafından ezilip geçilmiş gibi olduk bir anda.

Şu kadarı kesin ki, şiddet yeni bir olgu değil. Şiddet, tahakküm ve mülkiyet temelinde var olduğu için tüm "büyük uygarlıkların" besleyip büyüttükleri şeyin bir parçası. İnsani değerlerin küçümsenmesinin yanı sıra dişil olanın ve çocuklarımızın çocukluğunun küçümsenmesi de buna eşlik ediyor. Gelgelelim, bu uygarlıkların teknik alanlardaki gelişimi, çok az sayıda insanın dünyayı Tanrı adına yıkıma terk etmesini ve ölümü zafer olarak kutlamasını sağlıyor.

Şiddetin bu ölçüsüzlüğü, kendi anlamımızı yitirme tehlikesine de yol açıyor. Böylelikle içimizdeki boşluk, ya genel bir duygusuzluk ve depresyonun, ya da daha faz-

la şiddet üretmenin kaynağı haline geliyor. Çünkü bu iç boşluk pek çok kişide, ancak hayali bir büyüklükle özdeşleşerek kurtulabileceğini umduğu bir anlam yoksunluğu yaratıyor. Hiçliğe ve ölüme adanmış bir radikalizme karşı ancak bu zihinsellikten uzak gelişimin derinlerdeki köklerini ortaya çıkartabilirsek direnebiliriz.

Sophie ve Hans Scholl kardeşler, insanların kandırılmasının görünürde zihinsel gerekçeler ardına gizlendiğini fark etmişlerdi. Zihinsellikten tamamen uzak bir gelişime zihinsel savlarla yaklaşılamayacağını ve yaklaşılmaması gerektiğini anlamışlardı. Savaştan ve misillemeden, ideallerden ve ulusallıktan söz eden radikallerin dili zihinsel bakımdan sağlıklı görünebilir. Ancak güçsüzlük, yoksulluk ve aşağılanma karşısındaki yok sayan tutumuyla bu dil, insani duygu ve ihtiyaçların gerçeğinden tümüyle kopuktur. Uygarlığımızın temelini oluşturan ve etkilerine sürekli maruz kaldığımız güç ve büyüklüğü destekler bu söylem sadece. Terör ve şiddeti engellemek ancak insanın gerçek ihtiyaçlarının kabulüyle; gerçek yoksulluğa, gerçek sefalete, bazı halkların aşağılanmasına ve dışlanmasına son verilmesiyle mümkündür. Demokratik ve keyifli bir yaşamı ayakta tutmayı ancak böyle başarabiliriz.

Yazma sürecim boyunca, karım Simone soyut olana meyletmemi engelleyip, canlı ve güncel olana bağlı kalmamı sağladı. Monika Schiffer, duygudaşlığı ve sonsuz anlayışıyla yazdıklarıma ruh kattı, okura ulaşan sözcüklerimin olgunluğa erişmesini sağladı.

1
Sağ Radikalizm

Sağ şiddet

19 yaşındaki bir Neonazi şunları söylüyor: "Öylesine, sırf canımız istedi diye saldırıyoruz. Toplanıp grup halinde kafaları çekiyoruz, sonra bir an geliyor, hadi diyoruz, artık harekete geçelim, gün bugündür, artık yenilmeziz, şimdi gidip milleti dümdüz edebiliriz."[1] Bir diğeri ise şöyle konuşuyor: "Biriyle kavga ederken hiçbir şey hissetmiyorum. İkimizden sadece biri için hayat hakkı var. Rasgele patlatıyorum ve karşımdakinin hiç şansı olmadığını görüyorum. Bu bile beni üstün kılıyor, kahraman benim. Barda yanıma oturan birinin burnunu beğenmemem, saldırıp icabına bakmam için yeterli."[2]

Aynı adam, kendisi hakkında düşünmeye yönlendirildikten bir süre sonra şunları söylüyor: "İnsan, hayatı boyunca o kadar çok şeyi yutmak zorunda kalıyor, o kadar çok şeye katlanmak zorunda kalıyor ki bir an geliyor karşılık vermeye başlıyor." Babasının alkol bağımlısı ve şiddet uygulayan biri olduğunu anlatıyor: "Eve her dönüşünde dayak atardı. Kardeşlerim saklanırlardı, korkuyorlardı. Ben korkmazdım. Ben de onun yoluna gir-

miştim. Günün birinde ona karşılık verdim. Artık kahraman bendim. Sekiz yaşındayken bir gün eve morarmış gözle dönmüştüm. Babam demişti ki: 'Bir daha gözünün morardığını veya bir tarafının yarıldığını görürsem seni dayaktan öldürürüm.' O günden sonra hiçbir şeye eyvallah demedim."

Yine sağ radikal gruplardan birine üye olan bir başkası da gruba niçin ihtiyaç duyduğunu şöyle anlatıyor: "Şiddet bir bağımlılık, dozunu sürekli artırmak zorunda olduğun bir uyuşturucu. Grupla birlikte dolaşırken gıcık kaptığınız rasgele birini seçersiniz ve girişirsiniz."[3]

Şiddet yanlısı bu gençler, kendi geçmişleri üzerine kafa yormuyorlar. Bulundukları duruma gelmelerinin nedenleri onları pek ilgilendirmiyor. Kendi geçmişlerini irdeleyip ailevi koşulların yarattığı birer kurban olduklarını görmek yerine, güncel komploların kurbanı olduklarını düşünüyorlar. Duygusal tepkiler vermekle birlikte, ne kendi duygularını gerçek anlamda yaşamaları ne de başkalarının duygularını algılamaları mümkün değil. Gece parkta bir bankın üzerinde savunmasızca uyuyan adamı sayısız bıçak darbesiyle öldüren genç şunları söylüyor: "İçimde de dışımda da sadece can sıkıntısı, dipsiz bir boşluk ve ölüm var."[4] Bu tür suçlularda kurban yoktur, sadece yenilgiye uğrayan vardır. Şiddet uygulayanlar, kurbanlarının insani yüzünü silerler – bir zamanlar kendilerine yapılmış olduğu gibi.

Yani, söz konusu olan acının yadsınması ve insani olana sırt çevirmektir. Sağ radikalizm, özellikle insanın kendisine yabancılaşmasının uç bir ifadesidir – ama tek ifadesi değildir. İnsanın kendi insanlığından uzaklaşmasına, daha hafif veya toplumun onayladığı şekillerde, gündelik yaşamımızı biçimlendiren çeşitli fenomenler-

de rastlıyoruz: İnsanı fiziksel bir nesneye indirgeyen ve öznel yaşantılarını yadsıyan teknokratlaşmış tıpta; gençliği, diriliği ve bedensel kusursuzluğu yücelterek insanlıktan uzak bir Leni Riefenstahl estetiğine övgüler düzen günümüz beden kültünde; otantik duyguların ifade edilmesini küçümsenecek bir durum olarak damgalayan "cool" olma modasında ve elbette, insanı birey oluşunun canlılığından uzaklaştıran, kişinin gerçekte kim olduğunun öneminin kalmadığı, sadece inandırıcı bir simülasyonun geçerli olduğu etkin bilgisayar dünyasında.

Zamanımızın bu tezahürlerinin ardında aslında ne kadar derin bir acı inkârının ve aynı zamanda insanı küçümseyen ne denli güçlü bir şiddetin gizli olduğu, ancak bunların insanlığa olan sözümona yararı sorgulandığında ve olumsuz etkilerine bakıldığında ortaya çıkıyor. Acının ve kaygının sürekli inkâr edilip dışlandığı bir kültürde yaşıyoruz. Sürekli başarılı olma, kâr etme ve onaylanma çabası içinde, tıpkı hastalık, güçsüzlük ve ölümle yüzleşmek gibi, keder ve tasalar da engel olarak görülüp reddediliyor. Bu konuyu irdeleyen pek çok eleştirmen var. Ancak çoğu, olumsuzluklardan sorumlu tuttuğu soyut bir toplumu yargılıyor. Sorunların asıl nedeninin, her bir bireyin yaşamöyküsünün ilk dönemlerinde aranması gerektiğini görmüyorlar.

İnsanın kendi özgünlüğüne ve insaniyete yabancılaşmasının kökleri, çocukluğumuzda hepimizin az veya çok karşı karşıya kaldığı acı verici deneyimlerde yatar. Bu kökler, anne-babanın sevgisizliği, aşağılaması ve duygularımızı anlamadaki yetersizliği nedeniyle hissettiğimiz, çocukluktaki bağımlı varlığımız tehlikeye gireceği için algılamamızın yasaklandığı acı deneyimlere

kadar uzanır. Gerçek şu ki hepimizi birbirimize; sağ radikali sol radikale, duygusuz bir brokeri kendisine spor salonunda işkence eden iş kadınına bağlayan şey, böylesi acı verici deneyimlerdir. Yani söz konusu olan, soyut güçler olarak görmememiz gereken, aksine bizi biçimlendiren ve soyut bir dış alanda değil de kendi içimizde bulunan, toplumca onaylanmış sosyal yapılardır.

Eğer bu ortaklık yadsınır ve reddedilirse, "sağ radikalizmi" kendimizden bağımsız, kendi başına bir fenomen olarak görme girişimi kaçınılmaz olarak her zaman başarısızlığa uğrayacaktır. Kendi acımızı inkâr ettiğimiz sürece, ne kendimizi ne de şiddet uygulayan neofaşistleri anlayabiliriz. Çünkü gerçek anlamda anlamak, ancak çocukluk acılarımızı yok saymamakla mümkün olur. Bu önkoşul yerine gelmedikçe, "anlamak" ancak ardında kibir ve küçümsemenin gizlendiği bir anlayışlı olma pozundan ibaret kalır. Bu "anlama eğilimi," kişinin kendi değerlilik duygusunu yükseltecek şekilde, ötekini küçültmeyi içerir. Ötekinin farklı olduğunu büyük bir anlayışla kabul ederken, aslında kastettiğimiz onun daha az iyi, daha az akıllı, daha az insani, daha az kültürlü, daha ilkel vb. olduğudur. Psikolojik bakış açılarına yöneltilen genel küçümsemede de görüldüğü gibi, gerçek anlayışa açık olanlar çok azdır. Tıp ve medya, her şeyden genlerin sorumlu olduğuna dair bilimsel-rasyonel hurafeye teslim olmayı yeğler. Bu arada, genlerin herhangi bir davranış biçimi üretmediğini herkes biliyordur herhalde. Genlerin yapabildiği tek şey protein yapıları oluşturmaktır ve bunu da ancak çevre koşullarına bağlı olarak gerçekleştirirler.[5]

Sağ radikalizmin, hepimizde olan ve kültürümüzün bir parçasını oluşturan bir gelişimin ifadesi olduğunu

kabul etmekte zorlanırız. Bu gelişim büyük uygarlıkların tümünde vardır, çünkü anne-baba ile çocuk arasındaki ilişkiyi, çocuğun "olgunlaşmamış" iradesini kabul ettirmesini engellemesi beklenen bir iktidar ilişkisi belirler. Ancak burada maskelenen, asıl meselenin "uygarlaşmak" değil, otoritenin kodlanması olduğudur. Çocuğun bu şekilde yozlaştırılan sosyalleştirilme sürecinin, iktidar sahibi olanlara itaat güdüsünün ruhunun derinliklerine kök salmasını sağlaması beklenir. Bu da ancak çocuğa özgü ihtiyaçların, isteklerin ve duyguların susturulmasıyla mümkündür. Bu ise çocukta, kendisine özgü olanın onu himaye eden yetişkinler tarafından reddedilmesi nedeniyle, bir iç terörü beraberinde getirir. Böylelikle kendiliğe dair olan düşmana dönüşür; çocuk -geleceğin yetişkini- kendisine özgü olanı yabancı ve itici olarak yaşar. Yani, yabancıyla özdeş olan bu iç düşman, anne veya baba ya da ikisi birden kendi gerçek bakışında ısrar ettiği için çocuğu reddettiğinde veya cezalandırdığında insanın içinde boğazlanan yanı oluşturur. "Gerçek" sözcüğünü kullanıyorum, çünkü bir çocuğun ilk algılamaları empati düzeyinde yaşanan idraklere dayanır ve sadece bu anlamda gerçek olabilir. Hitler de annebabasıyla bağını koruyabilmek için kendi varlığının reddini yaşamış ve kendine özgü bir parçasını yabancı diye inkâr etmek zorunda kalmış olmalı. Bu sürecin ürettiği, kendine özgü olana karşı nefret, ancak bu nefreti dışavurunca ayakta kalabilen insanlar yaratıyor. Kendine özgü olanın yabancı diye dışlanması, bu şekilde oluşturulmuş kişilik yapısını ayakta tutabilmek için düşman arama gereksiniminin tetikleyicisi oluyor.

Bu sürecin getirdiği sonuçlar ise ezici: İnsan sadece kendisinin kurban haline getirildiğini inkâr etmekle kal-

mıyor, kendi kurban haline gelişinin nedenlerini de artık göremez oluyor. İnsanın kendi kurban durumunda oluşunu görmesine izin verilmediği sürece bu böyle devam ediyor. Aksi takdirde, her şeyin kökeninde yatan eski terör yeniden canlanacağı için insan bunu inkâr etmek zorunda kalıyor. Bu konu *İçimizdeki Yabancı* adlı kitabımın ikinci bölümünde ayrıntılı olarak incelendi.

Bu kültürün içinde yetişmiş olan her birimiz insani ilişkilere, duygudaşlığa ve diğerleriyle olan bağlara karşı farklı ölçülerde koruyucu kalkanlar oluşturuyoruz. Sağ radikal zorbayla aradaki fark, sadece onun tüm hayat dolu olanlara ve sevgi duyanlara karşı beslediği ölümcül nefret daha büyük olduğu için kendi insaniyetinden daha fazla kopmuş olmasıdır. Ancak, sağ radikalizm sadece, ortak paydaları inkâr ettiği için kendi gerçek nedenlerini fark edemeyen bir çevrede gelişebilir. Böyle bir bakış tatsızdır ve can acıtır. Fakat sağ radikalizmi gerçekten anlayabilmenin ve onunla etkin biçimde mücadele edebilmenin tek yolu budur. Öncelikle de sağ radikalizmin yarattığı tehlikeyi daha iyi görebilmemizi sağlar. İlk çocukluk yaşantımızda bizim de bir zamanlar kurban durumunda bulunduğumuza dair bilinç eksikliği, çoğunlukla bu tehlikeyi azımsamamıza neden olur. Kendimizi kurban olarak hissetmeye hazır oluşumuz, saldırganlık edene hesap sormak yerine onun oynadığı "kurban rolü"nü onaylamamızı kolaylaştırır. Böylece, hedefinden şaşmayan sağ radikal zorbanın adaletsiz dünyaya karşı haklı bir savaşçı haline gelmesi ve bu kahramanlık mitiyle pek çok kişiyi peşinden sürüklemesi tehlikesi büyür.

Sağ radikalizm, şiddet bu alanda en açık haliyle gerçekleştiği ve kendini ölüme adayanlarla zorbalar apaçık

görünür olduğu için, genel bir sorunu ve bu sorunun temelindeki nedenleri en net biçimde ifade eden olgudur. Bu, bizim asıl kaynakları görmemizi, şiddetin tüm dalga boyunu, ırkçı ideolojileri, milliyetçiliği, sınıf mücadelesini, dayağa, işkenceye, öldürmeye kadar varan "kutsal" terörü kapsayan çıkarsamalar yapmamızı mümkün kılar. Sağ radikallerdeki açık nefret ve şiddete hazır oluş, daha yakından bakmak zorunda olduğumuz sorunu dolaysız olarak yansıtmaktadır.

Kendi insaniyetinden vazgeçiş, ilkel sağ radikalden, yabancı olan her şeye karşı nefretini insanı aşağılayan ideolojilerle ambalajlayan entelektüele varıncaya kadar herkesin ortak yanıdır. Nefret ortak bir düşmana yöneliktir; bu da insaniyet ve insancıllıktır. 16 yaşındaki Adam, ayinde yardımcısı olduğu rahibe kutsal ekmeği uzattıktan bir saat sonra, bir arkadaşıyla birlikte, kendi deyişiyle "güçsüz denebilecek bir insanı" öldürmüştü. Eziyet edip hırpaladıktan sonra, sarhoş kurbanlarını kırık bir şarap şişesi ve beynine sapladıkları bir çatalla öldürmüşlerdi. "Hiç merhamet hissetmedim. Önemli olan sert bir delikanlı (bir kahraman!) olmaktı."[6]

Katilin büyükannesi şunları anlatıyor: "Adam'ın kimsesi yoktu. Anne-babası oradan oraya savrulan ayyaşlardı. Babası bir komşusunu bıçaklamıştı. (...), annesi şarap parası için genç insanları soyardı. Ailesinin yüreği Adam'a kapalıydı. Bir keresinde evin kapısını boşuna çalıp, 'Anne kapıyı aç, içeride olduğunu biliyorum!' diye yalvarmasına rağmen kapı açılmamıştı."

Adam, sevgiye, sıcaklığa, korunmaya duyduğu ihtiyacı, kendisini sakınması gereken acı verici bir durum olarak yaşadı. Hepimizi birbirimize bağlayan ortak yan buradadır; kendi gerçek ihtiyaçlarımızın çocuklukta do-

yurulmadıkları için bir belaya dönüşmesindedir. Peki, çocuk kendisini kurtarmak için ne yapıyor? Çocuk çareyi, bunları artık hissetmemek için kendi kendisine ve kendi insaniyetine mesafe koymakta buluyor. Bilgisayarın sanal dünyasına kaçış da bu tür bir mesafe koyuş olabilir. Ya da Adam'm yaptığı gibi, aslında kişinin kendi zayıflığı olan "zayıflık"tan öç almak.

Bir dazlak söyleşiye elinde zinciri, muştası ve bir göz yaşartıcı spreyle geldi.[7] Kendini savunmak için bunlara ihtiyacı var. Her yanından can sıkıntısı akıyor. Tipik. Onaylanma, sevgi ve korunma gereksinimleri karşılanmadığında, bu önce acıya, sonra da korkuya yol açar. Bunları kendinden uzak tutmak için kişi mevcut durumdan kaçar, katılım göstermez ve can sıkıntısı duyar. Bu dazlak sağ radikal bir gruba katılmış. "Birlikte güçlüyüz," diyor. "Liderlere itaat etmeliyiz, ne isterlerse yapmamız gerekir." Korku nedir bilmediğini söylüyor. Grupta kendisini güçlü hissediyor. Birlikte içmeye gidiyorlar, kavga çıkarıyorlar, şehri ayaktakımından temizliyorlar. Bu, hayata heyecan katıyor: "Eğer kavga edemezsem yok olurum." Bir otoriteye boyun eğdiğinde kendisini seçilmiş, güçlü ve değerli hissediyor.

Hepimizi az veya çok birbirimize bağlayan genel bir olgunun varlığına daha önce işaret etmiştim. Sağ radikalizmi anlamaya çalıştığımızda, gelişimimizde yol ayrımının nerede ortaya çıktığı; ortak sürecin, zorbalığın ve buna eşlik eden kahramanlık ideolojisinin, insaniyeti tümüyle bertaraf edecek şekilde nerede tersine döndüğü sorusuyla karşılaşıyoruz.

Önce kurbanların ifadelerini gözden geçirelim. Sağ radikaller tarafından hırpalanan Jenalı bir erkek şunları anlatıyor:[8] "Saçlarım rastalıyken Thüringen'deki 'Vata-

nı Koru' grubunun üyesi sağcılardan iki kez dayak yedim. Gece bisikletle parktan geçiyordum, altısı birden üstüme geldi ve beni bisikletten düşürüp dövdüler... Arkadaş çevremdeki neredeyse herkes Nazilerden en az bir kez dayak yedi; kimi zaman saç modeli yüzünden, kimi zaman kırmızı ayakkabı bağı yüzünden." Bir başka kurbansa şunları anlatıyor: "Sağcılar pazaryerinde toplanıp müzik dinlerken bir bahane bekliyorlar, sonra dayak başlıyor." Bir siyahsa şunları söylüyor: "Son üç yılda üç kez sağcıların saldırısına uğradım, hem de şehrin orta yerinde... Bir kere de tramvayda dövüldüm. Tramvayda yolculuk yaparken, ara sıra değil, her seferinde yabancı düşmanı sataşmalara maruz kalıyorum. 'Defol git pis zenci,' 'Yabancılar dışarı,' 'Senin yerin Auschwitz,' gibi şeyler. Beni destekleyen birilerinin çıkıp çıkmadığını sorarsanız, hayır, kimse çıkmadı! Özellikle daha genç olanlar, 15-16 yaşlarındakiler, bir Adolf Hitler kültü etrafında birleşip birbirlerine bazı yaşamların değersiz olduğunu, diğer yanda bir de arı yaşamlar olduğunu anlatıp duruyorlar."

Bütün kurbanlar, saldırganların kendilerini dövüp eziyet ederken "değerli yaşamlar" kanadında olduklarını "kanıtlamak" için bir yandan da gülümsediklerini ifade ediyorlar. Mart 2001'de San Diego'da (ABD) iki öğrenciyi öldürüp on üçünü de yaralayan üniversite öğrencisi de etrafına ateş ederken gülümsüyordu.[9] Bu katiller insanları öldürür veya onlara işkence ederken gülümsüyorlar. Nedensizce saldırıp insanları öldürerek kendi yaşamlarını mahvederken onları gülümseten ne olabilir?

Gülümsemek, başkalarına acı verme yoluyla uzaklaşabildikleri kendi acılarının inkârı ve küçümsenmesinin

bir ifadesi aslında. Bize acı verenler bunu talep ettikleri için acıyı inkâr edişimiz, hepimizin ortak yanı. Sağ radikal zorbada bu süreç, çekilen acıya karşı duyulan bir nefrete dönüşüyor. Acı, cezalandırılması ve yerle bir edilmesi gereken bir düşman haline geliyor. Bu durumdaki bir insan, eskiden yaşadığı kurban olma halini tersine çevirerek, acıyı küçümsemek için sadistleşir. Gerçek işkencecisinin değil de eziyet ettiği kurbanlarının kendisini takip ettiğini sanır. Elias Canetti de *Kitle ve İktidar*'da[10] aynı sonuçlara varır: Eziyet edenler takip edildiklerini sanırlar. *Without Sanctuary*'nin[11] [*Kaçış Yok*] yazarları Lewis ve Litwack da kitaplarında, Amerika'da siyahların linç edilmesinin tarihine ilişkin olarak suçlulardan birinden şu alıntıyı yapıyorlar: "Biz beyazlar kendimizi siyahlardan korumayı öğrendik; tıpkı sarıhumma ve sıtmaya karşı, zararlı böceklere karşı korunmayı öğrendiğimiz gibi." Bu sarsıcı dehşet seçkisinde yer alan bütün resimlerdeki yüzlerde gülümseme görüyoruz, sadece yetişkin beyazların değil, çocuklarının yüzlerinde de.

Ayıp sayılan acı

İnsan başkalarına verdiği acıyı küçümser, ama en fazla kendi çekmiş olduğu ve hissetmesine izin verilmeyen acıyı küçümser. Sağ radikalizmin gözlerimizin önüne serdiği durum şudur: Acıyı hafifseyen, inkâr eden ve zayıflık olarak bir yana iten bir toplumda yaşıyoruz. Bu inkâr baskısı çocuklara da aktarıldığında, en belirgin ifadesini sağ radikallerin cürümlerinde bulur.

David Mark Mantell, *Familie und Aggression* [*Aile ve Saldırganlık*] adlı kitabında şiddet uygulamaları üzerine yaptığı bir araştırmayı yayımladı.[12] Mantell, Yeşil Bere-

lilerden savaşa gönüllü olarak katılan 25 askeri gözlemlemiş. ABD'li bu seçkin birlik, Vietnam Savaşı'ndaki aşırı sertliği ve acımasızlığıyla tanınır. Mantell, bu 25 askerden topladığı verileri askerlik hizmetini reddeden diğer 25 kişinin ifadeleriyle karşılaştırmış. Yeşil Berelilerin aile geçmişlerine dair anlattıkları, fiziksel şiddetin de eşlik ettiği oldukça otoriter bir eğitimden geçtiklerini gösteriyor; diğer gruptakilerin sosyalleşme süreçleri ise bunun tam tersi yönde. Askerlerin, ailelerinin eğitim tercihiyle güçlü biçimde özdeşleşmiş oldukları ortaya çıkıyor. Dışa karşı sergiledikleri tutumlarıyla dikkat çekmeyen, başarılı genç erkekler hepsi de. Aile içindeki dikkat çekici itaatkârlıkları, cangıl savaşı sırasında emirlere kör bir boyun eğiş şeklinde kendini gösteriyor. Her türlü utançtan, suçluluktan ve kadınlara, çocuklara, yaşlı insanlara uyguladıkları kıyım için sorumluluk duymaktan uzaklar. Bu Vietnam gönüllülerinin aile yaşamları, konformist taleplerin oluşturduğu baskın bir sistemin boyunduruğundaydı. Kurallar keyfi olarak ve aile bireylerinin ihtiyaçlarından bağımsız olarak dayatılıyordu. Hassasiyet ve sevecenlik küçümseniyordu. Bu nitelikler, özellikle de erkeklerde zayıflık olarak görülüp cezalandırılıyordu. Babalar, kendi değer yargılarını dayatıyor, kendi anlayışlarına uymayan her şeyi ahlaki olarak yanlış bulup reddediyorlardı. Duygusallık kesinlikle yasaktı. Mantell, bu kitabında, çocuklukta maruz kalman fiziksel şiddetin ölçüsüyle, daha sonra şiddet uygulamaya veya teşvike yatkınlık derecesi arasındaki ilişkiyi ortaya koyar.

İlgi çeken bir diğer nokta ise bu insanların annelerinin çocuklarından, babaların beklediğinden daha fazla disiplin, itaat, uzlaşma ve boyun eğiş bekleyen anneler

olmaları. Bu annelerin fiziksel cezayı da babalardan fazla uyguladıkları görülüyor. 25 askerden sadece ikisinde bu durum değişikti.

Duyguların tersine dönmesi

İnsanları şiddet uygulamaya sürükleyen şudur: Kendi ihtiyaçlarını ve algılarını, kimlik oluşumunun özü haline getirme olanağının mevcut olmayışı. Babası zorba bir nasyonal sosyalist, annesi de boyun eğen bir kadın olan 50 yaşındaki bir erkek hastam şunları anlattı: "Duygularıma, algılarıma ve içgüdülerime güvenmeye cesaretim yok. Bunun sonu iyi olmaz. Babam hep, insanın Tanrı'nm ve bir liderin isteklerini yerine getirebilmek için kendi iradesini kırması gerektiğini söylerdi. Daha yüksek olan bir iradeye boyun eğmek gerektiğini söylerdi. İnsanın kendi istemi kötüydü ve yok edilmesi gerekirdi. Sürekli korku içinde yaşadım, ama babamın terörünü pek fazla hissetmedim. Yedi yaşımdayken babamın beni öldürmeye kalktığı ve annemin araya girip engellediği olayı olduğu gibi göremedim. Sonuçta bir zarar görmediğimi düşünerek bu konuyu kapatmaya çalıştım hep. Annemin, babamın beni neredeyse öldürecek olduğunu söylediğini hatırlattığınızda size öfkelenmiştim. Hâlâ beni öldürmesinden korkuyorum."[13]

Ancak bu adam otoriter babaya hiçbir zaman tam anlamıyla boyun eğmemiş. Bu önemli. Çünkü kendiliğinin bir bölümünü koruyabilmesi, onun sağcı bir zorba olmasını engellemiş. İnsanın kendi kendisine katlanabilmek için zorba bir kişilik geliştirmesinin nedeni, daha güçlü olan bir başkasının iradesine boyun eğmek zorunda oluşudur. Heidelbergli psikosomatik hastalıklar uz-

manı Friedrich Schaeffer bir araştırmasında, genç bir kadının kendisine insanlık dışı ve sadistçe davranan büyükannesine duyduğu "patolojik sadakat"inin uğursuz sonuçlarını ortaya koyar.[14] Büyükanne kadar genç kadının kendisi de, özgün duygularını nefret edilesi bir zayıflık olarak yok etmeye çalışmıştır.

Bu sadakatin arkasında, genç kadını büyükannesinin her duygusunu kendisininmiş gibi algılamaya iten çok derin bir itaat var. Böylelikle yaşamındaki talihsizlik sadece sürdürülmekle kalmaz, aynı zamanda ahlaki olarak gerekçelendirilir ve savunulur da. İnsanların kendilerini ezenlere teslim oldukları her yerde, bu ahlaki gerekçelendirmeye rastlıyoruz. Faşist ideoloji de sadakati yüceltir. Halbuki sadakat aslında kölece bir itaatten başka bir şey değildir. Sağ radikal kendisini itaatkâr olarak görmez; "özgür bir seçim" varmış duygusu verecek ve ahlaki bir değer olarak onaylanacak biçimde "sadık" olarak görür. Böylece tuhaf bir tersine dönme süreci işlemeye başlar: İtaatin anlamı özgürlük olarak, gönüllü kölelik de hayranlık duyulası bağımsızca bir eylem olarak tersine çevrilir. Böylece asıl söz konusu olan şey maskelenir; asıl söz konusu olan, güçlüye ve şiddete hizmet eden bir itaattir. Tüm bunlar kendilik değerinin değersizleştiği, değersizliğin de değere dönüştüğü yıkıcı bir sürecin sonucudur.

Varlığı terör tehdidi altında olan insanın, kendisini tehdit eden yapıyla özdeşleşmesi, onunla kaynaşması, sözde bir kurtuluş için kimliğinden vazgeçmesi tuhaftır. Şair Rainer Maria Rilke bu olguyu *Weise von Liebe und Tod des Cornets Christoph Rilke*[15] [*Sancaktar Christoph Rilke'nin Aşk ve Ölüm Tarzı*] adlı yapıtında sezgisel olarak dile getirmiştir. Sancaktar Rilke'nin etrafı, dinsizlere

karşı açılan bir haçlı seferi sırasında düşman tarafından çevrilir. Şiirin kahramanı, bir korunma biçimi olarak, üzerine doğru parıldayarak gelen palaları neşeyle şakırdayan bir fıskiye olarak algılar. Karşı karşıya kaldığımız terörü yadsımak ve kendi ruhsal bütünlüğümüzü korumak için körleşiriz. Gerçeklerle yüzleşmek yerine, bizi tehdit eden ötekiyle bütünleştiğimiz yanılsamasına kapılırız ve böylece kendi kimliğimizi, hatta bazen yaşamımızı yitiririz.

Bu süreç, ruhsal ve bedensel şiddete neden olur, onu yönlendirir. Bu kadim mekanizmanın temelleri, annebabanın çocuğa kendi istemlerini dayattıkları erken çocukluk dönemlerindedir. Şiddetin bu şekilde deneyimlenmesi, her çocuk için henüz oluşmakta olan kendiliğinin, kendine özgü olanın silinmesi tehlikesini gündeme getirir. İşte, kendi iradeleri zorla bastırılan bu çocuklar, tehlikeli bir itaatkârlık ve şiddet karşısında patolojik bir sadakat geliştirirler. Böylece, şiddeti varlığın temeli haline getiren bir süreç işlemeye başlar.

Bu tür bir gelişime maruz kalan insanlar, gerçeği ortaya çıkaracak ve hakiki sevgiye vardıracak her şeyden nefret eder, her şeyi tahrip ederler. Böylece önü alınmaz bir kendilik yabancılaşması ortaya çıkar. 22 yaşındaki Alman sağ radikal Stephan'ın *Mein Traum ist der Traum von vielen* [*Benim Düşüm Herkesin Düşü*] adlı kitapta yer alan açıklamaları, insanın kendi geçmişini inkârına ve tersine çevirişine, yani kendilik yabancılaşmasına sarsıcı bir örnektir.[16] Stephan'ın anlattıkları, sahte sevgiye dair bir yalanın üstlenilmesinin insanın kendine özgü düşünme ve hissetme yetisini nasıl elinden aldığını ve bunun nasıl yıkıcılığa ve kaba şiddete dönüştüğünü gözler önüne seriyor.

Stephan sözlerindeki çelişkinin bilincinde olmadan şunları anlatıyor: "Annemle babam bizleri her şeyin üstünde sever... Zorluklardan hiçbir zaman söz etmedik, üstünden çok uzun zaman geçtikten sonra konuştuk. Hiçbir zaman birbirimizi karşımıza almadık... Annem-babam bazı hatalar yaptı, nasıl hatalar ve niçin, tam olarak bilemiyorum. Anne-babamla aramda herhangi bir şekilde sevecenlik yaşandığını hatırlamıyorum. Çocuklarının durumu hakkında asla bir fikirleri olmadı. Yanlış bir şey yaptığımda hiç denetlemediler..." Stephan kopuk kopuk duygusal cümlelerle konuşuyor, gururla anne-babasının sevgisinden söz ediyor. Aynı zamanda da hiç sevecenlik yaşanmadığını söylüyor. Sözcükleri, içsel süreçlerle bağlantı kurmadan, etkileri için kullanıyor. Şunları anlatıyor: "Sert ve çok erkeksi bir grupta onay bulmaya çalıştım... Nasyonal sosyalizm üzerine düşündüğümde, aklıma o dönemin kişileri geliyor: Führer, hareketin kendisi, onurlu Alman askerleri, sertlik, beraberlik... Sağ kesimden tanıdığım herkes Nazilerin kıyım yapmadığını söylüyor...aynı zamanda da lastik cop tarzı şiddeti ve sertliği benimsiyorlar."

Bu tür çelişkili ifadeleri gözünü bile kırpmadan kullanıyor: "Yeni yıla, sağda solda dolaşıp ters işler çevirerek girdim. Okulu bir yana bırakmıştım. Birkaç gün sonra bir soygun girişimi yüzünden gözaltına alındım. Bu hikâyeyi hatırlamak bile istemiyorum! Hâlâ vicdan azabı hissediyorum. Yaşlı bir kadını soymaya kalksan sen kendini nasıl hissederdin? Ama kasten olmamıştı..." Vicdanı olmadan vicdandan söz ediyordu. Böylece, herkesin vicdanı olduğuna inanmak isteyen dinleyicilerinin aklını karıştırıyordu.

"Dış görünümümden çok memnunum," diye sözle-

rine devam ediyor, "yani idare eder. Çok aynaya bakarım... Sadece ara sıra kendimi fazla yumuşak bulduğum oluyor. Daha erkeksi olmak isterdim... İnsanlık özünde kötü ve bencil... Hayatta en değerli şey dostluk. Arkadaşlarımı tarif etmeye çalıştığımda üç ayrı grup aklıma geliyor: Zenginler, kulağı kesikler ve uyuşturucu bağımlıları... En yakın arkadaşım hâlâ ailesiyle yaşıyor. Evde ona tapıyorlar, evin erkeği o. Ortalıkta üstü çıplak dolaşıyor ve herkes ona hayran... Ara sıra kadınların kendisini kapatmasına izin verir. Ellerinden her şeylerini alır. Kadınlara gerçek bir domuz gibi davranıyor aslında... (Burada Nazilerin maço idealinden söz ediyor.) Boynuzlamayan erkek benim için erkek değildir... Erkekler arası sağlam bir dostluk bütün kızlardan daha değerlidir... İdeolojimiz temiz, bakımlı ve vakur olmamızı söylüyor. Bunun dışında bir görünümü seçenler otomatikman böcekleşiyor."

Yabancı

Bu tür insanların önyargıları ve şiddet kullanmaya hazır oluşları, kendileri şiddete eğilimli olmasalar da değişimden büyük korku duyan konformist vatandaşların duygularında karşılık bulur. Bunun sonucunda da bu insanlar, suskunlukları ve "üstüme vazife değil" yaklaşımlarıyla destek vererek şiddet yanlılarını "kullanırlar."[17] Eğer "farklı olanlara" karşı tavır alırlarsa sağ radikallerin kendi çıkarlarını savunacaklarına gerçekten inanırlar. Örneğin, polis, Stephan ve "arkadaşları" sol eğilimli bir gruba saldırdığında engellemiyor. Bu da Neonazilere polis için çalıştıkları duygusunu veriyor. Böyle bir duruma göz yuman toplum, ölümcül derecede hastalık-

lı demektir. Albert Einstein şöyle demişti: Dünya kötülerin değil, kötülüğe göz yumanların tehdidi altında.

Böyle bir ortam olmazsa, sağ radikalizm gelişemez. Çocukken anne-babalarıyla sevgi ilişkisi kuramadıkları için kendilikleri silinmiş insanların sahip olduğu değersizlik duygusu, bu değersizlik duygusuna karşılık verecek bir ortama gereksinim duyar. Suskunluk bu nedenle yıkıcılığı teşvik eder. Sağ radikaller küçük bir grup olsalar bile, böyle göz yuman bir ortam içinde kendilerini güçlü hissederler. Bu sessiz onay, onlara diğerlerinin de gizliden gizliye kendi görüşlerini paylaştıkları duygusunu verir.

Aslında bu tahminleri çok da yanlış değildir. Friedrich Ebert Vakfı'nın sağ radikalizm ve şiddet üzerine yaptığı yeni bir araştırma,[18] Almanların yaklaşık üçte ikisinin Almanya'nın güçlü bir lidere ihtiyacı olduğuna, ancak sert önlemler alan ve sırtını güçlü bir partiye dayayan bir politikacının güncel sorunların üstesinden gelebileceğine inandığını ortaya koyuyor. Bu güçlü adam arayışının ardında otoriteyle özdeşleşme, otoriter bir babanın gerisinde ezilme ve bunun sonucu olarak her türlü iktidar karşısında geliştirilen sadakat yatıyor. Bu tür insanlar acı duymayı da zayıflık olarak küçümserler ve duygudaşlıktan uzak kalırlar. Ayrıca Friedrich Ebert Vakfı'nın araştırmasının sonuçları, araştırmaya katılan çoğu kişinin, zor durumda olan insanların bundan kendilerinin sorumlu olduğunu ve bunu gerçekten hak etmeyen kimseye destek verilmemesi gerektiğini düşündüklerini ortaya koyuyor. Çağdaş yeni liberalizmin önde gelen temsilcileri tarafından da savunulan bu tutumun ardında, zayıf olan veya zayıf olarak tanımlanan herkese karşı duyulan küçümseme gizli. Sağcılar bu ne-

denle acı duymayı zayıflık olarak yargılıyorlar. Elbette araştırmada sözü edilen üçte ikiye dahil herkes şiddet yanlısı ve radikal sağcı değil. Bununla birlikte, sergilenen tutumda duygusal bir alt tını olarak kendini hissettiren duygu durumu, sağcıların şiddet yanlısı tavırlarında kendilerini desteklenmiş hissetmelerini sağlıyor.

Böylece sağcılar kendilerini, başkalarının sadece düşünmekle yetindiğini gerçekleştirme "cesareti gösteren" kahraman rolünde görmekte zorluk çekmiyorlar. Çoğunluğun suskunluğu, uyguladıkları şiddetin onaylanması ve haklı çıkartılması şeklinde algılanıyor. Bu nedenle de kötülük karşısında sessiz kalmak, suç ortaklığı anlamına geliyor. Adalet duygularını, acı ve sıkıntı karşısındaki duygudaşlıklarını göstermekten çekinmemeleri için insanları cesaretlendirmeliyiz. Böyle bir tavır, aslında yüreksiz olan ve kendisini ancak grup içinde güçlü hisseden sağ radikallerin güvenini sarsacaktır.

Yine sağ radikallerin kendiliklerinden vazgeçmiş olmalarından kaynaklanan iç sorunsalına dönelim. Sağ radikal, kendi insaniyetini reddeder ve bu yüzden de kendini onda görmek ve savaş açmak için ötekine, yani yabancıya ihtiyaç duyar. Bu şiddet yanlılarının ideolojisi Nazi ideoloğu Carl Schmitt'in savunduğundan farklı değildir: Kişi, kendinden farklı bir insan, bir düşman arayarak, bularak ve ona savaş açarak kendini biçimlendirir, dolayısıyla kendisini tanımlar. Bu düşüncede tümüyle doğru olan bir yan var, ancak yanlış bir öncülden yola çıktığı için bu böyle.

Anne-babayla uzlaşabilmek için kendiliklerinden vazgeçmek zorunda kalan insanlar, sürekli olarak bir yabancıda kendilerini ararlar; aradıkları düşman, bir yabancı üzerinden savaş açmak zorunluluğu duydukları

kendilikleridir aslında. Bu yolla sağ radikal yitirilmiş, çiğnenmiş, kendisinden kopmuş parçasını bulmayı ve sonra da cezalandırmayı gerçekten de başarır. Böylece kendisine yapılmış olanı başkalarına aktarır. Düşmanla mücadelede kişinin kim veya nasıl olduğu sorusu olumsuz yanıtlanır. Kişi, düşman üzerinden kendiliğinin gelişebilecek olan ama reddedilmiş kısmına yeniden sahip olabilir ve onu yeniden reddedebilir. Bunun sonucu ise, yaşamsal önem taşıyan anne-babayla bağı tehlikeye soktuğu için nefretin düşman haline gelen kendiliğe yöneltildiği, tersine dönmüş bir intikamdır.

Carl Schmitt'in kuramı, ötekiyle, düşmanla yaşanan hesaplaşmanın, kişiye kendi biçiminin, kendi kendiliğinin gerçekleşmesi halinde nasıl olabileceğine dair bir duygu verdiğini açıklar.[19] Kendisi fark etmese de Schmitt'in, daha derin bir anlam düzeyinde haklı olduğu bile söylenebilir. Ancak Schmitt, savunduğu kendi kendini keşif anlayışının, bir tür düşmana bağımlılık içerdiğini görmez. İdeolojik düzlemde bir saçmalıktır bu; çünkü insanın kendiliğini daha derinden görmesini sağlayabilecek bir potansiyel, Nazilerin kıyımını ve şiddetini haklı çıkarmak için kullanılıyor. Pek çok entelektüel gibi Schmitt de Nazi deliliğinde gerçek bir entelektüel performans görüyor. Bu düşünceler, kaybedilmiş kendiliğin kovalandığı içsel süreçten kopuk olarak geliştirildiğinde, çocukken maruz kalınan şiddetin, şiddet içeren bir cezalandırma şeklinde "farklı" olan ötekilere yüklenebileceğinin haklı çıkarılmasını gizleyen, psikotik bir kuruntu haline geliyor. Sağ radikaller, o zamanlar olduğu gibi bugün de bir zamanlar kendilerinin maruz kaldığı şiddeti başkalarına uygulamayı sürdürüyorlar. Söz konusu olan, doğduklarında sahip oldukları insani-

yetin, acılarının, umutsuzluklarının ve güçsüzlüklerinin yargılanması.

Bu tür insanlar, yasaklanmış olan kendiliklerinden bu yolla "kurtulabilmek" için -Schmitt'in açıkça savunduğu gibi- "koşulsuz itaat" yemini ediyorlar. Bu uğursuz bir şey: Kişi, itaati ideal düzeyine çıkartarak kendi köleliğini pekiştirmiş oluyor ve bu da kimlik oluşumu hasar görmüş bu insanın kendi kendine ihanetiyle sonuçlanıyor: İktidar ve itaati yücelten, ama gerçek anlamda yansıtmayan bir *law-and-order** toplumu maskesi ardında, insan özünde faşist bir ideolojinin gönüllü uşağı oluyor. Çocuklukta yaşanmış olan terör, böyle bir boyun eğiş ve şiddet uygulama psikozu içinde tersine dönüp, kendine özgü olanı kendiliğinden ve sürekli biçimde sahte ilan ederek reddeden bir itaat erdemine dönüşüyor. Böylece bu insanlar, ömürleri boyunca kendi dışındaki bir düşmanla mücadele ediyor ve sürekli bir savaş halinde yaşıyorlar. Bu durumda yaşam, savaş ve şiddete dönüşüyor.

İnsanın kendisinden vazgeçmesinin başka sonuçları da var: Bu durum, ileride daha ayrıntılı değineceğim gibi, davranışların yapısal, biyolojik temelini de değiştiriyor. Kendiliklerinden vazgeçişin yarattığı terörü yaşamamış olan çocuklar, dış dünyaya olumlu, merak dolu ve hoşnutlukla yaklaşan yetişkinler haline gelirler. Bir bebeğin veya bir küçük çocuğun duyguları ve algılayışları onu büyüten anne-baba tarafından onaylanmadığı için, yaşamındaki ilk deneyimlere tehlike altında olma duygusu damgasını vurmuşsa, durum çok farklı olur. O zaman çocuk dış dünyaya karşı kucaklayıcı değil, sakınma ve sa-

* Kanun ve düzen; asayiş.

vunmaya dönük bir tutum geliştirir. Öfke ve saldırganlık bu varoluşun özü haline gelir ve böylece tehditkâr bir dünyada yaşıyor olma duygusu daha da pekişir. Algılayış daralır. Çevrede teşvik, gelişme olasılıkları ve uyarın görmek yerine, dikkat tehlikelere yönelir. Savunma, hayatta kalmanın özü haline gelir.[20] Kişi kendisini yeryüzünde evinde hissedemez, bildik bir ortamın içinde korunmuşluk duygusunun eksikliği söz konusudur. Bunun yerine tedirginlik baskındır. Yabancı, merak uyandırmak yerine korku ve güvensizlik yaratan bir şeydir ve bu yüzden de yeni ve farklı olan her şeye karşı direnç geliştirilir. Bu tür insanlar neyin güvenilir neyin tehditkâr olduğunu ayırt etmekte zorlanırlar. Bu yetersizlikleri, değişimleri ve yenilikleri bir tehlike olarak algılamalarına ve dirençle karşılamalarına neden olur.

Bu insanlar daha çocukluklarından tanımadıkları şeylerden korkar ve korkularını bunlara yansıtırlar. Bu süreçte elbette yabancı haline dönüştürülmüş olan kendilikleri oyuna katılır. Dünyaya karşı böyle bir tutum çocukları (daha sonralarıysa yetişkinleri) hormonal değişikliklerin de eşlik ettiği ve yaşamın olumlu sinyallerine karşılık vermelerini imkânsızlaştıran sürekli bir stres halinde tutar. Çocuğa özgü ihtiyaçlar ciddiye alınmadığında, anne-baba, örneğin, çocuklarının korkularının veya kederinin kendilerine yönelik olduğunu varsaydıkları için ona kendi iradelerini dayattıklarında, sürekli stres hali hormonal dengeye devamlı yüklendiği için ortaya fizyolojik bir düzensizlik çıkar. Psikolojik düzeyde bakıldığında bunun anlamı şudur: Çocuk kendisini daha da çaresiz hissedip daha fazla stres yaşar. Bu da yine öfkeye ve şiddet duygularına yol açar, böylece kötücüllük ve sadizm güçlenir.[21] Yani, sağ radikalizm pato-

lojik bir gelişime denk düşmektedir. Buna karşı koymanın tek yolu, kökenlerini unutmamaktır. Şiddet yanlısı gençlerin psikolojik bozukluklarının iyileştirilmesinde sevecenliğin pek de katkısının olmadığı açık; duygudaşlık kesinlikle gerekli olduğu halde. Etkili olacak tek şey, şiddet karşısında kesin bir biçimde hayır diyen istikrarlı bir tavırdır. İnsaniyetleri hasar almış bu kişilere anlayışla ve dostça yaklaşmak, bu yaklaşımı zayıflık olarak görecekleri için onlarda sadece kendi tutumlarının haklı olduğu duygusu yaratır.

Böylesi canlı "şiddet bombalarını" etkisiz hale getirmek istiyorsanız, kendi şiddet eğiliminizle yüzleşmelisiniz. Bu ise, şiddet eğilimi genellikle bir iyilik paravanı ardına gizlendiği için kolay değildir. Eğitimbilimci Jens Weidner,[22] saldırganca yaşam biçimlerinden kurtulmak isteyen şiddet yanlılarından söz ediyor: Bu gençler kendilerine anlayışla yaklaşan ve çocuklukları hakkında duygudaşlıkla, nazik ve dingin konuşmalar yapmak isteyen pedagoglar ve psikologlara karşı duydukları küçümsemeyi çekinmeden ifade ediyorlar. Onları, daha on yaşmdayken gençlik dairesinde tanıştıkları "sosyal kaçıklar" olarak niteliyorlar. Bu gençlerin dostça davranışlarla ilgilendikleri yok; aksine istedikleri şey, şiddet eylemleri hakkında konuşmak. Saldırganların işledikleri suçlar hakkında konuşma ihtiyaçları müthiş. Bunları savaş kahramanlıklarından söz eder gibi anlatıyorlar. Psikologların göreviyse kurbanların yaşadığı korkuya ve acıya işaret etmek. Ama önce doğruca şiddet olayının kendisinden söz etmeleri gerekiyor, şiddet uygulayanlara ulaşmak ve bir noktada buluşmak için tek yol bu.

Weidner'in araştırmasına katılan gençler, acıma ve bağışlanma istemiyorlar. İstedikleri karşılık, provokas-

yon, sert ve acımasız sorgu. Jens Weidner acımasız davrandı, onları sorularıyla delik deşik edip dirençlerini kırdı. Bir kahramana yeterince eziyet ederseniz, sonunda ufalıp bir ödlek haline dönüşür. Önemli olan kişinin kendi kendisiyle acımasızca hesaplaşmasıdır, çünkü bu tür insanların kaçmaya alıştıkları gerçeği ortaya çıkartmak ancak böylelikle mümkün olur. Onları cinayetten utanç duymaya ve yaşama saygı göstermeye ancak böyle yönlendirebiliriz.

Bu tür suçluların geçmişleri hakkında kendiliklerinden düşünmediklerine daha önce de değinmiştim. Çünkü bunu yaptıklarında, çocukluklarında yaşadıkları ilk terör yeniden canlanır. Onları önce şu anla, şimdide yaptıklarıyla yüzleştirip cesaretlendirerek geçmişi düşündürtebilirsiniz. Aslında onlar kurbanlarını suçlu olarak görürler ve çocukluklarındaki kendi kurban durumunda oluşlarıyla yüzleşmezler. Bu noktada bir değişiklik, iç terör yaşamak demektir onlar için. Bu insanlar kendi insani duygularıyla ve diğer insanların duygularıyla bağlantıları koptuğu için suçlu haline gelirler: "İçimde de dışımda da sadece can sıkıntısı, dipsiz bir boşluk ve ölüm var."

Bu tür insanların yaptıklarının sonuçlarıyla ve kurbanlarının acılarıyla kaçınılmaz biçimde yüzleşmelerini sağlarsanız ne olur? Eğer onları kendi kurban durumunda oluşlarına yaklaştırabilirseniz, o zaman kendi bastırılmış acılarına ulaşabilirler. Reddedilmiş insaniyetlerini ancak böylelikle yeniden bulabilirler. İngiltere'deki psikiyatri hapishanesi Broadmoor'da birlikte çalıştığım psikotik katiller, kurbanlarının acısını hissedebildikleri noktada kendilerini öldürmek istediler, çünkü yaptıklarından dolayı ilk kez suçluluk ve utanç duyabilmişler-

di.[23] Aynı zamanda bu her seferinde, onların iyileşip insan olmalarının da başlangıcını oluşturdu.

Kimliksizlik ve demokrasiyi tehdit eden tehlike

Tekrar aşırı sağa ve kökenlerine dönelim. Aşırı solla kıyaslanarak farklılıkların ve ortaklıkların ayrıntılı bir çözümlemesi, durumun daha iyi anlaşılmasına ve sağ radikalizmle daha etkin bir mücadeleye yardımcı olur.

Sağ radikalizmin gelişiminin temelinde otoriter bir eğitim vardır. Mantell, böyle bir sosyalleşme süreci geçiren çocukların ne babalarından ne de annelerinden korunma ve şefkat gördüklerini ortaya koyuyor. Henry Dicks'in 1950'de yayımlanmış bir araştırmasının sonuçları da benzer çıkarımlara varıyor:[24] Dicks, İkinci Dünya Savaşı'na katılmış 1000 Alman savaş tutsağıyla konuşmuştu. Tutsaklardan yüzde 11'i etkin Naziler olduklarını, yüzde 25'i inançlı Naziler olmakla birlikte çekincelerinin bulunduğunu söyledi. Yani, araştırmaya katılanların yüzde 36'sını oluşturan bu iki grubun, Nazi olmayanlarla kıyaslandıklarında sevecenliği açıkça reddettikleri görülüyor. Anneleriyle ilişkilerinde şefkat yaşamamışlar. Şefkat duyguları yasaklanmış, sevgi ve sıcaklık ihtiyacı tabu haline getirilip bastırılmak zorunda bırakılmış. Dicks'in gerçekleştirdiği klinik söyleşilerde, inançlı Nazilerin otoriteyle, cezalandırıcı ve itaat isteyen babayla güçlü bir özdeşleşme içinde oldukları ortaya çıkıyor. Kuşkuya ve eleştirel yaklaşıma hiç izin verilmemiş.

Bununla birlikte, Dicks'in araştırmasına katılanlardan, Nazilere karşı eleştirel tutum geliştiren tutsaklar, anneleriyle yaşadıkları olumlu ilişkilerden söz ediyorlar, kadınlarla sevecen ilişkiler kurabiliyorlar. Nazilerde

ise "sevgi" duyguları politik sembollerle ilişkili. Sıcak, insani algılayışlar görülmüyor. Dicks, nasyonal sosyalizme olan inançları ellerinden alındığında "bütünleyici bir özleri olmadığı için" darmadağın olduklarını yazıyor. Dicks'e göre inançlı Naziler, kişilik yapılarını acımasızlıkları vasıtasıyla ayakta tutabiliyorlar – bu yıkıcı, cezalandırıcı babalarla özdeşleşmeye dayanan bir kişilik yapısı. Tutsaklar kampında da kendilerine anlayışla yaklaşanların kurbanı olduklarını düşünüyorlar. İyiliği düşmanlık olarak algılıyorlar ve kendilerine dostça davranan insanları, kendi "saf sadeliklerini, iyiliklerini ve insancıllıklarım" kullanan kişiler olarak görüp aşağılıyorlar. Yani, dostça davranmak, küçümsenip acımasızca ve kayıtsızlıkla yok edilmesi gereken bir zayıflık addediliyor. Burada insaniyetle temas korkusunu görüyoruz.

Anne veya babadan gelen dengeleyici şefkat olmadan yaşanan otoriter eğitim insanı çıkmaza sürüklüyor, yaşayabileceği deneyimleri sınırlıyor ve ilerideki yaşam akışını da belirliyor. Kişi, yeni olan her şeye karşı direnç gösterme zorunluluğu hissediyor; çünkü her yeni şey, olumlu ve sevgi dolu bir deneyim sunma tehlikesi içerdiği için kendi bastırılmış sevgi ve şefkat ihtiyacını yeniden canlandırabilir. Böyle bir insan, kendi yaşam deneyimleri açısından dar bir alana sabitlenmiş olmasının dışında, kendisini biçimlendirmiş olan olguya, yani otoriteye de bağımlı kalır. Canlılık ve yenilik korku verir, kurtuluş sadece otoriteye ve daraltan, yok eden şiddete itaatte aranır. Burada duygudaşlık zayıflık olarak görülürken, şiddet güç demektir. Güçlü olmak kahramanlıkla eşanlamlıdır; ölüme adanmışlık canlı olmak, hayatta olmak demektir.

Kendine acıma

Buna rağmen, bu insanlar kendilerini kurban olarak algılarlar; hem de kendi eziyet ettikleri, aşağıladıkları, öldürdükleri insanların kurbanı olarak. Şiddet yüklü bir eğitimden geçmiş olmalarının yarattığı, gerçek anlamdaki kurban durumunda oluşlarını ise, kendilerine yasaklanmış olan sevgi ve şefkati hatırlattığı için, insaniyetlerinden nefret ettikleri kişilerin kurbanı olduklarına inanmalarından kaynaklanan kendine acıma duygusuna aktarırlar. Bu durumda, insani temas kurma olasılığı bulunan herkesi, Yahudileri, Çingeneleri, Asyalıları, siyahları; kendilerini korkutan ortak insani yanı ezebilmek, sakatlayabilmek, yok edebilmek için farklı ve yabancı olarak sınıflandırdıkları herkesi tehdit olarak görürler. Bu insanlar kendilerine acınması için yalvarırlar, çünkü böylece şiddetlerini, kendilerine yasaklanmış olanı, yani insani yanı içlerinde yeniden uyandırdıkları için korku verici buldukları kişilere yöneltmekte kendilerini haklı görebilirler. Böylesi insanlar bu yüzden öldürme zorunluluğu hissederler, çünkü ancak bu şekilde ayakta kalabilirler; ancak bu şekilde kendilerinin de sevgi, şefkat ve sıcaklık açlığı içinde birer insan oldukları korkusundan kurtulabilirler.

Sağ radikalizmin içerdiği açık şiddete rağmen niçin çoğu zaman hoş görüldüğü, zararsızmış gibi gösterildiği, hatta inkâr edildiği sorusu her zaman gündemde. Sağ radikalizmi kavramak ve ona karşı mücadele etmek, ancak içinde geliştiği toplumsal çevreyi de kavramakla mümkündür. Bu çevrede, kendisi şiddet kullanmayı istememekle birlikte, bir sağ radikalle ortak bir yana sahip insanlarla karşılaşırız. Ortak yan yeni olan, canlılık içinde olan karşısında duyulan korkudur. Bu insanlar, itaat

temelinde kurulmuş düzenlerini bozabilecek, kesin bir şekilde belirlenmiş rol modellerinin ve gerçek duygularla da kendiliğindenlikle de alakası olmayan duygu pozlarının sorgulanmasına yol açabilecek, yeni ve canlılık içeren bir yaşantıya katılmalarını sağlayabilecek her şeyden korkarlar. Dayatılmış davranış biçimlerinden uzaklaşma korkusu, uygarlığımızı belirleyen itaatin yapısına iyice kök salmıştır. Aşırı sağ, bu korkuyu körükler ve tahrik eder. Böylece, onaylayıcı suskun kalışlarıyla, acımasız eylemlerinin meşruluk kazanması için sağ kesime hizmet eden konformistler ve uyumlular kitlesinden oluşan sessiz çoğunluğu ön plana çıkartır. Yeni Amerikan politikasındaki aşırı sağ, biraz da bağımsız bir grup olduğunu vurgulamak amacıyla kendi kendisini *"silent majority"** olarak nitelemektedir. Uyumlulardan oluşan, hınç eğilimi olan, ama daha ziyade şiddet uygulamayan silik bir kesimden oluşan bu grup, böylece hem bir profil kazanmış, hem de taraftarları kendilerini güç ve kimlik sahibi kişiler gibi hissetmeye başlamış oldu. Bu nitelemeyle, genelde pek açık seçik algılanmayan bir duruma da işaret ettiler. Yani, aşırı sağ kanattaki politikacıların, iktidar tabanı olarak suskun, ama yaşamdan duydukları korku yüzünden kendilerini içsel olarak tehdit altında hisseden insanların oluşturduğu büyük bir potansiyeli harekete geçirebileceğini gösterdiler.

Henry Dicks'in daha önce de değindiğimiz araştırması, bu uyum sağlamış konformist insanların ruhsal dinamiğine bir bakış getiriyor. Dicks'in konuştuğu 1000 savaş tutsağı içinde "sert çekirdek"i oluşturan yüzde 11 oranındaki inançlı Naziler, bugün de Batılı ülkelerde sağ parti-

* Sessiz çoğunluk.

lerin yandaş bulabileceği yüzde 8-10'luk kesime denk düşüyor. Dicks'in araştırmasına katılan savaş tutsaklarının yüzde 25'i Naziliğe çok da ikna olmuş değillerdi, ama yine de yandaşlar arasında sayılacak konumdaydılar. İnceleme grubunun yüzde 40'ı ise büyük ölçüde apolitikti. Nazilerden farkları, aldıkları otoriter eğitimin, sevecenlik konusundaki tabuların, sevgi ve şefkat ihtiyaçlarını reddetmek zorunda kalışlarının ve kadınları aşağılamalarının düzeyine bağlıydı. Bu düzey yüzde 11 oranındaki inançlı Nazilerde en yükseğe çıkıyor, yüzde 25'lik grupta biraz azalıyor, yüzde 40'lık apolitik gruptaysa iyice düşüyordu. Bu sonuncu grup da Nazi ideolojisine karşı değildi, ideolojinin peşinden gitmişti. Dicks'in incelemesinde, aktif ve pasif Nazi karşıtlarının oranı yüzde 24'tü. Bunlar, sevgi ve şefkat ihtiyaçlarını reddetmeyen, kadınları kendileriyle eşit gören ve kişisel tutumlarını bir lidere veya devlete göre değiştirmeyen kişilerdi.

İç kurban

Dicks'in istatistikleri, bir süre önce Friedrich Ebert Vakfı tarafından yayınlanan aşırı sağ ve şiddet konusundaki verilerle belirgin örtüşmeler gösteriyor. Daha önce de değindiğimiz gibi, Almanların üçte ikisi bugün bile Almanya'nın güçlü bir lidere ihtiyacı olduğuna ve ancak sert önlemler alan ve sırtını güçlü bir partiye dayayan bir politikacının güncel sorunların üstesinden gelebileceğine inanıyor. Dicks'in araştırması aynı zamanda, bu insanların acı ve sıkıntıyı zayıflık olarak görüp dışladığını, duygudaşlık göstermediğini ve sıkıntıya düşmüşlerin desteklenmemesi ve herkesin kendi başının çaresine bakması gerektiği şeklindeki geçerli toplumsal tutu-

mu onayladığını ortaya koyuyor. Başka türlü davranmak, onlar için zayıflık anlamına geliyor.

Bu tutum hem umut hem korku içeriyor. Her iki araştırmadan çıkan sonuçlar, aynı şeye işaret ediyor: Sağ radikal düşünce ve anlayışa teslim olmuş, sert çekirdeği oluşturan bir grup insanın varlığına. Oranı yüzde 30 ile yüzde 40 arasında değişen diğer bir grup ise, eğer korkularına ve kendine acıma duygularına (yani, kendilerini kurban durumunda hissetme eğilimlerine) hitap ediyorsa otoriter bir oluşumun peşine takılmaya hazır. Her halükârda bu süreçte, mevcut ekonomik durum ve genel toplumsal "normlar"daki istikrar da dış etmenler olarak rol oynuyor. Ancak şunu gözden kaçırmamak gerekir ki, toplumsal koşulların istikrarsızlaştığı durumlarda, korku ve kendine acıma nedeniyle otoriter düşünce ve anlayışa teslim olma eğiliminin temelinde, daha çocuklukta şekillenen içselleşmiş bir konformizm vardır. Umudumuz gerçek bir kimliğe sahip olanlardadır. Demokrasinin dayanağı da, yüzde 30 ile yüzde 40 oranındaki konformist grubun suskunluğuyla otoriter sert çekirdeği desteklemesini, hatta belki de ona dahil olmasını engelleyecek olan da bu kişilerdir. Bu elbette aynı zamanda, toplumun ekonomik güvence ve sosyal adalet gereksinimine aktif biçimde karşılık verme anlamına gelir. Boş vaatler, sağ radikallerin nefretini ve şiddetini besleyecek zemin oluşturmaktan öteye gitmez. Burada ürkütücü olan, otorite ve itaat temelinde eğitilmiş insanların bir demokrasiyi ne denli istikrarsız hale getirdikleridir. Demokrasiyi gerçekten yüreklerinde barındıran diğerlerininse, demokratik bir özün eksikliğini toplumun yarısından fazlasının karşısında dengeleyebilmek için ellerinden gelen her şeyi yapmaları gerekir.

İngiliz çocuk doktoru ve psikanalist Donald Winnicott, daha ellili yılların başında, demokratik bir toplumun işlerlik kazanabilmesi için duygusal bakımdan olgun bireylere ihtiyacı olduğu tezini öne sürmüştü.[25] Otoriter eğitim, böyle bir olgunlaşmanın yolunu kapatmakla kalmıyor, varoluş zeminini de ortadan kaldırıyor. Duygusal olgunluğun kökleri duygudaşlık yetisindedir, her çocuğun daha anne rahmindeyken geliştirdiği empati yetisindedir. Otoriter eğitim bu yetiyi bastırabilir, hatta tümüyle yok edebilir. Rockefeller Üniversitesi'nden araştırmacı nörolog MacLean'm 1967'de insan beyni üzerinde yaptığı araştırmalar, empati düzeyindeki algılamaların kişisel bir kimlik duygusunun önkoşulu[26] olduğunu göstermenin yanı sıra, sempatik sinir sisteminin empatiyi harekete geçiren örgülerinin çocukluktan itibaren uyarılmaları gerektiğini, aksi takdirde işlevlerini yitirdiklerini ortaya koydu. İtaate dayalı bir eğitim empati yetisini frenliyor ya da hasara uğratıyor. Bu durumda, insana özgü empati yetisine dayalı bir gelişime imkân verilmediğinden, böyle bir eğitim anlayışı bir yandan da kimliğin otoriteyle özdeşleşerek oluşmasına zemin hazırlıyor. Bu tür bir eğitimden geçen insanlar, gerçek anlamda kendilerine özgü bir kimlik geliştiremezler; "sahte" kimlikleri, otoriter eğiticinin dayattığı modelin üstlenilmesine dayanan bir simülasyondur sadece. Kimlik burada, davranış kurallarının yanı sıra her türlü boyun eğişin beraberinde getirdiği temel bir nefretten oluşan, karmaşık bir yapıdır. Ancak bu nefret asla gerçek zorbaya yöneltilemez, çünkü o her türlü saldırganlığı yerle bir eder. Geriye, bu nefreti dışa, yasaklı ve vazgeçilmiş kendine özgülüğü temsil eden düşmanlara yansıtmak kalır.

Böylece, özünde kendi kimliğini barındırmayan, ama yıkıcı şiddetle dolu bir kişilik yapısı gelişir. Winnicott bu tür insanları "antisosyal," yani zorbayla özdeşleşme nedeniyle kendiliklerini keşfetmeleri engellendiğinden (ben bunu "kendi kimliği olmayan insanlar" şeklinde tanımlıyorum) "olgunlaşmamış ve sağlıksız" insanlar olarak tanımlıyor. Bunlar, varlığımızın sınırlarına dair bir duyguya sahip olmayan insanlardır, insan oluşumuza dair bir duygu ve imgeye sahip değildirler; insanı biçim olarak algılarlar, ama gerçek insani duyguları yaşamamışlardır. Winnicott'a göre bunun sonucu, her bir tekilin birey olmasına karşıt bir bireyleşme eğilimidir. Winnicott'un kullandığı anlamda "antisosyal," kökenleri insan ruhunun derinliklerinde olan antidemokratik bir tutumla özdeştir. Bu tür insanlarda, insani olanakların iç potansiyelini ve kendi kimliklerini geliştirme şansı bulamadıklarından, insaniyetin yeterince gelişmediğini görürüz. Kendilerini empati yetisi temelinde tam anlamıyla geliştirme imkânları ellerinden alınmıştır, ki gerçek insaniyetin ve sevinçle kederin yaşanabilmesinden doğan bir içsel gücün gelişmesi ancak böyle mümkün olabilir. Burada söz konusu olan, insanın zayıf olmadığını, kendisini çaresiz hissetmediğini ve asla kuşkuya düşmediğini kanıtlaması beklenen kahramanlık eylemlerinin mitsel gücü değildir! Zaten kahramanlık mitinin kökleri, sürekli hissedilen, başarısızlığa uğrama ve ilk vesilede kahramanlık niteliğini - yani en başarılı konumu- yitirme korkusunda yatar. Kendi asıl gücünden duyduğu güvensizlik içini kemirmekte olduğundan, kişi hep en üstte olmalıdır, çünkü eğitim sürecinde kendiliğinden duyduğu kuşku en derinlere kök salmıştır. İnsan sadece bu şekilde otoriteye

boyun eğer, çünkü kendilik değerini ancak bu sayede belirler.

Bir çocuğun daha başlangıçtan itibaren kendine has algılayışlarını, kendine has ihtiyaçlarını kendiliğinin özü haline getirebilmesinin sonuçları ise çok farklıdır. Böyle insanlar yenide asla tehdit algılamazlar. Aksine, Kanadalı hayvan psikoloğu Berlyne[27] ve Amerikalı Schneirla'nın[28] incelemelerinin gösterdiği gibi, böyle insanlar canlılığın her türlü gelişiminden, her türlü yenilenmeden sevinç duyarlar. Değişikliklerle karşılaştıklarında hissettikleri, korku değil meraktır. Çocuklukları, cezalandırılma, terörize edilme ve kendilerine has ihtiyaçların küçümsenmesiyle damgalanmış olan insanlarsa bilinmeyen, "yabancı" bir şeyle karşılaştıklarında geri çekilirler. Bütün yenilikleri bir tehlike olarak algıladıklarından, şiddet içeren saldırganca davranış biçimleri geliştirirler. Dünya onlar için sadece korkutucu olmakla kalmaz, aynı zamanda dünyayı kendilerini karşısında korumak zorunda oldukları, sürekli pusuda bekleyen bir tehlike olarak algılarlar.

Frantz,[29] Berlyne ve Schneirla'nın araştırmaları, ilgi yokluğu çekmemiş ve uyarımları kendileri ayıklayabilen çocukların, yeni uyarım kaynakları bulmak için dış dünyayı daha geniş biçimde araştırdıklarını gösteriyor. Yani, sürekli olarak uyarımlarla beslenmek, gelişimin ve canlılık dolu bir varoluşun önkoşulunu oluşturuyor. Eğer bir çocuğun sosyalleşme sürecini vazgeçme ve direnç gösterme tutumları belirlerse, ortaya çok farklı bir gelişim çıkar. Yıkıcılığın ve düşmanlık duygularının insanın doğasında zaten bulunduğundan söz eden politikacılar ve psikologlar, gerçek insani gelişime farklı bir şekilde bakılmasını engellemekteler. Aslında görmek is-

temedikleri şey, şiddet eğiliminin, demokratik bir insanın toplumsal entegrasyonunu tamamlamadan yetişebilmesinin asla mümkün olmadığı, karmaşık bir gelişim süreci içinde oluştuğudur.

Münih'teki Alman Gençlik Enstitüsü bünyesindeki bilim insanlarından Klaus Wahl da nefretin kökenlerinin ilk çocukluk dönemine kadar uzandığı görüşünde.[30] Wahl, saldırganlıklarıyla dikkat çeken gençlerin, çocukluklarında yabancılara karşı belirgin bir korku duymuş olduklarına işaret ediyor. Bu gençlerin, zararsız şeylerle tehlikeli olabilecek şeyler arasında ayrım yapma yetileri gelişkin değil. Bu yapıdaki çocuklar veya gençler, dikkat çekici şeyleri hemen tehdit olarak algılamaya hazırlar. Bunlar, kendi ihtiyaçlarına yönelmeyen ve kendi gelişimlerini dikkate almayan bir eğitim süreci içinde, sürekli stres altında yaşayan çocuklardır. Böyle çocuklar, stres hormonu kortizolü çok yüksek düzeyde üretirler.[31] Stres, örneğin, anneyle babanın, çocuğun aslında bir şeyleri yanlış yaptıklarına dair kendilerine gönderdiği bir sinyal olan acılarını dikkate almadıklarında oluşur. Hiçbir zaman hata yapmayacaklarına duydukları güvenle çocuğun hissetmesine yol açtıkları acıların farkına varamayan anne-babalar, böylelikle çocuğun algılamasına izin verilmeyen acılara sebep olurlar. Bu, çocuğun acıyı hissetmemesi anlamında değildir; çocuk daha ziyade algısını bastırmak zorunda kalır. Bu süreçten geçmiş insanlar, yaşamları boyunca başkalarına şiddet uygulayarak, hatta işkence ederek ve cinayet işleyerek o yitirilmiş, inkâr edilmiş acıyı ararlar. Sonuç, kendi kimliğine sahip olmayan, fakat itaati özgür seçimle karıştırdığı için bir kimliğe sahip olduğunu sanan insanlardır.

Wole Soyinka'nın *The Burden of Memory* [*Anımsamanın Yükü*] adlı kitabında anlattığı gibi, onlar asla kendi varoluşlarının efendisi olamamış, hiçbir zaman kendi kaderlerini kendileri belirleyememişlerdir.[32] Soyinka, "Onlar, kendi benlikleri görünmez hale geldiği için sürekli birilerinin önünde eğilen kölelerdir," der. Oysa onlar başkalarını aşağılayabildikleri, hükmedebildikleri, eziyet edebildikleri ve yok edebildikleri için kendilerini yaralanmaz hissederler. Balint'in kavramlarıyla konuşacak olursak, kendilerine özgü bir iç yaşam oluşturamadıkları için onlarda bir *"basic fault,"** karakterlerinde temel bir bozukluk söz konusudur.[33] Bu yüzden, sürekli olarak kendiliklerinin çözülmesi tehlikesiyle karşı karşıya yaşarlar. Sadece nefretlerini ve şiddet yüklü saldırganlıklarını başkalarına yansıttıklarında kendilerini bütünsel bir kişilik olarak ve ayaklarının üzerinde hissederler.[34]

Bu ruhsal gelişim, bedensel süreçlerle birlikte sürer. Söz konusu olan, sadece insanın kendi kendiliğini inkâr etmesi nedeniyle hormonal sisteminin sürekli strese maruz kalması değildir. Karşılanmayan ihtiyaçlar nedeniyle ortaya çıkan stres, sinir sisteminde de genel bir düzensizliğe yol açar. Columbia Üniversitesi Tıp Fakültesi'ndeki nörofizyoloji laboratuarından Martha Welch, bu fizyolojik düzensizliğin çaresizlik duygusuna yol açmak suretiyle stresi nasıl daha da yükselttiğini, sonucun ise öfke ve saldırganlık olduğunu anlatıyor. Sadizmi ve kötücüllüğü ortaya çıkartan, öfke ile çaresizliğin birleşmesidir.[35]

Çocuklara çektirilen acının inkâr edilmesi, bu süreçte temel rol oynar. Kendisine yapılan eziyetten duyulan keder etrafında oluşan gerçek acı, anne-babayı suçluluk-

* Temel hata.

la yüz yüze getireceği için çocuk tarafından yadsınır. Buna karşılık, böyle çocuklar bir acı uydurmayı çabuk öğrenirler. Burada söz konusu olan, yaşadıkları olumsuzluk karşısında duyulan gerçek keder, gerçek acı değildir. Daha çok, alınganlık gibi duygusal mızmızlanmalar sahnelenir, yani anne-babanın çabucak giderebileceği ve böylelikle kendilerini önemli ve iyi ebeveyn hissetmelerini sağlayacak türden acılar. Böylece kendine acıma, dışa yansıtılan örtük saldırganlık olarak yerleşikleşir. Keder ve aşağılık duygularıyla dolu olan böyle insanlar kendilerini değersiz bulurlar, bu da yansıtmacı yıkıcılıklarını daha da artırır. Böylece, saldırganlıklarını dışa yönelterek kendilerini incinmez ve bu yüzden de güçlü hissederler.

Bir sosyal danışman[36] bana, kadınlara nasıl eziyet ettiğini ona her anlatışında çarpık ve kibirli bir gülümseme sergileyen sadist birinden söz etmişti. Ancak bu şekilde güldüğünde, şiddete maruz kalarak geçirdiği kendi çocukluğunda yaşadığı çaresizliği hissedebiliyordu. Böylelikle kendi travmasını yeniden yaşadığında -sadizmi değilse bile- gülümseyişi siliniyordu. Bu adam, şiddet yanlısı her sağ radikalin içinde olanı ortaya döküyordu: Kendi kendisini hissedebilmek için başkalarına acı vermek ve ardından, tıpkı çocukluğunda kendi acıları yüzünden cezalandırılmış olduğu gibi, bu acılar için başkalarını cezalandırmak zorundaydı. Aslında söz konusu olan, kendi deneyimlerinin aktarılmasıdır. İnsan başkasını aşağılarken, onu aslında kendisinin de olduğu, ama inkâr etmek zorunda bulunduğu şekilde köleleştirir.

Hepimizi böyle bir tavır almaya açık hale getiren o güvensizliği inkâr etmeye ve sürekli olarak yaralanmazlığımızı kanıtlamak için dünyayı denetim altına alma gi-

bi bir çabaya sürükleyen -neyse ki hepimiz aynı ölçülerde değil- bir kültürde yaşıyoruz. Bu yolla acı çekmiş olduğumuz gerçeğini gizliyor ve inkâr ediyoruz. Eğer bu süreci kendi içimizde de görebilirsek, sağ radikalizmi anlayabilir ve ona karşı direnç geliştirebiliriz. Hepimiz farklı ölçülerde de olsa anne-baba baskısı -"Seni, iyiliğini istediğimiz için cezalandırıyoruz," yaşadığımızdan, itaat hepimiz için bir dürtü. Böylece, bu ideolojinin bizi maruz bıraktığı itaat sonucu oluşan yabancılaşmayla hepimiz tanıştık. Bu ortak yanımızı, ama aynı zamanda da anne-babalarımız ihtiyaçlarımıza kısmen de olsa karşılık verebildikleri için geliştirmeyi başardığımız özgürlük derecesini görebilmeliyiz. Genel olarak şiddete ve özel olarak da sağ radikal şiddete karşı mücadele edebilecek duruma ancak böylelikle gelebiliriz. Ayrıca, kültürümüzde insanların kendiliklerine yabancılaşmalarının ve kendi ihtiyaçlarıyla içsel algılarına dayanan gerçek bir kimlik geliştirememelerinin gayet normal karşılandığını da görebilmeliyiz. Bunun anlamı, sağ radikaller kadar gaddarca davranmamakla ve kendiliklerini şiddet üzerinden tanımlamak zorunda olmamakla birlikte, kişilik yapıları itibariyle yine de onlara benzeyen, dolayısıyla korkuları kolayca körüklenebilen, en azından suskunluklarıyla sağ radikallere pasif destek veren insanların çoğunlukta olduğudur.

Sağ radikal zorbaların ve onların sessiz suç ortaklarının ortak yanları, kurban için değil de kendileri için acıma duymalarıdır. Sağ eğilimlilerle sağ kanadın sloganlarından etkilenmeyenler arasındaki belirleyici fark buradadır. Sahici bir kimliğin her zaman empati düzeyindeki yaşantılar temelinde geliştiği burada açıkça ortaya çıkıyor. Fakat sosyalleşme süreci özdeşleşmeyi kimlik

gelişiminin temeli haline getirirse, bu şekilde oluşan kimliği her zaman sorgulamak gerekir. Özdeşleşmeye dayalı her kimliğin kaçınılmaz olarak insaniyetsizliğe ve sağ radikalizme varması gerekmez. Fakat belirleyici olan şudur: Empati yetisine yabancılaştırılan hiçbir çocuk, içsel bir güç geliştiremez. İçsel gücün üzerinde kurulmuş bir kimlik için gerçek sevginin yaşanmış olması önkoşuldur. Ne var ki bizim kültürümüz duygudan yoksun erkeklik simgeleriyle özdeşleşmeye yönelik bir güçlülüğü desteklediğinden, sevginin kendisi çarpıtılmış bir ideolojiye dönüşüyor; duygudaşlığa değil de rol klişelerine dayanan bir güçlülük aramaya başlıyoruz. Nasyonal sosyalizmin ve katliam programlarının sağladığı başarı, bütün bir halkın bu yolla biçimlendirilebileceğini gösteriyor. Nasyonal sosyalizmin başarısı, tüm kültür itaat temeli üzerine kurulu olduğu için neredeyse önceden belirlenmişti.

Elbette tüm Almanlar o dönemde aktif rol almadılar. Amerikalı tarihçi C. R. Browning, "nihai çözüm" uygulaması için Polonya'ya gönderilen 101 numaralı Hamburg polis taburu üzerine yaptığı araştırmada, taburun çoğu üyesinin daha çok pasif konumda kaldığını ortaya çıkardı.[37] Bununla birlikte, amirleri onlara bu alternatifi resmi olarak sunmuş da olsa öldürme emrini uygulamayı reddedebilecek durumda değillerdi.

İtaati kabul etmeyen insanlar her zaman oldu. Judith Lewis Herman'ın kanıtladığı gibi, Vietnam Savaşı'na katılan askerler arasında da katliamlara katılmayanlar oldu.[38] Herman, empati yetisinin insanı insaniyetsizlik karşısında ne ölçüde bağışık kıldığını ortaya koyuyor. Kendine özgü sahici bir kimlik sahibi olmanın anlamı budur.

Özetle söylersek, sağ radikallerde eksik olan kendile-

rine özgü bir kimliktir. Bir kimlik gibi görünen şey aslında otoriteyi simgeleyen kişilerle, itaatle ve erkek kahramanlığının buna denk düşen rol klişeleriyle özdeşleşmekten ibarettir. Bunların tümü, sahici bir kendiliğin olabildiğince uzağındaki, erkeksi güçlülük pozuyla bilinçten uzak tutulan değersizlik duygularıyla dolu bir kendilik çevresinde toplanır.

Erkeklik mitini tam olarak anlamak ve ardındaki kimliksizliği görmek çoğunlukla kolay değildir. Bu kültür içinde yetişen herkes bu ideolojiden az veya çok etkilenir. Antill ve Cunningham, Amerikalı üniversite öğrencileriyle yaptıkları çalışmalarda kendilik değerinin temelini büyük ölçüde yaptırım gücü, iktidar ve başarının, yani genel olarak erkeğe özgü olduğu kabul edilen değerlerin oluşturduğunu ortaya çıkardılar.[39] Anaçlık, şefkat, empati, acı ve üzüntü çeken insanları hoş tutmak gibi "kadına özgü" olduğu kabul edilen özelliklerse erkek öğrencilerin kendilik değerleri açısından herhangi bir önem taşımıyordu. Hatta araştırmaya katılan kız öğrenciler de kadına has bu özelliklere karşı olumsuz yaklaştılar. Sonuçlar, hırslı ve başarıya güdümlü bu üniversite öğrencilerinin çoğunun duygudaşlığı bir değer olarak kabul etmediğini gösteriyor. Yani, bu gençlerin Nazilerin ideolojisine benzer bir ideolojiye etkin bir biçimde karşı çıkamayacakları söylenebilir.

Bu tür insanların yaydığı tehlike sadece varsayımsal değildir. Bu duruma işaret eden sadece Friedrich Ebert Vakfı'nm Almanya ölçeğindeki araştırmasının sonuçları da değildir. Sözümona "demokrasinin anası" tabir edilen ABD'de de durum pek farklılık göstermiyor. Morton Rhue, *Die Welle* [*Dalga*] isimli kitabında, Palo Alto'daki yüksekokulda 1969 yılında yapılan bir eğitim uygula-

masından söz ediyor. Öğrenciler bu uygulama süresince tümüyle otorite ve disipline boyun eğmiş, kendi inisiyatiflerinden ve istemlerinden gönüllü olarak vazgeçmişlerdi.[40] Kendilerini Nazi devletininkine benzer bir sosyal ortama teslim etmişlerdi ve kendi köleleştirilmiş hallerine rağmen, baskı gören öğrencilerden daha üstün olduklarını düşünüyorlardı. Uygulamaya katılmayan çok az kişi olmuştu.

Bu araştırmanın sonuçları, faşist ideolojilerin demokratik değerleri nasıl arkadan kuşattığını ve özellikle de bu tür düşünceler karşısında direnç geliştiremeyen, aksine kültürün getirdiği başarı ideolojisiyle empati yetilerinden kopartılan ve dolayısıyla sağ radikalizme götüren düşüncelere açık insanlar üzerinde başarı gösterdiğini ortaya koyuyor. Dicks'in çalışmalarının daha önce de açıkça gösterdiği gibi, şiddeti önceleri bir çözüm olarak kabul etmeyen konformist insanlar da kendilerini işbirliğine zorlayan böylesi bir baskı karşısında direnecek içsel güce sahip olamıyorlar. Herman'ın Vietnam'da savaşmış eski askerlerle yaptığı çalışmalar, insana aşırı sağ mikrobuna karşı neyin "bağışıklık" kazandırdığını gösteriyor: Empati yetisi, yani çocukluğun erken dönemlerinde sevgi ve ilgi görmüş olmak. Bizim kültürel çevremizde belki nüfusun ancak üçte birinin geliştirebildiği bu yeti, demokrasinin korunmasının ve varlığını sürdürmesinin güvencesini oluşturuyor. Pek çok değişik araştırmanın sonuçlarının ortaya koyduğu gibi Winnicott da aynı şeye işaret ediyor.[41]

Anne-babanın takındığı pozla kimliğin şekillenmesi

Saldırganla özdeşleşmek, küçük çocuk için, anne-babanın baskın gücüyle özdeşleşmek anlamını taşır. Peki ama bir çocuk üzerinde egemenlik kurmak ve onu aşağılamak için güç kullanan; çocuğun canlılığı, merakı ve keşfetme coşkusu karşısında kendisini, çocuğu şiddet kullanarak engelleyecek kadar sorgulanmış hisseden bir insan nasıl bir insandır? Bu ancak kendisini son derece güvensiz, değersiz ve yetersiz hisseden, ama bunu kabul etmeyen bir insan olabilir. Böyle insanlar bu tür duyguları haklı çıkarmak için güçlülük, kararlılık ve bükülmez irade sahibi pozu takınırlar. İnsanın özellikle kendi çocuğuna karşı bu pozu sergilemesi son derece kolaydır. Ancak özdeşleşmeye ilişkin olarak bunun anlamı şudur: Çocuk, anne-babanın gerçekliğiyle değil, takındığı pozla özdeşleşmektedir. Her çocuk, empati düzeyinde paylaşabildiği için aynı zamanda anne-babanın derinlerdeki değersizlik duygularını da hisseder. Ama bunları algılamaması gerekir. Anne-babadaki bu değersizlik duyguları çocuğun reddetmek zorunda kaldığı, kendi içindeki yabancının bir parçası haline gelir. Bu süreç, çocuğun otoriteye odaklanmasına ve onunla özdeşleşmesine yol açar; bundan sonra da yaşamı boyunca gerçek bir insanı değil, insan olma pozunu arayacaktır. Helen Bluvol[42] ve Ann Roskam 1972 yılında[43] yaptıkları araştırmalarla, otorite figürleriyle özdeşleşen gençlerin anne-babalarını olumlu ve olumsuz yanları olan sahici insanlar olarak algılayamadıklarını, onlara dair sadece idealleştirilmiş imgelere sahip olduklarını ortaya koydular. Bunun anlamı, bu gençlerin anne-babalarının takındıkları pozla özdeşleşmiş olmalarıydı.

Gelişkin canlılar daha doğumla birlikte annelerine odaklanırlar. Bu süreç "nakşolma" olarak adlandırılır. Örneğin T. C. Schneirla, Avustralya'da yaşayan *tracer sheep*'ten* söz eder; bu hayvan annesini bir an bile gözden kaçırmaz.[44] En fazla, onu görebileceği kadar uzaklığa gider. Eğer anne ölürse, çürüyüp de geriye sadece kemikler kaldığında bile yavru kadavranın çevresinde dolaşmaya devam eder. Sonra yavru, görsel olarak annenin odak işlevini üstlenecek ve yaşam alanının merkezi haline gelecek bir taşa, bir kayaya veya bir tepeciğe yönelir. Benzeştirerek söylersek, insanlara da anne ve baba imgesi nakşolur. Ancak bu, iki düzeyde gerçekleşir: Gerçek anne-baba ve idealleştirilmiş anne-baba. "İdealleştirme" edimi ve ölçüsü, saldırganla özdeşleşmeye yol açan terörün ölçüsüne bağlıdır.

Fakat bir çocuğun maruz kaldığı terörün şekli ne olursa olsun, çocuğun özdeşleşmesi, anne-babanın kendilerine dair dışa yansıttığı görüntü üzerinden olur. Ama bu görüntünün, anne-babanın şiddet uygulama yoluyla sözde bir "güçlülük" ardında gizledikleri içsel zayıflıklarıyla alakası yoktur. Bu nedenle, böyle bir süreç yaşayan çocuklar anne-babalarının iç gerçekliğine değil dışa karşı takındıkları poza sabitlenir. Bu durum elbette, takındığı pozu gerçeklik olarak satan (ve bu sayede gerçek anlamda iktidar uygulayabilen) insanlar için peşlerine takılacak birilerini bulmayı kolaylaştırıyor. Sosyalleşme sürecimiz bizi daha çok başkasının izinden gitmeye koşullandırıyor. Bu yüzden güçlülük, kararlılık ve güvenilirlik pozu takınan "lider"ler de hep kolaylıkla inandırıcı gelebiliyor. Ayrıca bir de düşman

* Takipçi koyun.

imgeleri yaratıp, böylece nefreti tahrik etmek için bir meşruluk sağlayabilirlerse başarılı olmaları garanti sayılabilir. Burada belirleyici olan ideolojiler değil, insanların daha çocukken, aksi varlıklarını tehlikeye sokacağından, anne-babalarının yetersizliğini inkâr edebilecek şekilde onların pozlarına göre şekillenmiş olmalarıdır. Bu nedenle bu tür liderler ve taraftarları, zayıflıklara dikkat çekildiğinde fazlasıyla öfkelenirler. Zayıflıkların algılanması onları içlerinin ta derinlerinde tehdit eder.

Örneğin, aslında karar verme yetisi bulunmayan zayıf bir kişilik olan Hitler, dışa karşı güçlü bir irade ve kendine güven sergiliyordu. Böylece, pozlara göre şekillenmiş insanların kendi pozuyla da özdeşleşmelerini ve kendilerini güçlü hissetmelerini sağladı. Bu şekilde, kendi iç boşluklarından ve değersizlik duygularından kurtulmaları mümkün oluyordu. Hitler'in iktidar tantanaları sahnelemesi, bu tür insanların o şaşaalı yürüyüşlere katılarak kendilerine de hayali bir güçlülük biçmelerini mümkün kıldı. Adanma ve bir otoriteye boyun eğme eğilimi böylesi insanlarda o kadar büyüktür ki, bir kendi kendini buluş süreci içinde "kurtuluş" aramaya güçleri yetmez. Bu kurtarıcı arama, güçlülük peşinden koşma saplantısı bütün yaşam alanlarına sızmıştır. Ne var ki özgür, güvenilir, bağımsız bir insan pozu takınmakta çok deneyimli olduğumuzdan, her zaman açıkça görülmez. Bu kendi kendini oynayan insanların inandırma gücü hakkında bir fikir sahibi olmak için politika çevresine ve şirketlerin yönetici kesimine bir göz atmak yeterlidir. İyi bir oyuncu, kendi gerçek karakterini nasıl gizleyeceğini gayet iyi bilir. "Lider" bir yandan da sadakati ve boyun eğişi yüzünden kitleyi küçümser. Bu tutum, Hitler'in yazı ve not-

larmda da çok belirgindi. Halkı kadınsı, saf ve bir liderin peşine takılmaya hazır buluyordu. Politika, ekonomi ve bilim alanlarında otoritelere boyun eğiş günümüzde de oldukça yaygın. Bu durum, *İçimizdeki Yabancı* kitabımın "Poz Yapmak" bölümünde tanımladığım gibi, bizim kültürümüz içinde çocuklukta yaşanan terörün boyutunu da orta koyuyor (s. 165-172).

2
Sol Radikalizm

Sol şiddet

Toplumda genel olarak görülen şiddet ve özel olarak, sağ radikallerin uyguladığı şiddet üzerinde çalışırken, elbette olumsuzluklara karşı başkaldıran insanlardan gelen şiddeti de göz önüne almak zorundayız. "Sol" şiddet diyebileceğimiz bu şiddetin sağ şiddetten farkı nedir, harekete geçiren etkenleri benzer midir, yoksa çok mu farklıdır? Bu soru, sağ radikalizmi kapsamlı bir biçimde değerlendirmek ve alınması gereken uygun önlemleri netleştirebilmek açısından da önem taşımaktadır.

Genelde, geçerli görüşe göre, şiddet şiddettir. Bu geleneksel bakış açısı, şiddetin iki farklı biçimini ayrı ayrı incelemez. Bu tutum büyük olasılıkla çoğu politikacının, aradaki farkları göremeyecek kadar aşırı sağ şiddete yakın durmasıyla ilişkili. Ne var ki sağ ve sol şiddetin farklılığını görebilmek, onlara karşı etkin bir mücadele verebilmenin de önkoşuludur. Ancak her iki saldırganlık biçiminin dayandığı farklı süreçleri görebilenler, bunlara karşı uygun yaklaşım biçimleri geliştirebilirler.

Neonazi, aslında kendisini rahat hissedebilmek ve

tehdit altında olma duygusundan kurtulmak için otoriter yapıları yeniden inşa etmek isteyen bir konformisttir. Oysa politik isyankâr, konformistliği reddeder. İnsaniyete götüren yolu arar gibidir, fakat farklılığını vurgular, bunu öncelikle de uyum sağlamış gibi görünmemek için yapar. Bu farklı olma çabası aynı zamanda üzerinde şiddetin serpilebileceği zemini de hazırlar.

Kendisi de büyük bir isyankâr olan Henry Miller, *The Time of Assassins* [*Suikastçiler Zamanı*] adlı Rimbaud incelemesinde, her türlü isyankârlıkta, insaniyetle bir bağ arayışının izleri olduğunu yazar.[45] Ne var ki konformistlerle ayrımını koyma dürtüsü, kişinin kendi farklı oluşunun tüm cephelerini sürekli ortaya sürmesine neden olur. Böylece isyankâr, bir tuzağa düşer ve sürekli olarak bir yakınma sebebi; dolayısıyla bir başkaldırı sebebi bulmadan edemez. Özgürlük arayışının bu türü, Miller'm çok doğru bir biçimde gördüğü gibi, sürekli kendi kendisini ölçüt alır ve insanlar arasındaki farklılığı görmezden gelir. "Bu tutum hiçbir zaman insanın tüm insanlıkla bağını, ilişkisini bulmasına katkı sağlamayacaktır. Kişi her zaman dışlanmış, her zaman izole kalacaktır."

Miller önemli bir şeyi fark etmişti: "Bütün bunların benim için sadece bir tek anlamı var: İnsanın hâlâ anneyle bağını kesememiş olması. Bütün bu başkaldırının nedeni sadece göz boyamadır, bu bağı saklamak için umutsuzca bir girişimdir. Bu yapıdaki insanlar hep kendi vatanlarına karşı muhaliftirler; başka türlü davranmak ellerinden gelmez. Ülke, kilise veya toplum, hangisi söz konusu olursa olsun, en korkunç hayalet köleleşmektir. Hayatlarını, zincirleri koparmaya adarlar, ama kendi gizli bağları onları içten içe yer ve hiçbir zaman

huzur vermez. Zincir kâbusundan kurtulabilmeleri için önce anneleriyle hesaplaşmaları gerekir. 'Dışarıda kalmak, sonsuza kadar dışarıda. Böylece, annemizin kucağının eşiğinde kalmaktan bir şekilde kurtulabiliriz...' Anneye yabancılık şaşılacak bir şey değil. Anne sadece engel olarak algılanır. Onun vereceği teselliye ve kucağının sunduğu güvene; doğmamış çocuk için, doğduktan sonraki onaylanma ve aydınlanmanın yerini tutan o karanlığa ve huzura ihtiyaç vardır. İnsan büyük bir isyankâr olarak övgülere boğulabilir, ama asla sevgiyle karşılaşamaz. Aslında isyankâr sevgiyi diğer herkesten daha iyi teşhis etmek, daha çok vermek ve kabul etmek zorundadır, hatta sevgi vermekten çok sevginin kendisi olabilmelidir."

Miller şöyle devam ediyor: "İsyankâr, içindeki insani yanın kendisiyle diğer insanlar arasında bağ kurmasından korktuğu için, aslmda içinin derinliklerinde ihanet halindedir..." Miller, bu ifadeyle meselenin can alıcı noktasına dokunuyor: İsyankârın içinde, annenin onu soğurabileceği, istismar edebileceği ve ondan yararlanabileceği korkusu pusudadır. Bu korku onu, annesine sözde bağlılık gösterirken aynı zamanda kadına dair her şeyden nefret eden konformist Neonazi'nin karşı kutbuna yerleştirir.

İsyankâr, aradığı sevgiden korktuğu için kendisini duygulara kapatır. Oysa Neonazi, kendisinden esirgenmiş olduğu ve hiçbir zaman annesi tarafından sevildiğini hissetmediği için sevgiden nefret eder. Her ikisinin de sevgiyle bağları kopmuştur ve sevgiden kaçarlar. Sol terörist Bommi Baumann, terörizmin de sevgi ihtiyacından kaçış olduğunu fark ettiğinde RAF çevresinden ayrılmıştı.[46]

İsyankâr, sevgiden vazgeçebildiğini iddia eder. Neonazi, sevgiden nasibini alınış gibi davranır. Ama her ikisi de bağımsız değildir: Çünkü sağ radikal, kahramanca davranışı için ödül bekler; isyankâr ise bu ödülü alır ama "asla yeterli" bulmadığından bunu itiraf edemez. Bu iki tip, önemli bir noktada birbirlerinden ayrılırlar: İsyankâr iyi annenin vaatlerinin yerine gelmesinde diretir, sağ radikalse kötü annenin kendisini onayladığında ısrar eder. Yani isyankâr, iyi olarak yaşanmış annenin vaatlerinin, kötü olarak yaşanmış anne deneyimiyle ilişki içinde olduğunu kabul etmek istemez.

Bununla birlikte otantikliği yaşama şansı konformizmde değil, başkaldırıdadır. İsyankârların vaatleri bu yüzden o denli baştan çıkartıcıdır (çünkü sevgi dolu bir dünya vaat ederler). İyi anne arayışı, aynı zamanda insanlıkla sevgi dolu bir bağı da içerir. Fakat isyankâr da tıpkı sağ radikal gibi duygularından kopmuşsa bu bağı nasıl kuracak? Her ikisinin de duyguları hasarlanmış, her ikisi de duygulardan vazgeçmiştir, ancak belirleyici bir farkla: Neonazi, sevgide yaşadığı kötü deneyimi iyi ilan ederek duygu yitimini reddeder.

Sağ radikal ve sol isyankâr

Bunun pratikteki anlamı şudur: Bir Neonazi'ye bir sol isyankârdan daha farklı yaklaşmak gerekir. Sağcıda söz konusu olan, kimliğinin yeniden yapılandırılmasıdır. Saldırganla özdeşleşmiştir ve aslında kendisinde de bulunabilecek insani kendilikten nefret eder. Oysa isyankârda, özdeşleşmenin kendi kimliğini bozması sorunu yoktur, onda söz konusu olan daha çok, şımartan bir annenin sahte sevgisinin "Benim için gerekli olanı yapma-

dınız, o yüzden verdiğiniz yetersiz şey de sayılmaz," suçlamasıyla doğrulanmasıdır.

İsyankârın aldığı hasarın sağ radikalinkinden ne şekilde ayrıldığını, hastalarımdan bir örnekle göstermek istiyorum:

Paula bana 1984 yazında geldi.[47] 19 yaşındaydı, melek gibi bir yüzü vardı, saçları ise punk modeli kesilmişti. "Cool" bir tipti ve kendisini devrimci olarak tanımlıyordu. Her ikisi de avukat olan annesi ve babası başarılı ve aristokrat yapıda insanlardı. Paula çok zekiydi, ama hiçbir sıcaklık yansıtmıyordu, sadece sürekli ve inatçı bir talepkârlık hissettiriyordu. Devleti reddediyor, fakat devletin kendisine destek vermesini de istiyordu. Zekâsıyla insanları öylesine etkileyebiliyordu ki, otostop yaptığı bir arabadaki çiftin yazlık evlerinin anahtarını almayı bile başarmıştı. Ama bana bu insanlardan bahsederken tavrı küçümseyiciydi. Şükran duymayı beceremiyordu, kendini "minnettar" hissetmek istemiyordu. Duyguları bir tuzak gibi görüyordu. Kendini duygularına bırakmak, onun için otoritenin beklentilerine uygun davranmakla eşanlamlıydı.

Paula'nın gizli yarası, anne-babasının onun sevgisini satın almak istemelerindeydi. Kendisini buna karşı korumak için duygulara izin vermiyordu. Böylece kimsenin canını yakması mümkün olmuyor, yara almamış oluyordu. Konuşmalarımız süresince şunlar netleşti: Ailesi onu bir reklam tabelası gibi görmüş, neredeyse kendi markaları olarak kullanmıştı. Paula'ya kendi annelik-babalık imajlarını onaylatmak için sevgi gösteriyorlardı, fakat kızlarını kendisi olduğu için sevmiyorlardı. Paula'ya her şeyi veriyorlardı, ama amaçları sadece onu kendi mülkiyetleri haline getirerek itaatkârlaştırmaktı.

Bir başka ifadeyle: Kızlarını şımartıyorlardı. Şımartarak ilişki kurmanın çocuğa verdiği zarar bizim kültürümüzde pek fark edilmez. Aksine, şımartma çoğunlukla yanlış anlaşılarak sevgi sanılır. Bu tür çocuklar parçalanmış bir dünyada yaşarlar. Anne-babalarının onları çok sevdikleri ve her istediklerini yaptıkları söylenirken, bu çocuklar aslında el konma halini, yani şiddetin sevgi olarak gösterilen bir türünü yaşamaktadırlar. Bir çocuk bu çelişkili durumun kendisine yüklediği suça karşı savunmasızdır. Bir yandan, annesinin ve babasının kendilerini sevgi dolu birer anne-baba olarak hissettiklerinin farkındadır, fakat ebeveyninin "iyi anne-baba" olma çabası içinde hiç fark etmedikleri gerçek ihtiyaçlarının karşılanmadığını da hisseder. Gerçekten sevmek, bütün çocuksu istekleri yerine getirerek şımartmak değildir. Anne-baba sevgisi daha çok çocuğun sıkıntılarına karşı duyarlı olmak, acılarını ve incinmelerini ciddiye almaktır. Satın alınabilir nesneler bunların yerini tutmaz.

Böyle bir durumda bulunan çocuğun hissettiği keder ve öfke derin bir suçluluk duygusunun kaynağı haline gelir. Böyle çocuklar "satın alınmanın" baştan çıkartıcılığına yenik düşerler ve bu da anne-babaya olan bağımlılığı perçinler. Bu durumdan kurtulmanın çaresini hiçbir şey hissetmemekte, kendilerini duygularından kopartan soyutlamalara sığınmakta bulurlar. Şımartılmanın yol açtığı bağımlılık karşısında duyulan öfke, inatçı bir talepkârlık biçiminde kendini gösterir. "Bana verdikleriniz yetersiz, daha doğrusu yanlış," şeklindeki suçlama, ne anne-babanın ne de çocuğun fark edebildiği bir intikam haline dönüşür. Anne-baba kendisini baskı altında hisseder, ama "şımartmak" dışında bir sevme yolu bilmedikleri için daha fazla vermeye devam ederler.

Çocuklarsa inkâr edilen bağımlılıklarını hissetmemek için şükran duyma gereği hissetmezler. Böylece tamamen bilinç dışı bir düzeyde bir şeyi yansıtmış olurlar. Tersine dönmüş bir biçimde anne-babalarına tabi olmuşlardır, çünkü anne-babanın hissettirdiği şudur: "Sana biz bakıyoruz. Bunun karşılığında da bizi sevdiğinin kanıtı olarak ve bizi üzmemek için bizim istediğimiz gibi olmanı bekliyoruz." Bu koşullarda yaşayan çocuklar, aynı ölçüde bağımlı kalırlar. Fakat bağımlı oluşun inciticiliğiyle başa çıkabilmek için de şükran göstermeyi reddederler.

Bu durum beraberinde bir başka yaralanmayı daha getirir: Bu çocuklar sevgiye duydukları gerçek ihtiyacı görmemek zorundadırlar, çünkü bu da onları yaralanabilir hale getirecektir. Konformist de bu yaralanmayı yaşar. Ancak gerçekte boyun eğdiği için kendine özgü duygularıyla uyum içinde olduğu izlenimini uyandırır. Sevgi duymadan seven insan rolü oynar. İsyankâr ise sanki sevgiye ihtiyacı yokmuş gibi davranarak yaralanmazlığını korur. Buna karşılık konformist, seven bir insan imajı yaratır. Bu farklılık, isyankâra, niçin şiddet eğilimli konformiste yaklaştığımızdan daha farklı yaklaşmamız gerektiğini açıklar. İsyankâr sevgi ihtiyacını reddeder, ama şımartan anne-babayla ilişkisinde sevgiye dair bir şeyler öğrenmiştir. Ayrıca fiziksel şiddete maruz kalmamış olması da çocukluğunu yaşamsal bir tehditle karşılaşmadan ve daha az tehlike içinde geçirmiş olması anlamına gelir. Onun intikamı, şımartılmış olduğu için her şeyi istemektir. İntikam duygusu, anne-babasından öğrenmiş olduğundan ibarettir, yani şımartılmanın sevmek anlamına geldiğidir. Bu yüzden, isteklerinin derhal yerine getirilmesini ister, beklemeye tahammülü yoktur.

Buna karşılık radikal sağcı, sevginin kendisini öldürmek ister. İntikamı sevgiye yöneliktir, çünkü sevgiye duyduğu ihtiyacı bir aşağılanma ve taciz olarak algılar. Uyguladığı şiddetin kurbanı sadece protestosunun simgesi değildir, aynı zamanda çok kişisel bir anlam da taşır. Kendi içindeki o nefret ettiği zayıflığı temsil eder. İsyankârla olan farklılığı buradadır: İsyankâr, simgesel bir protesto nedeniyle öldürür, kurbanın kişisel bir önemi yoktur. Onun duygularından kaçışının temelinde, duygu dünyasındaki yarılma vardır, çünkü duyguları onu anne-babanın tahakkümcü talepleri karşısında korunmasız bırakır. Buna karşılık konformist sağ radikal, anne-babasının duygu dünyasını, onların duygular ve sevgi ihtiyacı karşısında duydukları nefreti sahiplenmiştir.

Bu nedenle sağ radikal üzerinde etkin olmak isteniyorsa ancak otoriter bir tutumla sonuç alınabilir. Yukarıda anlattığım gibi, onların kendi bakışları böyledir. Onları durdurabilecek tek şey karşı tarafın hayır demesidir. Sağ radikal şiddet, polis müdahalesi ve anında tutuklama gibi önlemlerle durdurulabilir. İsyankârı ise bu şekilde durduramazsınız. Çünkü onların mücadelesi otoriter tutuma karşıdır. Cezalandırılma, isyanlarını daha da büyütür. Bommi Baumann'm *Wie alles anfing* [*Her şey nasıl başladı*] kitabının toplatılması üzerine Heinrich Böll'ün yaptığı saptamada olduğu gibi, politik otoriteler bu tür bilgilerle ilgilenmezler. Şiddete bakışları kendi otoriter ve konformist anlamdaki deneyimleriyle şekillendiğinden, önlemlerin sonuç getirmesi için şiddetin kökenleri arasındaki farklılıkların kavranması gerektiğini anlamaları zordur. Bu görmezden gelişlerinin ardında her zaman, farkmdalığm şiddete karşı sert önlemler

almayı zorlaştıracak bir "yumuşamaya" yol açabileceği korkusu bulunur. Böylesi bir bilincin temelinde zaten şiddete zemin hazırlayan bir eğitim vardır. Hepimizi korkutan şu şiddete karşı mücadeledeki yetersizliğimizin nedeni de budur.

Şiddetin değişik kaynaklarının bilinmesi, şiddete karşı etkin bir mücadelenin vazgeçilmez önkoşuludur. Kendilik saygılarını bir otoriteyle özdeşleşmeye bağlayan insanlar "doğru" davrandıkları, verili kurallara "hatasız" uydukları ve rollerini buna göre oynadıkları zaman kendilik değerlerini yükselmiş hissederler. Onlar için her zaman önemli olan sonuçta poz takınmaktır; örneğin sevme pozu, buna denk düşen duygular yaşanmamasına rağmen sevgiyle bir tutulur. Böylelikle söz konusu kişi kendisini gerçekten de seven bir insan olarak hissedip aynı zamanda işkence de yapabilir, cinayet de işleyebilir. Kendisini üstün ve güçlü hissedebilmek için ötekini hiç vicdan azabı çekmeden tepeleyebilir, ona eziyet edebilir.

Sağ radikal zorbanın kendilik değeri sağlam görünür. Faşist ideolojilerin kahramanlık mitiyle özdeşleşerek "kendilik değerini" şiddet uygulayarak ve ötekileri aşağılayarak ayakta tutar, bu da otoriter iktidar yapılarıyla özdeşleşmesini gerektirir. Oysa otoritelerle özdeşleşmeyi bilinçli olarak reddeden sol isyankâr, annebabasının onayını da reddettiği için kendi kendilik değeri konusunda sürekli kuşku duyar. Bu yüzden de sürekli bir mücadele içindedir. Sol isyankâra baskı yapılması, sağ radikalde verdiği sonucu verip şiddetin önünün kesilmesini sağlamaz, aksine daha güçlü ve sürekli bir mücadeleye girmesine yol açar.

Sağ ve sol şiddet arasındaki en önemli farklılıklar

bunlardır. Uygulamada bunun anlamı şudur: Sol radikale kendilik değerini yapıcı etkinlikler temelinde oluşturması için fırsat tanınmalıdır. Sağ radikalin kendilik değerini başka bir temelde gerçekleştirmesini sağlamak için onu önce kesin bir biçimde durdurmak gerekir. Önce şunları öğrenmelidir: Sevgi zayıflık demek değildir, halden anlamak çaresiz olmakla aynı şey değildir.

Sağ radikal de sol radikal de şiddet kullanır, her ikisi de sevgiden ve duygulardan korkar. Ancak sol radikal bilerek olmasa da sevgi arayışı içindedir, sağ radikal ise sevgiden nefret eder. Her ikisi de bir dokunulmama mücadelesi içindedir. Sol radikal sevilmek için tahrikte bulunur. Sağ radikal ise teması engellemek için, arkadaşlık ritüellerinde bile gerçek bir duygudaşlığı reddeder. Gerçek duygudaşlığın üzerindeki tek etkisi, yıkıcılığını artırmak olur. Daha önce verdiğim örneklerde (s. 22) Neonazi Stephan insani sıcaklığı küçümser ve cinayet işlerken, RAF üyesi Peter Jürgen Boock şiddetin deliliğini görebilmişti.[48] İnsan bir kez bir grubun ideolojik onayını kabullenmişse bağımsız düşünme ve konuşma, kendisi gibi algılama yetisini yitirir.

Sol terörü kontrol edebilmek için, Boock ve Bommi Baumann'm vardıkları noktadan yararlanılabilir. Fakat konformist politikacıların -zaten konformist düşünce yapısı her türlü bürokratik örgütlenmenin bir parçasıdır- gerçek bir müdahalede bulunmaya niyetleri yoktur. İktidarı elde tutma dışındaki bir davranış biçimine izin verecek hiçbir düşünceyi kabule yanaşmazlar. Böylece konformist zihniyet, insan davranışlarını sadece cezalandırma ve boyun eğme kategorilerinde gördüğü için kendi imkânlarına zarar verir. Bu zihniyet, düşman imgeleri çevresinde döner. Bu yüzden düşman insani bü-

tünlüğü içinde görülmemelidir de. Devrimci sol düşünce biçimi de ne yazık ki düşman imgelerine bağlıdır. Sağ olsun, sol olsun her iki kanat da şiddet kullanışlarını gerekçelendirmek için düşmana ihtiyaç duyarlar. Oysa Boock ve Baumann'm biyografileri, solcuların şiddetten nasıl uzaklaştırılabileceğinin yollarını gösteriyor. Ayrıca varoluşlarını -sağ radikal gibi- yıkıcılık üzerine kuran şiddet yanlısı solcuların da bulunduğunu görmemiz gerekir. Bu konuya dördüncü bölümde daha ayrıntılı biçimde değineceğim.

3
Empati

İnsaniyetsizliğe karşı çare

Demokratik yaşamın dayanağı ve koruyucuları, kimlik yapılarım empati düzeyindeki deneyimler üzerinde geliştirebilmiş, kendilerine özgü algılayışları, ihtiyaçları ve duygularıyla bağlarını koruyabilmiş ve bu sayede duygudaşlık gibi hislerinden kopartılmaya karşı korunmuş, dolayısıyla kendi benliklerini bastırmak zorunda kalmadıkları için de şiddeti besleyip yansıtmaya elverişli, duygulardan kopuk soyut düşünce biçimine kendilerini kaptırmayan insanlardır. Kısacası, kendilerine özgü olandan nefret etmeyen ve bunu düşman olarak yorumlamayan insanlardır. Onların görevi, kültürel çevremiz içinde bulunan her üç kişiden birinin, sağ radikal anlayışın güçlenmesini zorlaştıracak ölçüde empati deneyimine sahip olmakla birlikte, bu akım tarafından baştan çıkartılabileceğinin bilincine varmaktır. Bu koşullar altında, geriye kalan yüzde 8 ile yüzde 14 arasındaki, kimliksizliğin yükünü en ağır taşıyan oranın etki gücü azalacaktır. Kendilerini "sessiz çoğunluğun" suskunluğuyla desteklenmiş hissetmediklerinde güvensizlikleri bü-

yüyecek ve korkuları daha da geri çekilmelerine neden olacaktır.

Bir kadın hastam şunları anlattı: "Bu 'tavır almama' durumunu biliyorum. Çok eski bir şeydir... Evimizin arka tarafında bir ev daha vardı. Bu evde yaşlı bir kadın torunu Susan'la birlikte yaşardı. Her ikisine de yakındım. Yakınlarda yaşayan bir başka aile daha vardı, kızlarının adı Anita'ydı. Güzel ve zengindi, oğlanların hepsi onun peşindeydiler. Anita, Susan'la kavgalarının içine hep beni de çekerdi. Taraf olmamı beklerdi. Susan'ı kendime daha yakın hissediyordum. Yüreği sıcaktı. Ama ben ona ihanet edip Anita'nm tarafını tuttum. Susan'ı yakın bulduğumu Anita'ya söyleyecek gücü kendimde bulamadım. Anita daha güzel ve daha iyi imkânlara sahip olduğu için kendimi ezik hissediyordum." Bu hastam, empati yetisini kısmen geliştirebilmiş, ama hem anne hem babanın uyguladığı terör yüzünden doğrudan bağlantı kuramayan bir insana örnek oluşturuyor. Çocukluğunda Anita'yla yaşamış olduklarını, işyerinde kendisini küçümseyen üstü karşısında benzer biçimde tekrarlıyor. Sahip olduğu tüm iktidara rağmen o kadar "zavallı" olduğu için ona acıyor. İktidarın kötüye kullanımı ve otoriteye karşı her zaman mücadele etmekle birlikte, iktidar ve güç sahibi görünen insanlara tabi oluyor. Bir zorbaya acıma temelinde, başkalarını küçümseyerek şiddet uygulayanların yamında yer almış oluyor. Duyguların, saldırgana acıma şeklindeki bu tersine dönüşü aynı zamanda da empati yetisinin varlığına işaret ediyor. Ancak bu hastam, saldırgandan duyduğu korku yüzünden onunla özdeşleştiği için duygudaşlığını kurbana yöneltemiyor.[49]

Bir insanın kimliğini duygudaşlık temelinde oluştur-

masıysa çok farklıdır. André'nin hikâyesi, anne-baba sevgisinin böyle bir gelişimi nasıl desteklediğini gösteriyor:[50] 1938 sonbaharıydı. André on iki yaşındaydı ve anne-babasıyla birlikte Almanya'nın kuzeyindeki bir kasabada yaşıyordu. Bir akşam, katıldığı bir Hitler Gençliği toplantısından sonra eve döndü. Babasına seslenerek, "Toplantıda bize yarın Yahudi dükkânlarını taşlayacağımızı söylediler. Benim de katılmam gerekir mi?" diye sordu. Babası ona düşünceli bir ifadeyle baktı: "Sen ne düşünüyorsun peki?" "Bilmiyorum. Aslında Yahudilere karşı değilim, onları tanımıyorum bile. Ama herkes taş atmaya gidecek. Ben ne yapmalıyım?" Konuşmaları bu şekilde devam etti. Sonunda André şunları söyledi: "Anladım. Kararımı kendim vereyim istiyorsun. Biraz dolaşmaya çıkacağım, geri döndüğümde de kararımı sana söyleyeceğim." André kısa bir süre sonra dönerek masanın başında oturan anne-babasına katıldı. "Kararımı verdim, ama bu karar sizi de ilgilendiriyor." "Nasıl yani?" "Yahudi dükkânlarını taşlamamaya karar verdim, ama yarın herkes, X'in oğlu André bize katılmadı, taş atmak istemedi, diyecek. Sonra da sana karşı bir şeyler yapacaklar. O zaman ne yapacaksın?"

Babasının iç geçirişinde rahatlamanın yanı sıra gurur hissediliyordu: "Sen dolaşırken annenle ben de konuşup şöyle düşündük: Eğer taşlamaya katılsaydın buna karşı çıkmayacaktık, çünkü kararı senin vermeni biz istemiştik. Ama taşlamayı reddetmen halinde Almanya'yı terk edecektik." Ettiler de.

Acının inkârı

Öncelikle ilgilenmemiz gereken kesim bu sessiz çoğunluktur; yani Dick'in araştırmasında "apolitik" grubu temsil eden yüzde 40. Bu grubun belirleyici bir yapısı olmasının nedeni, suskunluğuyla sağ radikalizmi güçlendirmesinden ve dolayısıyla demokrasiyi tehlikeye sokmasından değildir sadece. Bu konformistler, farklı derecelerde olmakla birlikte, kendiliklerinden kopup örtük olarak şiddete hazır duruma gelmişlerdir. Konformizm, insanın kendine ait yanlarına yabancılaşması temelinde gerçekleşir. Bu, her zaman saldırganlığın insanın kendisine yönelmesini ve bunun da dışa yansıtılması olasılığını doğurur. Bu yüzden konformizm, içinde daima bir parça şiddet potansiyeli barındırır.

Toplumsal yapıları güçlü bir biçimde konformizme dayanan Japonya'dan bir örnek vermek istiyorum. Hiroşi Kusunokie adındaki öğretmen öğrencilerinden, eğer sadece beş günlük ömürleri kaldığını bilseler neler yapacakları konusunda birer kompozisyon yazmalarını ister.[51] On bir yaşındaki bir öğrenci şunları yazar: "İlk gün çok iyi yiyecekler yerim. İkinci gün bir kumar salonuna gidip çok para harcarım. Üçüncü gün bir tabanca satın alırım. Dördüncü gün bir dünya seyahatine çıkarım ve Hawaii'deki Waikiki sahilinde denize girerim. Öleceğim gün babamı gebertirim ve üzerinde tepinirim. Saat 11.59.59'da ise öbür dünyaya yollanırım." On iki yaşındaki bir oğlan ise, birinci gün önüne çıkan bütün camları kıracağını, sonra bir banka soyacağını ve bütün paraları yakacağını, sonra video filmlerinde gördüğü gibi bir insanı parça parça doğrayacağını, bir evi ateşe vereceğini, arabayla üç yüzden fazla insanı ezeceğini yazmış ve bütün bunları yaptıktan sonra ölmekten

üzüntü duymayacağını belirtmiş. Başka kompozisyonlarda da bombalar atılmış, anne-babalar katledilmiş vb. Öldürmek bu çocuklar için en önemli şey gibi görünüyor.

İngiliz öğretmen Muriel Hirsch de benzer şeyler anlatıyor.[52] Sınıfında Kuzey İrlanda sorununu konuşmak istediğinde öğrenciler sıkılmış ve tepki göstermişler: "Ah, evet, Katolikler Protestanlardan nefret ediyor, biliyoruz. Daha ilginç bir konu bulamaz mıyız?" "Eğer bu konu sizi ilgilendirmiyorsa o halde niçin IRA'yı destekliyorsunuz?" "Çünkü bombalar atıyor, her şeyi yakıp yıkıyor ve insanları havaya uçuruyor – müthiş!" Öğretmen bu öğrencilerin insan haklarını değil, şiddeti benimsediğini yazmış. İtaat, konformizm ve empati düzeyinde algılama yetisinin eksikliği, aşırı sağın başarısı için önkoşul oluşturan sessiz bir çoğunluk yaratıyor.

Bir sağ radikalin gelişiminde acının inkârı, onu insaniyetsizliğe götüren dinamiğin özünü oluşturur. Annebaba buna katlanamadığı için -çünkü bu onları çocuklarına karşı gösterdikleri sevgisiz tutumla yüz yüze bırakabilir- bir çocuk kendi acısını bastırmak zorunda kalıyorsa, daha sonra kendisinden kopartılmış olan ve anne-babası tarafından cezalandırılmasına yol açan bu acıyı kurban haline getirdiği başkalarında arayarak acıyı tamamen ortadan kaldırmaya çalışır. Sağ radikal bu yüzden aşağılar, eziyet eder, cinayet işler. Böylece kendilerine verilmiş olan cezayı başkalarına aktarırlar. Bu süreci maskelemek için de riyakârlık ve hainlik atfederek kurbanlarını suçlu haline getirirler. Hitler bu süreci Yahudiler üzerinden kurumsallaştırdı. Ancak bu tutum, bu tür şiddet suçları açısından tipiktir, çünkü suçlu bu şekilde suçu üstünden atarak edimlerinin sorumluluğun-

dan kaçabilir. Ayrıca bu şekilde, kendi kendisine acıma imkânı da bulur. Bu sahte acı, kendi sahici acılarına yakınlaşabilmesi için tek yoldur. Başkalarına acı vererek kendi acılarını, bunun için herhangi bir sorumluluk üstlenmek zorunda kalmadan "yabancı" üzerinde cezalandırır. İrlanda Protestanlarının, Britanya yanlısı cani Orange kanadının komutasıyla ilgisini kesmeyi reddeden büyük üstatları Robert Saulters, yakın zamanda Kuzey İrlanda'daki Portadown kentinde yaptığı açıklamada, gösteri izinlerinden sorumlu bağımsız komisyon şehrin Katolik bölümünde provokatif bir yürüyüş yapmalarını yasakladığı için, örgütünün elemanlarının bir komploya kurban gittiklerini ifade etmişti.[53] Bu örgütün şiddet eylemleri Kuzey İrlanda'yı defalarca yıkımın eşiğine getirmişti.

Acının inkârı fenomeni, konformizm üzerine kurulu bütün toplumsal yapıların karakteristik özelliğidir. Mantell, daha önce değindiğimiz (s. 19) Yeşil Bereliler'in aileleri hakkında şunları yazıyor: "Muazzam bir konformist talepler sisteminin hâkimiyeti altındaydılar. Kurallar, ailenin daha zayıf durumdaki üyelerinin ihtiyaçları ve duyguları göz önüne alınmadan, geleneksel âdetlere ve kişisel eğilimlere uygun olarak belirleniyor ve sorgulanmıyordu." Bu durumda bir çocuğa algılamasına izin verilmeyen bir acı çektirilir. "Duyarlılık ve sevecenlik öncelikle erkekler için zayıflık belirtisi olarak görülür ve yasaklanır, bazen de dışavurulması halinde ceza verilir. Bu yüzden de Yeşil Bereliler, sevecenliğin ailelerinde tabu olduğunu ve kendilerinin de anne-babalarının keyfine amade olduklarını erken yaşta öğrenmişlerdi." Bu tanımlamada çocuk varlığının sınırlarının nasıl çiğnendiği, nasıl köreltildiği ve

şiddete yöneltildiği ifade ediliyor. Bu tür bir eğitimdeki sevgisizlik, beynin yapısal gelişimini de etkiliyor. La Jolla'daki Salk Enstitüsü'nden Fred H. Gage'in araştırma ekibi, sevgi dolu uyarımların gelişmekte olan organizmada beyin hücrelerinin sayısını artırdığını ortaya çıkardı.[54]

Sevgisiz bir gelişim, ötekinin elinden insanlığını alan bir zorbalığa dönüşür. Yukarıda tanımladığımız yapısal oluşum sürecinin (dünya düşman olarak algılanır, tehlikeli görüldüğünden yeniye güven duyulmaz ve bunun sonucunda hormon yapısında değişim olur; stres durumunu dengeleyen serotonin azalır, bu da sinirliliğin artmasına ve şiddetin ortaya çıkmasına yol açar) tek sonucu zorbalık değildir. Böyle bir gelişim aynı zamanda düşük bir kendilik değerinin ortaya çıkmasına neden olur. Bu değersizlik duygusu da, örneğin yabancılara düşmanca davranmak gibi onay bulan tutumlarla dışa atılır. Sözde düşmanın cezalandırılması çağrısı bile değersizlik duygusunun azalmasını sağlar. Duygudaşça algıdan uzak soyutlamaların nasıl ötekinin insanlığını redde yol açtığını, şiddetin soyut bir düşünceyle maskelenerek nasıl meşrulaştırıldığını burada bir kere daha görüyoruz.

4
Dürtü Olarak Nefret ve Şiddet - İdeolojisizlik

Nefret

Bu durumda şiddeti, bizim kültürümüzde sık görülen bir fenomen olarak incelememiz gerekir. Zaten her zaman da "zorbalık" biçiminde kendini göstermez. Şiddet, temelini itaat eğiliminin oluşturduğu tüm topluluklarda içkindir. Eğer sadece kendimizi sevmeyi öğrenmişsek, eğer itaatkârsak, o zaman itaati sorgulayanlara karşı duygudaşlık gösteremeyiz. Bu durumda, bir zamanlar bize de ait olmuş olan itaatsizliği, farkına varmadan başkalarında cezalandırır ve yok ederiz. Kendimizi eski iç düşmanımızdan korumak için ihtiyaç duyduğumuz dış düşmanın değişik yüzleri olabilir. Güçlünün yasalarına göre yetiştirilmiş olan, kendi yaralanmazlığını sadece acımasız bir rekabet mücadelesiyle sağlayabileceğine inanan insanlar, yaşamları boyunca başkaları için merhamet duyamayacak, insanlarla duygudaşlık kuramayacaklardır. İtaatle de ağırlaşan çaresizliği küçümsenecek bir zayıflık olarak reddetmek gerektiğinden, saldırganlık burada yıkıcılığa dönüşür. Bizim kültürümüz

için tipik olan gündelik rekabet mücadelesi, böylece incinebilirliği ve çaresizliği bilincin dışına iten sözde bir güçlülüğün simgesi haline gelir. Aynı zamanda bu süreçte, başkalarına uygulanan şiddet reddedilir.

Bu mekanizmanın içyüzünü görme zorluğunun nedeni, şiddetin bu türünün toplum tarafından onaylanmasıdır. Duygudaşlığın yitimi, soyutlamaların insanı duygu dünyasından koparmasına yol açar. Böylece kişi kendi kendisini insaniyetsizlik düzeyine indirger. Kültürümüzde bütün bunlar çok olağan karşılandığından –aşırı sağın nefret dolu ideolojileri dışında da– giderek nasıl insaniyetsizleştiğimizi fark etmeyiz dahi. Yaptıkları soyutlamalarla soğuk ve duygusuz görünen pek çok entelektüelin aksine sağ radikal, duygusal ve doğal bir izlenim bırakır, fakat duygu dünyasıyla bağı tek yanlı ve patolojiktir: Onun tamdığı tek duygu nefrettir. Sevmeye yönelik duygulardan kopmuştur. Ne yazık ki bu durum, soyutlamaların ruhsal duyarlılığı körelterek duyarsızlığa dönüştürdüğü aşırı sol için de geçerlidir.

Padua Üniversitesi'nin siyasal bilimler kürsüsünün eski profesörlerinden ve sonraları İtalyan aşırı solunun sözcülerinden biri olan Antonio Negri, yetmişli yıllarda yazdığı *Sabotage* [*Sabotaj*] adlı kitabında şunları söylüyor: "... her türlü yıkım ve sabotaj eylemini sınıfa bağlılığın bir işareti olarak görüyorum..., sevgilimi beklermişçesine ateşli duygularla dolduruyor bunlar içimi. Yine de düşmanın çektiği acıdan etkileniyorum."[55] Burada da yıkım ve ölüm sevgiyle bir tutuluyor. Böylece Negri, kendi tutumundaki canice yanla yüzleşmek zorunda kalmıyor. Hatta sabotaj eylemlerindeki riskin onu heyecanlandırdığı, cinsel çağrışımlar yarattığı görülüyor. Sınıfa bağlılık gibi soyut bir kavramı, olasılıkla bir

sıcaklık ihtiyacıyla bağlantılı kullanıyor. Oysa çaresizliğin soyutlama düzeyinde mat edilmesiyle kazanılan sözde zaferin sarhoşluğu içinde olduğundan, yapmakta olduğu şeyin tam da sıcaklığı öldürmek olduğunu göremiyor. Rekabet mücadelesinde zafer kazanan kapitalist işadamının aksine Negri, ölüme çok daha dolaysız bir biçimde adanmış durumda. Ancak, ölümcül etkisi daha az olan bir saldırganlığın etkileri daha az şiddet yüklü demek değildir.

İnsanın kendisi olma ve kendi duygularının arkasında durma korkusu bizim kültürümüzün eğitim yapılarında o kadar derinlere kök salmış ki, şiddet her yerde var. Umut verenler, halkın bu yapılardan daha az etkilenmiş olan üçte birlik kesimi. Demokratik bir geleceğin güvencesini bu insanlar sağlayabilir. Sorun şu sadece: Politikacılar bu gerçeği görmekten çok uzaklar. "Sessiz çoğunluğun" aşırı sağın güçlenmesinde oynadığı rolü bile göremeyecek durumdalar. Aksine, takındıkları pozlarla ve iktidarı kullanarak, insanları hakları olan ihtiyaçlarından ve bunların karşılanmasından uzaklaştırıyorlar. Demokrasiyi sağlamlaştırmak için gerçek ihtiyaçları görebilmek gerekir.

Şiddet sorunsalıyla, toplumumuzun kendisini ebedileştirmek için kullandığı itaatkâr yapılar arasında çok sıkı bir bağ vardır. Dıştan bakıldığında bir şeyler değişmiş gibi görünebilir, ama bu başkalarını baskı altına almak için hâlâ şiddete başvurulmakta olduğu gerçeğini değiştirmez. Burada sağ veya sol bir ideolojinin söz konusu olması durumu değiştirmez. Sonuçta şiddet, ötekinin baskı altına alınmasını veya yok edilmesini meşrulaştırmak için rasyonelleştirmeye hizmet eder. Böylelikle şiddet ve şiddet olayları, sözde bir canlılığın kaynağı hali-

ne gelir, çünkü şiddetle insanları dize getirmek mümkündür.

"Yaşasın! Yaşasın! Savaşa gidiyoruz!" 1914 yılında Berlin'in, St. Petersburg'un, Viyana'nm ve Paris'in caddelerinde insanlar askeri bando eşliğinde böyle bağırıyor; kısa bir süre öncesine kadar varlıklarından bile haberdar olmadıkları, nefret etmeleri için ortada hiçbir neden bulunmayan ve aynı kendilerine benzeyen insanların kanını istiyorlardı. Londra Kardinali 1915'te yaptığı Noel öncesi Kutsal Pazar konuşmasında, İngiliz cemaatine şunları söylemişti: "... Almanlar öldürülmeli... Kötüleri gibi iyileri de...yaşlıları gibi gençleri de..., ki bizzat dünya uygarlığı yok olup gitmesin. Daha önce de binlerce kez söylediğim gibi, ben bu savaşı bir arınma savaşı olarak görüyorum... Hıristiyanlık inancının ilkeleri uğruna yapılan bir savaş olarak görüyorum. Bu savaşta ölen herkes bence şehittir."[56] 1914 yılının temmuz ayında milyonlarca Avrupalı savaş istiyordu; bir fotoğrafta kendinden geçmiş bir grup Bavyeralı ile Münih'teki Odeon Meydanı'nda gördüğümüz coşku içindeki Hitler de onların arasındaydı. Amerikalı gazeteci Jason Epstein şöyle bir soru soruyor: "Homeros'un kahramanının (dolayısıyla bizim de kahramanımız) neden gerçekten kahramanca davranan, karısını ve çocuğunu seven ve kentini savunurken hayatını kaybeden Hektor değil de, ölmekte olan Hektor'u 'çiğ çiğ yemekle' tehdit eden psikopat Aşil olduğunu niçin kendi kendimize sormuyoruz?"[57] Her şeyin genlerde yattığına; genç erkeklerin şiddete yatkınlığını olağan görmemiz gibi, hükmetme ve savaşmanın da aynı şekilde insan doğasının bir parçası olduğuna inandığımız sürece pek ilerleme kaydedemeyeceğiz demektir. Biz insanlar, genetik ta-

nımlarının peşinden giden karıncalar veya kazlar gibi değiliz. İnsan düşünebilir, tercihte bulunabilir ve geçmişini değerlendirebilir.

Gerçekten de şiddet ve şiddete yatkınlık öylesine evrensel bir sorun ki kolaylıkla bunların insanın doğasında var olduğu izlenimi oluşabiliyor. Oysa durum tam tersi. Daha önce toplumumuzdaki sadakat sorununa değinmiş ve çocukluğun ilk yıllarında insani varoluş tehdit altında kalırsa ortaya çıkan duyguların tersine dönüş sürecini anlatmıştım. Eğer bir çocuk boyun eğmek zorunda kalırsa, ona uygulanan şiddet yüzünden kendini suçlu hisseder. Böylece, kendini değiştirirse durumunu düzeltebileceği umudunu korur – korkunç sonuçlar getiren bir ikilem. Bir kere, içinde bulunduğu sevimsiz durumdan kendisinin sorumlu olduğuna inanır. Çocuklar sürekli olarak kendilerini suçlu hissetmeleri gerektiği duygusu içindedirler. Çocuklar -yetişkinler de- bu suçu başkasına yükleyebilmenin bir yolu olarak öfkelenirler, saldırganlaşırlar, şiddete başvururlar. Bu sürecin ürkütücü yanı, böylelikle zorbalığın suçluluktan kurtulmanın çaresi haline gelmesi ve insanın kendi ediminin sorumluluğunu üstünden atmasını sağlamasıdır. İnsan kendi sorumluluğunu taşıma yetisine sahip değilse, katlanamadığı için suçu hep başkalarına yüklemeye çalışacaktır. Bu durumda, kendini ayağı yere sağlam basıyor hissetmenin tek yolu şiddettir. Her zaman baskı altında, her zaman patlamaya hazırdır.

Eğer bir insanın geçmişinde bu tür bir gelişim varsa, kendisini gerçek sevgiye götürebilecek her şeyden nefret etmek ve yok etmek zorunluluğu duyacaktır. Batı kültürlerinin, insanın kendisine giderek daha fazla yabancılaşmasına yol açmasının nedeni budur.

7 Şubat 1968 tarihli *New York Times*'da yer alan bir haberde, bu şiddetin korkunç bir örneğiyle karşılaşıyoruz: "Phoenix, Arizona, ASA. Polisin verdiği bilgiye göre, bugün Linda..., geceyi bir erkekle geçirmesinin cezası olarak köpeği Beauty'yi öldürmek zorunda kalmamak için kendisini öldürdü. Polis görevlilerinden biri, üzüntüden kahrolmuş babanın 'Onu ben öldürdüm, onu ben öldürdüm, onu ben öldürdüm sayılır...silahı eline verirken böyle bir şey yapacağını asla düşünmemiştim,' diye dövündüğünü aktarıyor. Linda, cuma akşamı Tempe'de katıldığı bir dans partisinden sonra eve dönmedi. Cumartesi günü eve döndüğünde, geceyi hava kuvvetlerinden bir yüzbaşıyla geçirdiğini itiraf etti. Annesiyle babası Linda'ya ders olacak bir ceza vermeyi kararlaştırdılar. Ondan, iki yıldan beri beslediği köpeğini öldürmesini istediler. Pazar günü Linda'yı ve köpeği evin yakınlarındaki çöle götürdüler. Linda'ya bir mezar çukuru kazdırdılar, sonra annesi köpeği tuttu, babası da kızının eline bir tabanca vererek köpeğini vurmasını söyledi. Linda bunun yerine silahı kendi sağ şakağına dayayarak ateşledi."[58]

Şiddet sadece gündelik bir hal almış olmakla kalmıyor, bu örnekte görüldüğü gibi, farkına bile varılmıyor. Anne-babalar, "Seni, senin iyiliğin için cezalandırıyorum," derken, kendi şiddet dolu davranışlarını inkâr etmiş oluyorlar. Bu da kültürümüzün bize her gün öğrettiklerine uygun düşüyor. Böylece tarih hükmedenlere, fethedenlere, iktidar sahiplerine ve zorba derebeylerine göre yazılıyor. Büyük olmanın bağımsızlık ve ileri görüşlülük anlamına geldiği şeklindeki kanımız, bu büyüklüğün ardındaki şiddeti maskeliyor. Böylelikle zorbalık sadece inkâr edilmiş olmakla kalmıyor, onay da buluyor.

Hemen hemen her gün, gençler arasında saldırganlığın arttığına dair bir şeyler okuyoruz. 23 Ağustos 2001'de *Neue Zürcher* gazetesinde yer alan bir haberde, geçen yıl Almanya'daki genç erkeklerin üçte birinin başkalarına şiddet uyguladığını ortaya koyan bir araştırmadan söz ediliyordu.[59] Bu zorbalıklara yol açan acımasızlık sarsıcı biçimde artıyor. Ne var ki benzeri durumları futbol karşılaşmalarında yıllardan beri yaşamıyor muyuz? Yıllardan beri, çocukların birbirlerine karşı saldırganlıklarına dair korkunç şeyler okumuyor muyuz? Şiddetin yaygınlaştığı elbette doğru. Fakat biz bugün, sanki bu tümüyle yeni bir durummuş gibi davranıp bunun açıklamasını güncel koşullar içinde bulmaya çalışıyoruz. Oysa şiddet her zaman vardı; o bizim kültürümüzün bir parçası. Sadece biz onu idrak etmek istemediğimiz için birdenbire yeni bir fenomen gibi görüyoruz. Şiddeti, ancak bilincimizi fazla zorladığında, kimse engel olmadığı için çoğalarak kendini hissettirdiğinde fark ediyoruz. O zaman da eskiden beri var olan şiddetin güncel şiddetle bir ilgisi yokmuş gibi davranılıyor. Böyle olunca, ortak paydasının toplumsallaşmamızın temellerinde yattığını görmüyoruz.

Bu türden sosyalleşme, bilinçli veya bilinçsiz, kendilik değerinin başkalarını aşağılayarak ve alçaltarak elde edilebileceği ilkesini öğretir. Yani, ötekini ezmek kendini iyi hissetmenin koşulu haline gelir. İnsanda, kendi varoluşunun, kendi algılayış ve ihtiyaçlarının baskı altına alınmasına tepki olarak müthiş bir nefret potansiyeli gelişir. Aynı zamanda da çocukken baskı altına alınmış olmanın yarattığı, erken yaşlarda yaşanan terör nedeniyle güncel yaşantıları inkâr gereksinimi doğar. İnsan, ruhsal yapısını ayakta tutabilmek için duygularını tersi-

ne çevirmek zorunda kalır: Acı ve incinme, acıyı verenin idealleştirilmesine dönüşür. Bir çocuğun sevilmediği ve varlığının onay bulmadığı duygusuyla yaşaması mümkün değildir. Bu noktaya daha önce değinmiştim. Fakat nefret ve acı, çocukta varlığını sürdürür. Kimileri bu duyguları kendilerine yöneltirler, ama zorbayı suçlu konumuna soktuğu için buna da izin yoktur. Böylece, acının ve nefretin fazlasıyla büyük olduğu çoğu durumda tek olasılık bunları dışa yansıtmaktır. Burada nefret ve bastırılmış acı birleşir. İnsan, bir zamanlar kendi çektiği acı için, cezalandırmak suretiyle başkasına acı vermeye başlar. Yani şiddet eğiliminin kaynağı, kişinin kendi yaşamış ve maruz kalmış olduklarmdadır. Ancak bu insanlar acı ve eziyet çekmiş olduklarını itiraf etmeyi de alçaltıcı bulurlar, çünkü bu onları tekrar aşağılanmış ve onursuzlaştırılmış oldukları o katlanılmaz duruma geri döndürecektir. İtiraf ederlerse kendilerini zayıf hissedeceklerdir, çünkü onlara çocukluklarından beri acı ve incinmeyi göstermenin zayıflık anlamına geldiği öğretilmiştir. Bu yüzden başkalarını aşağılamak, onlara eziyet etmek, onları fethetmek zorundadırlar. İktidar, güç ve şiddet, bu insanlarda kendilik değerinin korunmasıyla dolaysız bir bağ içindedir.

Yani, büyüklük kendinde bir değer olduğu sürece şiddet, uygarlığımızın bir parçası ve tipik özelliği olmayı sürdürecektir. Şiddeti yeni bir fenomen olarak ele almak, tarih karşısında söylenmiş bir yalan olur. Norman Cohn, *The Pursuit of the Millenium* [*Bin Yılın Mücadelesi*] adlı kitabında, ortaçağdaki "mistik anarşizm"den söz eder.[60] Mükemmel bir çözümlemeyle insanın daha o zamanlardan insani özellikleri yükleyebileceği bir dış düşman aradığı, düşman aslında kendisi olduğu için kendi-

ni yabancılaştırdığı bir şiddetin kanıtlarını ortaya koyar. Friedrich Ebert Vakfı'nın benzer çalışmalarında, hep bir şiddet eğiliminin ve otoriter anlayışın ortaya çıkması şaşılacak bir durum değil. Robert Neumann, 60'lı yıllarda kaleme alınmış "Vicdanın Gezintileri" başlıklı bir belgesel metinde Almanların yüzde 47'sinin yeni bir Nazi devletine karşı olmadığını, karşı çıkanların sadece yüzde 26 oranında olduğunu ortaya koyuyor.[61] Belirleyici olan, insanların ne ölçüde tehlikede oldukları duygusu taşıdıklarını ve bu yolla kendine acımada kendilerini haklı görmeleridir. Gerçek acıma duygusu ve gerçek ruhsal incinmelerin bilincine varmak artık mümkün olmadığından, kendine acıma birinci sıradadır. Kendi içindeki gerçek kurbana ve başkalarına karşı sahici bir duygudaşlık yoktur. Bu yüzden de bu tür insanlara değersizlik duyguları hâkimdir. Bu duygudaşlık olmadan da geriye sadece bir İngiliz polisinin saldırgan İngiliz gençleri hakkında söyledikleri kalır: "İstedikleri kadar birbirlerini kışkırtıp böylece ne kadar güçlü ve büyük olduklarını göstermeye çalışsınlar. Hepsi de umutsuzca erkek olmaya çabalayan genç oğlanlar sadece."[62] Fakat güç ve iktidar, baskı uygulamanın yolunu açan büyüklüğü kutsamak için acıyı ve incinmeyi reddeden bir toplumsal ideolojinin araçlarıdır. Gerçek uğursuzluk insaniyetin, kimliğin yitirilmesidir. Çünkü insanın yaşadığı acı ve eziyetle bağını koparan bir gelişim, kişinin empati düzeyinde yaşadığı kendi algılarının, özgün biçimde şekillendirilen bir kimliğin temelini oluşturmasına izin vermez. Şiddetin strateji yöntemi olarak seçilmesi her zaman için, uygulayan insanın kimliğinin otoriter baskı figürleriyle özdeşleşme ve onları idealleştirme temelinde gerçekleşmiş olduğu anlamına gelir. Bu tür bir kimli-

ği oluşturan mekanizmalar, insaniyetin gelişimini sağlayan mekanizmalardan farklıdır; iktidar yapılarına, güce ve kendine acıma duygusallığına teslimiyetle belirlenmişlerdir.

5
Şiddetin Oluşumunda Kendi Kendine Acımanın ve Acının Yeri

Kendine acıma, kurban konumunda oluşun bir sonucudur, fakat aslında acıyı yaratan durumun tersine dönüşü halidir. Kendine acıma her zaman yaşanan asıl acının algılanmamasıdır, çünkü bunu algılamak otoritenin iradesine karşı çıkmak demektir. Mağdur kişi bunun yerine başkalarına kötülük yapmak "zorunda" kaldığı için üzüntü duyar ve böylelikle suçu kurbana yükleyerek sorumluluğu üstünden atmış olur. "Yahudiler bizim talihsizliğimiz!" Himmler bu sözlerle ve büyük pozlar takınarak kendisinin ve adamlarının, kadınları ve çocukları öldürmek "zorunda" kalmalarından dolayı kendi kendisine acıma duyduğunu ifade ediyordu.[63] Polonya'da gettoların boşaltılmasından sonra "malzeme sayımı ve muhasebe" işlerinden sorumlu kurumun üyelerinden olan bir Alman ordu bürokratı karısına, Yahudilerden müsadere edilen ve ona göndereceği eşyaların ne kadar iyi durumda olduklarını yazıyor, sonra da Yahudi çocuklarının gettoda yüzlerinde acıma uyandırmaya çalışan bir ifadeyle dilendiklerinden ve ne kadar pis olduklarından söz ediyordu.[64] O çocuklar açlıktan ölmek

üzereydiler! Bürokrat mektubuna şöyle devam ediyordu: "Yahudiler ölülerini gömmüyorlar, onları öylece sokağa bırakıyorlar." (Tifo ve dizanteri salgını vardı.) "Aslında bu biz Almanlara karşı son derece sinsice bir saldırı olsa gerek... bu alt insanların bütün âdetleri sadece bize yabancı değil, aynı zamanda tiksinç ve itici de." Eğer "insan olmak" bir imajı korumaya odaklanmış ve gerçek duygular bastırılmışsa, artık sahici bir duygudaşlık söz konusu olamaz. Bu duygu simülasyonu başkalarının aklım karıştırabilir, çünkü duyguları varmış gibi yapanlar aslında bu duyguları yaşadıklarına kendileri de inanırlar. Kendine acınanın gerçek duygudaşlıkla alakası yoktur. Bunu bilmek, kendine özgü bir kimliği olmayan insanları fark edebilmenin ve onlara aldanmamanın önkoşuludur.

6
İtaat, Duygudaşlık ve Kimlik

Yaşanan olumsuz gelişmelerin temeli itaattir. 1994 yılında Ruanda'da uygulanan kitle kıyımında, Hutular yüz gün içinde o zamana kadar kapı komşuları olan 800 bin ile 1 milyon arasında Tutsi'yi katlettiler.[65] Aynı Prusyalılara olduğu gibi, Hutulara da yüzyıllar boyunca otokrat bir krallık içinde itaat aşılanmıştı. Bu yüzden de Tutsilerin katledilmesi emri geldiğinde, çok az istisnanın dışında robot gibi itaat ettiler.

Duygudaşlık temelinde sahici bir kimlik geliştirebilen insanlar daha farklı davranırlar. Ama itaat duygudaşlığı bastırıyorsa bu mümkün değildir. Chicago Üniversitesi'nden antropolog Lisa H. Malkki'nin Tutsi azınlığın küçük bir ordusu tarafından 1972'de Burundi'de yapılan etnik jenositten kaçan Hutular üzerine yaptığı bir araştırma bu soruna ışık tutuyor.[66] Ne dış görünüşleriyle ne de kullandıkları dil ve gelenekleri bakımından Tutsilerden farklı olmayan Hutular, daha önce değindiğimiz gibi, hem siyasi hem de özel ilişkilerin itaatle belirlendiği bir kültürden geliyorlar.[67] Bu tür koşullar altında gelişen bir kimlik, kişinin kendi içsel süreçleri yerine bir otoritenin iradesine göre şekillenir.

1972'deki jenositten Burundi'den Tanzanya'ya kaçarak kurtulmayı başaran iki Hutu grubu, kültürün kimlik duygusu üzerindeki etkisinin ne kadar güçlü olduğuna bir örnektir. Bu gruplardan biri coğrafi olarak izole bir konumda bulunan ve katı kurallarla yönetilen bir kampa yerleştirilmiş. Diğer grup ise Tanganika gölünün kıyısındaki bir kente yerleştirilmiş ve bu yerleşimdeki diğer insanlarla iletişim içinde yaşama imkânı bulmuşlar. Bu iki mülteci grubu, tümüyle farklı kimlik yapıları geliştirmişler. Oysa her iki grubun da baskıya maruz kalan halklar olarak çıkış noktaları aynı. Ancak katı kurallar ve itaat baskısı altında yaşayan kamptaki grup, kurban konumunda oluşlarını yaşamlarının merkezi haline getirmiş. Bu, kimlik duygularının özünü oluşturmuş. Bir yandan, grubun her bir üyesine bir öze sahip olma hissi veren milliyetçi bir cemaat duygusu geliştirmişler. Aynı zamanda da başka insanlar yabancıya, insaniyet sahibi olmayan kimliksiz birer insana indirgenmiş. Sadece Tutsiler değil, Hutu olmayan herkes öteki olmuş. Bu şekilde ırkçılığın her türlüsü gelişir: Ötekilerin "kirlilik" yarattığı sanrılanır. Hitler'in ve Streicher'in, arılık ve kirlilik, Yahudilerin, Çingenelerin vb. getirdiği "yabancı mülkün" halkı böldüğü şeklindeki ırkçı saplantılarının kökeni de buradadır. Temizlik kaygısı daha çocukluktan başlayan bir durumdur ve itaate dayalı eğitimin bir ürünüdür.[68]

Kentte yaşayan mülteci Hutu grubu ise çok farklı bir kimlik duygusu geliştirmiş. Kendilerini uyum sağlamaya çalışan göçmenler olarak kabul etmişler. Kurban mantığının belirlediği kahramanca bir kimlik yerine dünyaya açık, kozmopolit bir duruş oluşturmuşlar. İçlerindeki kurban pasif kalmış, belki uykuya yatmış. Bunun anlamı, toplumsal çevrenin kurban konumunda ol-

ma duygusunu zayıflatabildiği veya güçlendirebildiği, dolayısıyla kendine acıma duygusunu besleyip nefreti pekiştirebildiğidir. Otoriter kurallar ve itaat yükümlülüğü, kampta kalan Hutuların durumunda olduğu gibi, kurban konumunda olma duygusunu güçlendirir. Kurban konumunda olma duygusu kendiliğinden gelişmez. Toplumsal koşullar büyük ölçüde emniyet sunuyorsa, kişinin işi veya kişisel statüsü tehlikede değilse pek kronik bir hal almaz. Bu koşullarda, özgün kimlik sahibi olmayan insanlar bile ötekine karşı daha açık olabilir. Kişi, ekonomik durumunu ve toplumsal pozisyonunu güvence altına alarak da insani duruşunu koruyabilir. Malkki'nin araştırması, özgün kendiliğe dayanmayan kimliğin, duygudaşlık ve acıyı göze alabilmeyle değil de içteki kurban konumunda olma duygusuyla belirlendiğini ve dış çevredeki koşulların bu duyguyu güçlendirebildiğini ortaya koyuyor.

Neyse ki insanların, çevrelerindeki büyük değişimlere rağmen insaniyetlerini ve duygudaşlıklarını koruduklarına ve korkunç koşullar altında geçirilen kötü deneyimlere rağmen insanlıktan uzaklaşmadıklarına dair de pek çok örnek var. Bu konuda Judith Herman'm kıyım ve cinayetlere katılmamış olan Vietnam gazileriyle ilgili araştırmalarının yanı sıra, Werner'in[69] yoksulluk sınırında yaşamalarına rağmen asla suç işlememiş olan insanlar üzerine yaptığı çalışmalara da değinebiliriz. Böylesi insanlar kendi yoksulluklarına rağmen başkalarına yardım etmeye her zaman hazırdır. DesPres'in ölüm kamplarından sağ çıkanlar üzerinde yaptığı incelemeler de sadece duygudaşlıklarım yitirmeyenlerin hayatta kalmak için bir şansa sahip olduklarını gösteriyor.[70]

7
Canlılığın İkamesi Olarak Şiddet

Sağ radikalizm sorunsalı ise, canlılık duygusunun sadece şiddet yoluyla yaşanabildiği bir varoluş biçimine işaret eder. Burada şiddetin önünü kararlı bir biçimde kesmek, izin vermemek gerekir. Kendinden nefretin öz yıkıma yönelik bir sonucu olarak, kimliksizlik burada yaşamın amacı haline gelmiştir. Böylesi insanlar intikam için, aslında onları gerçek kimliklerine götürebilecek olan kendi içlerindeki yabancıyı başkalarında öldürmek zorunluluğu hissederler. Kendi sahip olmadıkları insan onurunu, kahramanlık maskesi ardmda yok etme ihtiyacı içindedirler. Kendimizi ancak bu sorunun gerçek nedeninin siyasi bir ideoloji değil de bir hastalık olduğunu kavrarsak koruyabiliriz. İnsanların yüzde 8 ile 30 arasındaki bir oranı, itaat üzerine kurulu toplumsal yapıların içine kök salmış olan bu hastalıktan mustariptir. Kurban konumunda olma duygularını örtük olarak taşıyan yüzde 30 ile 40 arasındaki grubu -özellikle ekonomik ve toplumsal sarsıntı dönemlerinde- peşinden sürükleyebileceği için de bu grup demokrasi için ciddi bir tehlike teşkil edebilir. Bu yüzde 8-30 oranındaki grup normalde uyumlu bir davranış gösterdiğinden, taşıdığı

öldürücü potansiyel çoğunlukla fark edilmez. Ruh hastası kabul edilen canilerin aksine, hasta kategorisine de dahil edilmezler. Aslında ruh hastası olmalarına rağmen düşünceleri bize mantıklı geldiği ve duygu ifadeleri insani duygularla bağlantılı alışılmış görüntülere uygun düştüğü için onları öyle görmeyiz. Böyle insanlar, Hitler'in de sempatik görünmeyi sevdiği gibi, kendilerini bir sevecenlik timsali gibi göstermeyi bilirler. Ancak, grubun desteği içinde saldırganlıklarını açığa vurdukları zaman görünürde doğru olan davranışlarının başarılı bir pozdan ibaret olduğu ortaya çıkar. O zaman hiçbir şekilde sağlıklı olmadıkları anlaşılır. Fakat hepimiz rol kalıplarına alışkın olduğumuzdan ve bu tutumu gerçek insani duyguların ifadesi sanıp yanlış değerlendirdiğimizden, gerçeği görmek zordur. Sadece görmemiz gerektiğine inandığımız şeyleri görebildiğimizden, bakışımız net değildir.

Bruno Schirra'nın 1998 yılında tıp uzmanı ve "araştırmacı" Hans Münch'le yaptığı bir söyleşi bu ikilemi ortaya çıkartıyor.[71] Münch söyleşi yapıldığı sırada 87 yaşındaydı ve rahat orta sınıf koşullarında yaşıyordu. Auschwitz'de Yahudileri yakmanın ne kadar zahmetli olduğunu anlatırken, konuklarını incelikle ağırlayan, sevecen bir beyefendi olarak betimlenir. Yahudilerin odun yığını üzerinde "kolay kolay" yanmamalarını, sonradan elbette çözdükleri teknik bir sorun olarak anlatır. Yakma işlemi sırasında yanan insanlardan çıkan yağı gövdelerin üzerine akıtmakla görevli tutsaklar buna itiraz ettiğinde kaynamakta olan sıvının içine itildiklerini aktarıp, ne kadar çabuk öldüklerine bugün bile hâlâ şaştığını söylerken konuklarına kek ikram eder. Karısı anlattıklarına katlanamadığında patlar: "Tanrım,

Alman olduğum için nasıl da utanıyorum." Münch, "Ben utanmıyorum," der. Gerçi Yahudiler Auschwitz'de zor durumda kalmışlardır, ama kendi durumu da kolay olmamıştır. "Yahudileri temizlemek o zamanlar SS'in göreviydi... Ben, normalde sadece tavşanlar üzerinde yapılacak deneyleri insanlar üzerinde yapıyordum. Bu bilim adına doğru bir işti... Hijyen Enstitüsü'nün (Auschwitz'de) kralı bendim... Yüz binlerce insanın gaz odasına gönderildiği bir yerde huzur içinde yaşamak bana ağır gelmedi."

8
Tanısız Hastalık: İnsaniyet Maskesi

Konuşan birinin duygularından ziyade mantığına ve takındığı poza dikkat edenler, burada netleşen çelişkiyi çoğunlukla gözden kaçırırlar. Bu, anne-babanın gerçek duygularının ve itkilerinin görmezden gelinmesini ve inkâr edilmesini gerektiren bir eğitimden geçmiş olmalarının yansımasıdır. Bu yüzden de Münch gibi adamları dinlemenin farklı biçimleri vardır. Bazıları sadece sözcüklerinin mantığına kulak verirler: Söz konusu olan çalışma alanıdır, Yahudileri temizlemek onun mesleği çerçevesindedir, mesele "doğru" davranmaktır, o koşullarda da doğru tavır Yahudilerin daha rahat yakılmasını sağlamak için "teknik" bir soruna çözüm getirmektir, böylece insan otoritelerin onayını da garantilemiş olur. Çelişkiyi ve insaniyetsizliği fark ettiğimiz andan itibarense bu sevecenlik pozları bizi artık kandıramaz. O zaman Amerikalı psikiyatr Harvey Cleckley'in, görünürdeki duygusal sağlıklılık maskesi üzerine yaptığı araştırmada yazdıkları -yani bu tür insanların sadece, insani duygulara sahip bir kişilik rolü oynayan otomatlar oldukları- netleşir.[72] Kopya o kadar mükemmeldir ki bu

çelişkiyi görmeyiz, özellikle de çocukluğumuzun ilk yıllarında anne-babamızdaki insaniyetsiz ve robotsu yanı görmemeye zorlandığımız için bu kolaylaşır. Umut, bu tür süreçlerden farklı ölçülerde etkilenmiş olmamızdadır. Sözünü ettiğimiz yüzde 30 ile 40 arasındaki sessiz çoğunluk da dahil olmak üzere, çoğu insanın empati düzeyindeki yaşanmışlıkla yeterince bağı hâlâ vardır. Poz yapmakla gerçek duygular arasındaki uyumsuzluğa sıklıkla dikkatleri çekildiği takdirde büyük olasılıkla içinde bulundukları donukluktan çıkacaklardır.

Böylelikle yüzde 8 ile 30 oranındaki grubun patolojisi de net biçimde ortaya konmuş olur. Günümüzde psikiyatri ve psikolojinin sorunu zaten, uyuma dayalı rollerin üstlenilmesinin ruhsal sağlık kriteri olarak kabul edilmesidir. Hiçbir biçimde sağlıklı olmayan bir insanın da tamamen "normal" davranabileceği çoğunlukla görmezden gelinir. Bu hata bazen, bu tür insanlar normal davrandıkları için hastaneden veya hapishaneden vaktinden önce çıkartıldıklarında üzücü bir biçimde kavranır, çünkü serbest kalır kalmaz cinayet işlerler.

Cleckley, paravan olarak şiddete hizmet eden bu görünürde ruhsal sağlıklılık sorunsalını tanımlıyor. Cleckley, örtük olarak yapılandırılmış bir tepki mekanizması insan kişiliğini mükemmel biçimde taklit edebileceği için, "normal" davranışın bir insanın içsel durumu hakkında kesin bir kanıt olamayacağı görüşünün psikiyatride kabul edilmesi için uğraş veriyor. "Kusursuz işleyen bu ruhsal aygıt sadece kesintisiz biçimde doğru düşünme örnekleri üretmekle kalmıyor, yaşamın neredeyse tüm uyarımlarına cevap verecek şekilde normal insani duygulara uygun düşen taklitleri de başarıyla gerçekleştiriyor. Bu eksiksiz ve normal insan kopyası o kadar mü-

kemmel ki, böyle bir insanı klinik koşullarda inceleyen hiç kimse onun nasıl ve niçin gerçek olmadığını bilimsel ve objektif kavramlarla açıklayamıyor. Ama yine de bu kişinin tam ve sağlıklı yaşanmış bir hayat anlamında gerçek olmadığını biliyoruz veya hissediyoruz... Eksik olan, temel yaşamsal deneyimlerin diğer insanlar için ne anlama geldiğini kavrama yetisidir." Cleckley'in kastettiği, empatiye ve empatinin getirilerine dayanan bir yaşantının temel donanımlarıdır. Bu yeti böylesi insanlarda bloke olmuştur veya yaşantıdan kopmuştur; sağ radikaller için de tipik bir fenomendir. Cleckley'in yaptığı tanımlama, bunların hastalıklarını saptamanın ve sonuçları karşısında uygun bir korunma yöntemi bulmanın ne kadar zor olduğunu ortaya koyuyor. Fakat yaşamımızda demokrasiyi korumak istiyorsak bunu yapmak zorundayız. Aslında bütünlüğü olmayan bir insanın içindeki hastalıklı ruhsal kaostan ibaret bu hastalığı belirleyen şey öfke ve canice dürtülerdir, ancak bunlar normal ve konformist davranış biçimleriyle maskelenir.

Bu anlamda psikolojik bakımdan hasta olan insanlara, nevrotiklere ve normalde ruhsal hasta kabul edilen şizofrenlere olduğundan çok daha farklı yaklaşmak gerekir. Şizofrenlere psikolojik bir rahatsızlık atfetmekte pek zorlanmayız. Onlarda kendimizde korktuğumuz şeyi görürüz, yani bize korku veren reddedilmiş insaniyetimizi. Kendi korkularımızı onlara yansıtırız; onlarda, kabul etmek istemediğimiz, dolayısıyla kabul etmeyi beceremediğimiz kendi içimizdeki yabancıyı buluruz. Oysa sağ radikal, çocukluğumuzda dayatılan, bize hükmedenlerle özdeşleşmeyi simgeleştirir. Bu da onun, sevgi olarak öne sürülen bir şiddetin söz konusu olduğu hastalığını görmemizi çok zorlaştırır.

Yani, hem şiddet kullanan sağ radikalin (ayrıca iktidar saplantısına kapılmış herkesin) hasta olarak saptanmasını engeller, hem de toplumun hasta olarak tanımladığı kişileri ruh hastası olarak damgalamamızın koşullarını hazırlar. Şizofrenler, iktidarı maskeleyerek ihtimam gibi gösteren toplumsal yalana karşı direndikleri için hasta olurlar. Oysa, nefretin boşaltılmasını ve başkalarını aşağılamayı bir tatmin olarak yaşayan aşırı sağcı, şiddetine maruz kalmış olduğumuz ve korku yüzünden idealleştirmek zorunluluğu duyduğumuz güçleri simgeleştirir. Bu da sevgi ve canlılıktan nefret eden, ama toplumun koruyucusu olarak ortaya çıkan bu duruşu doğru yorumlamamızı çok zorlaştırır. Ana-babalarımızdan gördüğümüz şiddeti inkâr etmeyi zaten öğrenmişizdir; neyse ki farklı ölçülerde.

Bu sorunsalın, toplumun ruhsal bakımdan hasta kabul ettiği insanlarla ilişkilerimiz üzerinde de etkisi vardır. Onlara karşı gösterilen tutumu ihtimam olarak yorumladığımızdan, günümüz psikoterapi anlayışı için son derece tipik olan iktidar iddiasını göremiyoruz. "İhtimam" maskesi ardmda gizlenen müdahaleyle hastanın verili normlara uyum sağlaması ve "iyileşmesi" beklenir. Psikoterapistlerin sağ radikallerle çalışmalarda sık sık başarısızlığa uğramalarına şaşmamak gerekir. Yukarıda Weber ve Weidner'in çalışmalarına ilişkin olarak değindiğim gibi, "iyilik" ve "ihtimam" bu tür hastalarda sadece aşağılama duygusuna yol açıyor. Ancak, bunu fark etmek sadece kendi geçmişimizi gözlemleyip bizi uyuma zorlayanın ne olduğunu anlamakla mümkün. Psikoterapinin çoğunlukla içerdiği örtük iktidar oyunu, direkt olarak iktidara yöneldiklerinden ve korumacı insanları iktidar yoksunu güçsüzler olarak aşağıladıkla-

rından sağ radikaller karşısında işlevsiz kalır. Acı ve tasa karşısında duygudaşlıklarını yitirdikleri ve duyguları küçümsedikleri için, acımanın onlar üzerinde bir etkisi olmayacaktır. Bir değişiklik sağlamak sadece onları sarsmakla mümkündür. Bu da ancak kendi kurmaca kahramanlık anlayışlarına kendilerinin yeterli olmadıklarını göstermekle sağlanabilir.

Aşırı sağ ve aşırı solun ortak bir yanı vardır: Uyguladıkları şiddeti meşrulaştırmak için soyut ideolojilere ihtiyaç duyarlar. İdeolojiye dayanan düşünce dünyası onları duygularından koparır, böylece cinayeti kutsal bir eylem olarak göstermek mümkün olur. Benzeri durumlar kültürümüzün çeşitli düzlemlerinde söz konusudur. Öteki insanların insan olmadığı ilan edilir, böylece hiç suçluluk duyulmaksızın onlara karşı suç işlenebilir. Belçika kralı II. Leopold buna bir örnektir.[73] Zamanında Kongo'yu akıl almaz bir gaddarlıkla talan edip yağmalatmıştı. Nazi mitolojisi de ayın amaca hizmet etmişti, bugünkü sağ radikal ideoloji de ona hizmet ediyor. Sovyetler Birliği Komünist Partisi de, ideolojisinin "korunması" adına, onlarca yıl milyonlarca insanın öldürülmesine gerekçe bulabilmişti.

Bazı katiller bilinçli olarak ve zevk için öldürürler, bazıları da sözümona parti veya ulus yararına olduğu için iç rahatlığıyla öldürürler. Eylemlerini, "yüksek" bir ideal uğruna yerine getirilen bir görev olarak gören katiller vardır. Bazıları da öldürmenin dolaysız bir tarziye olduğuna inanır. Hitler yok etmeyi seviyordu. Albert Speer günlüklerinde şöyle yazar: "Başbakanlık makamında oturup yanan Londra, alevler içindeki Varşova veya havaya uçan yük trenleriyle ilgili filmler izlediğini ve her seferinde büyük bir şehvete kapıldığını hatırlıyo-

rum. Ama onu hiçbir zaman savaşın sonlarına doğru sanki bir nöbet geçirircesine New York'un alevler içinde yok oluşunu bizlere betimlerkenki kadar kendinden geçmiş bir halde görmemiştim. Gökdelenlerin dev meşalelere dönüşerek birbirlerinin üstüne yığılışlarını, patlamakta olan şehrin karanlık göğün önündeki yansımasını tarif etmişti."[74] Hitler'in kendisini canlı hissetmesini sadece ölüm ve yıkım sağlayabiliyordu. Bu insanlara hayatta ve yaşamın içinde olma duygusunu veren, ölüme dair olan unsurlardır. Burada trajik olan, yıkıcılığın maskelenmesi için özellikle dini ideolojilerin kullanılmasıdır. 11 Eylül 2001'de New York'ta yaşananlar, megalomanca çocuksu yıkım fantezilerinin nasıl gerçeğe dönüşebileceğine bir örnektir. Hitler'in de aynı fantezilere sahip olması, bunların ne kadar evrensel olduğunu gösteriyor. Bu tür insanlar, kahramanca ölmenin onları Tanrı'yla birleştireceğine inanırlar. Böylece yaşam karşısındaki sorumluluklarından kaçar, yaşamı tahrip ederler. Bu insanlar "Tanrı"dan yana, ama yaradılışa karşıdırlar.

Güncel olaylar bizi korkutuyor, ama bunlar yeni şeyler değil. Gaddarlık ve insanı yok sayma eski Roma arenalarında da vardı, hem de meşru olarak. Ancak günümüz tekniği ve küresel iletişim olanakları, şiddetin boyutlarının giderek büyümesinin koşullarını yaratıyor ve çekinme eşiği, acımasızlığın artmasını destekleyecek şekilde giderek alçalıyor. Şiddet ve şiddet eğilimi örtük olarak her zaman vardı, fakat ölçüleri giderek artmakta.

Böylelikle bilincimizi giderek daha fazla bulandıran bir süreç işlerlik kazanıyor. Çekinme eşiğinin alçalmasıyla şiddete alışanların sayısı arttığından, bilincimiz giderek karışıyor. Kendi geçmişlerinde fazlaca şiddete

maruz kalanların şiddete "alışması" daha kolay oluyor; Judith Herman'ın Vietnam'da savaşmış eski askerlerle yaptığı çalışmada da gösterdiği gibi, insanlıktan çıkmaya karşı en etkin koruyucu olan duygudaşlığın en az gelişim gösterdiği grup onlar. Çocukluklarında sevgiyi yaşamış oldukları için kendiliklerindeki duygudaşlıkla bağlarını koruyan yüzde 30'luk kesime bugün her zamankinden fazla ihtiyaç var. Onların, empatinin gerekliliği üzerinde diretmeleri gerekiyor. Yaşadıkları felaket karşısında pek çok New Yorklunun gösterdiği tepki umut verici. Toplumun pek çok kesiminde güçlü bir kamu vicdanı oluştu. İnsanlar yardım ekiplerine ve kurbanlara destek vermek için bir araya gelerek büyük bir dayanışma içine girdiler.

Kendini Allah için teröre feda ediş itaatin bir lanetidir. Bu tür insanlar, bir otoriteye itaat ederken kendiliklerini yitirmiş olduklarından kurtuluş arayışı içindedirler. Bu insanlar çelişkili bir biçimde "yüksek" bir otoriteye sığınarak korunacaklarını sanırlar. Bu tutumun temelinde, bir otoritenin kişiye acı çektirmiş olması yatar. İnsan tam da bu yüzden otoriteye bağlanmaya çalışır, bu durumda korunmuşluğun bir otoriteyle bağlantılı görüldüğü bir yaşama duyulan özlem söz konusudur. Böylece asıl motivasyonun ölümün kendisi olduğu gizli kalır. Robert Musil'in dediği gibi, kahramanlık eylemin en gayri şahsi biçimi olduğu için, kahramanca bir ölüm aranır. Böyle insanların bağları yoktur, ne yakınlığın samimiyetini bilirler, ne de duygudaşlığı. Onlara kalan sadece bir ölüm özlemidir; kendilerini ve olabildiğince çok sayıda başka insanı yok etme dileğidir. Bu ölümle kurtuluş özleminde itaatin laneti ifade bulur. *Neue Zürcher* gazetesinde İkinci Dünya Savaşı'na katılan ka-

mikaze pilotlarıyla ilgili şöyle bir yazı yer almıştı: "Kamikaze, fanatizmini sadece düşmana değil, kendini tahrip etmekten kaçabileceği her türlü yolu daha en baştan kapatarak, nihilist bir abartı içinde kendisine de yöneltir. Burada, şiddet uygulama isteği kendini inkâr etme arzusuyla birleşir."[75] Yaşamdan nefret edildiği için ölmek gündemdedir. Kendini yok edişle, kişiyi uzak geçmişinde boyunduruğuna alınış olan bir gücün istemi gerçekleştirilir.

9
Terörizm

Terörizm, uygarlığımızdan destek aldığı için her zaman var oldu... İçinde yaşadığımız kültür bizi insaniyetimizi zayıflık olarak yaşamaya ve bu nedenle her bireyde farklı ölçülerde de olsa yadsımaya zorladığı için, terörizm insanın kendiliğine duyduğu nefret üzerinde gelişiyor.

11 Eylül 2001'deki terör saldırısı ve binlerce insanın öldürülmesi, aramızda yaşamı aşağılayan ve kendilerini ölüme adayan insanlar olduğunu açıkça gösterdi. Bu saldırı, karşımızda bu tür şiddet eylemcilerinin aniden çoğaldığına dair bir kanıt değil. Bu insanlar her zaman vardılar. Ölüme ve yıkıma olan özlemleri, Antik Roma'da olduğu kadar Nazi kıyımlarında ve yakın tarihimizde Kongo'da, Meksika'da, eski Yugoslavya'da gerçekleştirilen başka kıyımlarda da kendini gösteriyor. Ancak işin dramatik yanı, New York ve Washington'a karşı yapılan terör saldırılarıyla şiddetin engellenme seviyesinin aniden düşürülmüş olması. Şimdi her şey mümkün. Artık insanları ölüme sürüklemek için akla gelebilecek olasılıkların birden çoğalmış görünmesinden değil sadece. Ürkütücü olan, öncelikle şiddetin öz

örgütlenmesinin devasa bir boyut kazanmış olması. Hitler'in kendisini ve büyüklük saplantısını Alman halkına teatral bir sansasyon gibi yutturduğuna daha önce Walter Benjamin de dikkat çekmişti.[76] Benjamin, faşizmin ideolojiyi kullandığını, ama aslında kendisinin bir ideoloji olmadığını görmüştü. Söz konusu olan daha çok iktidar, görev ve itaat ifade eden pozlarla halka bir kimlik vermekti. Gerçek bir kimliğe sahip olmayan insanlar, kendilerini bütün ve sağlıklı hissedebilmek için siyasi göz boyamaya ihtiyaç duyarlar. Alman ve İtalyan faşizminin (ve tüm diğerlerinin) özünü hâkim bir halkın varlığı aldatmacası oluşturur. Nazilerin hıncı ve tarihsel tazminat hayalleri, bu göz boyamayı destekleyen payandalardan başka bir şey değildi.

Her terör ve şiddet eyleminin ardında, insanın hem kendi hem de başkasının acısını algılamasını olanaksız kılan bir kimliğin neden olduğu içsel bir boşluk vardır. Böyle bir temel mevcut değilse, sadece otoritelerle özdeşleşmeye ve itaate dayanan ve özgün kimlik oluşumunu engelleyen bir kimlik yapısı gelişir. Eğitmen otoriteler reddettiği, çocuk da bunu yabancı olarak görüp kendinden uzaklaştırmaya mahkûm edildiği için, insan aslında kendi özünü oluşturabilecek olandan nefret eder. Böylesi insanların hissettiği boşluk, onları göz boyamaların sahnelenmesine daha açık hale getirir, çünkü kendilerini böylelikle iktidar ve güçle (zayıfın üstünde hâkimiyet kurma anlamında) heınhal hissederler. Sağ veya sol, her türlü faşizmin arkasındaki dinamik budur. İngiliz psikanalist Donald Winnicott, bu tür insanları, cezalandırıcı otoritelerle özdeşleşmek kendiliklerini keşfetmelerini, yani kendi kimliklerine sahip olmalarını en-

gellediği için hasta ve olgunlaşmamış insanlar olarak tanımlıyor. Burada kişinin kendi belirleyiciliğinden ziyade birey oluşundan vazgeçme eğilimi söz konusu. Bütünsellik oluşmamış. İçsel çelişkiler ancak kendiliğin dışında konumlandırılabiliyor. Korkularım ve nefret duygularını dış "düşmanlara" yansıtarak denetleyebiliyorlar. Başkalarını öldürerek kendi kendilerini yok ediyorlar, çünkü başkalarına yönelttikleri nefret aslında bir kendilik nefretinin yansıması.

Bu tür suikast eylemcileri medya sayesinde ölümleriyle büyük bir kitleye ulaşıyorlar. Böylelikle eylemleri, onlara canlılık ve olağanüstülük duygusu veren muazzam bir kamusal senaryoya dönüşüyor ve yaklaşmakta olan kendi ölümlerini algılamıyorlar bile. Bir Alman televizyon belgeselinde (ARD kanalı, 23 Kasım 2001), New York'taki saldırıya katılan bazı suikastçıların eğitim aldığı Florida'daki uçuş okulunun yöneticisiyle söyleşi yapılıyor. Yönetici, bu adamların davranışlarının hoş ve normal olduğunu, ama kokpite girdikleri andan itibaren uzaktan kumandalı robotlar gibi davrandıklarını, insanlıklarından koptuklarını söylüyor. Yani, ölümü yaşam olarak sahneleyebilmek için kendiliklerinden kopuyorlardı. Şiddet ve şiddetin tantanalı sahnelenişi onların yaşam amacı haline geliyor ve bu arada yaşam da aynı ölüm gibi inkâr edilip olumsuzlanıyor. Robert Gutman, Richard Wagner üzerine bir denemesinde kahramanlık olgusunun boşluğuna işaret ederek, "Götterdämmerung"un tam da bu şeklini betimliyor: "Siegfried'in defni, aslında koca bir sıfırdan başka bir şey olmayan kahramanın yaşamdaki rolü için muazzam bir olumlamadır. Wagner'in müziği kulaklarımızı en asil tı-

nılarla doldururken önümüzde bir hiçin, budalaca davranmış bir insanın naaşı taşınır."[77]

Bütün terörist eylemlerin ortak yanı, kahramanca bir kendini yok ediş barındırmalarıdır. Eylemlerimizi rasyonel dürtülerle açıklamayı sevdiğimiz için ideolojiyi motivasyon olarak yorumlamaya meylederiz. Soyut düşüncelerin değil de bu boşluktan kaçmak için boş bir kendiliğe hizmet eden ölüm özleminin söz konusu olduğunu görmemek için kendi kendimizi kandırırız. Kültürümüz için geçerli olan entelektüellik vurgusu bizi baştan çıkartır, aslında duygulardan kopmaya hizmet ettiği inkâr edilir. Raymond Aron, aklın nasıl hem duygulardan kopmaya hem de bu sürecin gizlenmesine hizmet ettiğine *Aydınların Afyonu* adlı kitabında daha önce değinmişti.[78] Aydınlar, ölüme adanmışların ideolojilerini hedeflerinin ölüm olduğunu görmeksizin kutsal söylem ilan ettiklerinden, onları her zaman desteklemişlerdir. Aynı zamanda da ölüme götüren hedeflerini ahlaki yenilenme olarak meşrulaştırmak için ideolojiyi kötüye kullanırlar, Nazi Almanyasmda olduğu gibi. Ölümün motivasyonu ideolojiden önce gelir. İdeoloji sadece gerçek dürtüsel güçlerin gizlenmesine yarar, kendisi asla motivasyon oluşturmaz.

Abraham Yarmolinski, *Road to Revolution* [*Devrime Giden Yol*] adlı kitabında 19. yüzyıl Rus teröristlerine ilişkin bir araştırmaya yer veriyor.[79] Bu insanların içsel boşluklarını şiddet ve terörle doldurmak için nasıl soyut bir ideolojiye bağlandıklarını gösteriyor. Adalet için mücadele ettiklerini öne sürseler de, yitirilmiş kendiliklerini geri kazanmak gibi bir çabaları asla yok. Ancak başka insanların hayatlarıyla oynayabildiklerinde ken-

dilerini canlı hissediyorlar. Terörizmin verdiği gücünün her şeye yettiği duygusu, kendi kurban konumunda oluşlarından kaynaklanan zayıflık duygusunun yadsınmasını sağlıyor. Sorun da burada zaten: Güçlülerle özdeşleşme, özgün bir kendiliğin oluşmasını, dolayısıyla da bağımsızlığın ve sorumluluk üstlenme yetisinin gelişmesini engelliyor. Cinayetlerin meşrulaştırılmasına yarayan ideoloji, aynı zamanda iktidara boyun eğişi de gizliyor. Eylemin zihinsel olarak işlenmesinin asıl itkiyle hiçbir ilişkisi yok. Harekete geçiren itkinin özünde, aslında yok olma hazzı var. Bu bir ölüm dürtüsü yaratıyor, ancak Freud'un tezindeki gibi doğuştan var olan bir dürtü değil bu. Bu dürtünün ortaya çıkıp çıkmaması, bir çocuğa kendi algılayışlarını ve duygularını varoluşunun temeli haline getirecek olanakları veren veya vermeyen sosyalleşme süreciyle ilişkili. Kültürel etkenler burada belirleyici bir rol oynuyor.

Kültürümüz, ekonomik rekabette başarıyı, mülkiyeti ve büyüklüğü varlığımızın en yüce amacı olarak kutsuyor. Dahası, bu değerlerin varlığımızı korumamızı sağladığına inanıyoruz. Oysa durum tam tersi: İktidara, başarıya ve üstünlüğe körü körüne inanmak aslında bağımsızlaşma yetimizi boğuyor. Bunun pek çok kanıtı var: Uyuşturucu ve alkol bağımlılarının sayısındaki artış, kalp krizinden ve kanserden erken yaşta ölümlerin çoğalması, şiddetin artması, insani yakınlık kurmakta giderek yetersizleşmemiz. Başarılı olma duygusu uğruna çocuklarını kullanan bir toplumun yaşamdan yana olması mümkün değil. Okullarda çocuklarımız kendilerini diğerlerinden üstün görmeye yönlendiriliyor; daha erken yaşta başkalarını ezmenin kendi yararlarına ola-

cağını öğreniyorlar. Jules Henry, eğitim sistemi üzerine yaptığı araştırmada gündelik bir olayı ele alıyor.[80] Öğretmeni, 10 yaşında, çekingen bir çocuk olan Boris'ten 12/16 kesrini en küçük ortak paydaya getirmesini istiyor. Oğlan ancak 6/8'e kadar gelebiliyor. Sınıftaki diğer çocuklar soruyu kendileri cevaplandırmak için ısrar ederken, Boris öğretmeninin teşvikleriyle iyice tutuklaşıp kalıyor. Böyle durumlarda çocuklar, başkasının acı ve sıkıntısının kendi başarılarına hizmet ettiğini öğreniyorlar. En akıllı ve kararlı olanların dışındakilerin hepsi tekrar tekrar kendilerinin başarısız, diğerlerininse "daha iyi" olduklarını tecrübe ediyor. Bu durum, başarılı olanlara duyulan nefreti ve bir gün onların da başarısız olabileceği umudunu besliyor. Ancak nefret duygusunu itiraf etmediğimiz gibi bu umudu da kendimize itiraf etmiyoruz, böylece eskilerde yaşanan kurban konumunda oluş duygusu daha da güçleniyor.

İçinde bir çocuk yuvası ve çocuklar bulunan bir binayı havaya uçuran terörist McVeigh, Terre Haut'ta (ABD) devasa bir medya patırtısıyla idam edilmişti.[81] Bu olayın hemen sonrasında iki genç, sakinlerinden bazılarıyla kavgalı oldukları için bir apartmanı ateşe verdi. İki çocuk yandı. Nasıl oluyor da çocuklar ve gençler giderek duygudaşlıklarını yitirip canice davranmaya başlıyorlar? Cinayetlerin medyada fazlasıyla vurgulanması, çocuklar da dahil olmak üzere pek çok insanın içinde bulunan yıkıcılığı körüklüyor ve ket vurmayı zayıflatıyor gibi. Böylece yıkıcılıkta bir patlama yaşanıyor.

ABD örneğinde olduğu gibi, siyasi liderlerimiz misillemeden söz ediyorlar, ama şiddet ve ölüm tutkusu hastalığının ardındaki nedenleri görebilecek durumda de-

ğiller. Aksine, aynı terörist eylemciler gibi, akıllarına gelen çözüm öldürmekten ibaret.

Dünyada olup bitenler canımızı acıtıyor. Ne yazık ki çoğunluk çözümü daha fazla acı üretmekten başka işe yaramayacak yöntemlerde görüyor. Bu tür insanlar, bizleri terör eylemleriyle korku ve dehşete boğanların birer yansımasıdır. Onların da kendi kişilik yapılarını ayakta tutabilmek için düşman imgelerine ihtiyaçları vardır. Sonuç ise durmadan daha fazla şiddet üreten ve ancak bir kıyametle son bulabilecek bir süreçtir. Soru, her iki tarafın da kendi varlığını koruma adına devam ettirdiği bu canice kısırdöngüyü nasıl durdurabileceğimizdir. Ancak insanlık durumumuzu sorgulayarak bir çözüme yaklaşabiliriz.

10
Cinayet

Teröristlerin ölüm tutkusundan korkuyoruz. Bu durumu anlamaya çalışıyoruz ve onların umutsuzluğu olarak gördüğümüz şeyin başkalarına öfkelendiğimizde kendi yaşadığımız umutsuzlukla karşılaştırılabilir bir şey olduğunu düşünüyoruz. Öfke ve buna eşlik eden yıkıcı düşüncelerle gerçek bir öldürme eylemi arasında muazzam bir fark olduğunu bilmek önemli. Çoğumuz kendimizdeki saldırgan dürtüleri doğru değerlendirmede zorlanıyoruz. Bazı insanlar kendilerindeki saldırganlık potansiyelinden öylesine korkuyorlar ki, içlerinde bir nefret duygusu algıladıklarında öleceklerini sanıyorlar. Herkesin aynı şeyi yaşadığını sanıyor, içlerinde bir saldırganlık hisseder hissetmez kendilerini potansiyel bir katil olarak görmeye başlıyorlar. Bazı insanlarsa öfkelerini saldırganca bir tutuma dönüştürmemeyi zayıflık addediyorlar. Bir keresinde kadın hastalarımdan biri, şiddete karşı içsel bir direnç gösterdiği için kendisini ödlek hissettiğini söylemişti. Kullandığı değer ölçütü, güçlü kahramanın kültürel olarak idealleştirilmesiydi. Kendisini şiddetten uzak tutan şeyin "ödleklik" veya "zayıflık" değil de duyarlılığı olduğunu fark etmiyordu bile.

Onun gibi insanlar, birileri için öldürme eyleminin kendisinin önem taşıyabileceğini, onları harekete geçirenin başkalarını aşağılamak ve onurlarını kırmak için duydukları derin istek olabileceğini hayal bile edemezler.

Zaman zaman öfkeden birini öldürebileceklerini düşünenlerle bir insanı gerçekten öldürenler arasında çok derin bir uçurum vardır. Cinayet işlemek her zaman ötekini insan olarak görmemek ve bu yüzden de öldürülebileceğini düşünmek anlamına gelir. Öteki daha değersizdir, o halde öldürebilirsiniz. Sadece kendi içindeki canlılığa ve başkalarına karşı duygudaşlığını yitirmiş olanlar birisini öldürebilir. İnsanı baskı altına alan iktidarla özdeşleşmek, kendiliğin gelişmesini engeller. Uğruna savaşılan ideoloji, hem boyun eğişi, hem de insanın kendi yüreksizliğini ve kendi duygudaşlığından duyduğu korkuyu gizler, çünkü duygudaşlık bu insanları özdeşleştikleri otoritelerle çelişkiye düşürecektir. Onları böylesine acımasızlaştıran kendi korkaklıklarıdır.

Andreas Gruber, *Vor lauter Feigheit gibt es kein Erbarmen* [*Korkaklıktan Acımaya Fırsat Yok*] adlı filminde, 1945 Şubatı'nda Mauthausen'deki toplama kampı çevresinde 500 Sovyet subayının öldürüldüğü "Mühlviertler Tavşan Avı"nı konu alır.[82] Bu olayda sadece iki kişi, duygudaşlığı sayesinde onları saklamayı hemen kabul eden kendi halinde bir köylü kadının yardımıyla kurtulabilmişti. Caniliğin panzehiri duygudaşlıktır. Subaylara yardım eden kadın daha sonra, "Benden rica edileni ve o an bana gerekli görüneni yaptım," demişti. O sırada yardıma ihtiyacı olan birileri vardı, kendi hayatını tehlikeye atabileceğini daha sonra düşünecekti. Peter Schneider, Yahudileri Nazilerden saklayan Almanlar hakkında yazdığı bir raporda, bu tutumun riskler karşı-

smda körlük değil, daha çok o koşullarda başka insanların yaşadığı sıkıntıya gösterilen duyarlılık olduğunu belirtiyordu. Her ikisi de Berlinli olan iki cesur kadının, Ruth Andrea Friedrich ve Karin Friedrich'in anlattıklarında da aynı durum öne çıkıyor.[83] Başkalarına yardım için riski göze aldıran iki şey özsaygı ve duygudaşlıktır. "İnsan sabah aynada kendi yüzüne bakabilmeli." İnsan olmanın gerçek kaynakları buradadır. Yardıma hazır bu insanlar hiçbir zaman popüler olmadılar, çünkü onların oluşturdukları örnek suça katılanlar ve suçu görmezden gelenler için ağır bir darbe olacaktı. Sadece Berlin'de böyle binlerce kişi vardı. Onların tutumları, itaat veya ölümden başka seçenek olmadığı şeklindeki gerekçelerin geçersizliğini ortaya çıkardı. Bütün diktatörlüklerin güç aldığı, baskı ve terör altında her insanın aynı şekilde davranacağı mitini geçersizleştiren bir tutumdu bu. Önemli olan şudur: Yukarıda sözünü ettiğim hastamda olduğu gibi, duyarlılığını korumuş her insanı insaniyetlerinin özünde desteklemeliyiz. Ölüme adanmışların ürettiği kahramanlık mitine kapılmamaları için onları güçlendirmeliyiz.

Wole Soyinka *The Burden of Memory* kitabında, Afrika örneği üzerinden, kendisinin efendisi olmak isteyen onca insan olduğunu, ama eğer kişi kendi varlığının hâkimi değilse, kaderini asla kendisi tayin etmemişse, bunun hiçbir zaman mümkün olamayacağını anlatıyor.[84] Bu tür insanlar, başka insanları aşağılayıp öldürerek onların hayatı üzerinde tasarruf kurarlarsa kendi hayatlarına hâkim olabileceklerine inanırlar. Bu her şeye kadir olma fantezileri, teröristler yaratır. Aslında Soyinka'nın ifade ettiği gibi, sürekli boyun eğenler de zaten bu insanlardır. Kör bir itaatle otoritelerin önünde eğilenler,

kendi kendilerini köleleştirenler, ama bir başkasının canını alma gücüne sahip oldukları için özgür olduklarını sananlar onlardır. İngiltere'deki Broadmoor Hapishanesi'nde tutuklu bulunan ruh hastası katillerden biri işlediği suçlardan söz ederken, bu "bir başkasına hâkim olma" durumunu şöyle anlatıyor: "Birinin canını aldım, çünkü ona ihtiyacım vardı."[85] İçinde, acı da dahil olmak üzere hiçbir canlılık hissetmediği için, aslında içsel olarak ölü olan kendisiydi. Toplumumuzda mülkiyet yaşamın anahtarı kabul edildiğinden, bir başkasının hayatını ele geçirmek zorundaydı. Bütün teröristler de bu şekilde hareket eder: Ele geçirme yoluyla kendi yaşamına hâkim olduğu fantezisini sonuna kadar yaşayabilirler.

11
Kurban Konumunda Olma Durumu

Radikalizm ve terörizm üzerine tartışmalarda sık sık bu insanları maddi sıkıntıların bu tür eylemlere sürüklediği söylenir. Ama onlar Frantz Fanon'un sözünü ettiği lanetliler arasından çıkmaz. Bunlar çoğunlukla maddi sıkıntıların baskısı altındaki insanlar değildir. Üstlerindeki baskının kaynağı farklıdır: Kendilerini kurban konumunda hissederler. Öyledirler de, fakat kendi içlerindeki kurbanı görmezler, aksine onu kendi dışlarındaki yabancıda bulduklarını sanırlar ki sonradan onu ve kendilerini öldürebilsinler. Bu durumu şu cümleyle ifade eden Robert Musil'den bir kez daha alıntı yapmak istiyorum: "Eylemin en gayri şahsi biçimi kahramanlık olduğu için hayatlarını bir kahramanlık destanı gibi yaşarlar."[86] Bu insanlar duygusuzdur ve boşluktadır, fakat üstlendikleri rol modelleri ve insaniyet simülasyonları görüşümüzü bulandırır. 10 Eylül 1898'de Cenevre'de Avusturya imparatoriçesini öldüren Luigi Lucheni, birisini öldürmeyi çok istediğini, ama adının gazetelere geçmesi için kurbanının çok tanınan bir kişilik olmasını tercih ettiğini söylemişti.[87] Lucheni, gerçek bir

kendiliği, benliği varmış rolü yaparak ikame eden Göbbels'in önceliydi. Soyinka, insanlığın tek bir üyesine yöneltilen şiddetin tüm insanlığa yöneltilmiş olduğunu söyler. Ancak bu durumu fark ettiğimiz zaman bu tür insanların onursuzluğunu ve sorumsuzluğunu da görebileceğiz. Simone Weil da bunu net biçimde görmüş ve şunları yazmıştı: Sözde siyasi "gerçekçiler," insan ilişkilerinde şiddetin her iki tarafı da, yani hem kurbanı hem de faili onursuzlaştırdığını görmüyorlar.

Nefretin bir insanın temel dürtüsü haline geldiği yerde kurban olma konumunun daha derin, daha temel bir anlamı vardır. Ronald Sampson, iktidar fenomeni üzerine kaleme aldığı eski incelemelerinden birinde, erkeklerin baskın olduğu bir dünyada annelerin, engellenen kendi beklentilerini tatmin edebilmek için çocuklarını nasıl kullandıklarını anlatıyordu.[88] Bu çapraşıklık çocukların, öncelikle de erkek çocukların anneye bağımlı kalmasına yol açıyor. Klinik deneyimlerden, şımartmanın çocuklarda genel olarak anne-babaya bağımlılık yarattığını biliyoruz. İkisi sık sık birbirine karıştırılsa da, şımartmanın sevgiyle hiçbir alakası yoktur. Hatta durum tam tersidir: Sevgide çocuğun bağımsızlığına saygı vardır, bu yüzden de özgür ve bağımsız bir kişiliğin yolunu açar. Oysa şımartılmada anne ile ilişki köleliğe benzer ve çocuğun içinde derin bir teröre yol açar. Bunun sonucu ise bazı çocukların yetişkinliklerinde bile sürdürdükleri anne nefretidir. Bu nefretin kaynağıysa hayatta ilk ve en önemli ilişki olan anneyle ilişkide yaşanan terördür. Winnicott'a göre kadınların da erkeklerin de demagojiye teslim olmalarının asıl nedeni budur. Bu boyun eğiş onları, bilinçdışı bir korku duydukları o gücü her şeye yeten anneden korur. Erkekler için bir lide-

rin idealleştirilmesi, kadının artık bir korku kaynağı olarak yaşanmamasını, bu şekilde kavranmamasını sağlıyor.

Usame bin Ladin gibi, çocukluğunun ve gençliğinin şımartan bir anne ve baskın bir baba tarafından belirlendiğini bildiğimiz terörist liderlerin çekim gücünün nedeni de olasılıkla bu ruhsal süreçtir.[89] Bu erkekler, kadın düşmanlığını körükler ve böylece taraftarlarının yaşadığı derin anne korkusunu tersine, yani kadına duyulan nefrete dönüştürürler. Bu tür liderlere bağlanan erkekler böylelikle kendi iç terörlerini inkâr edebilirler ve maço erkekliklerini onaylanmış hissederler. Bu şekilde, umutsuzluklarını ve çaresizliklerini gizlemiş olurlar. Bu tür erkeklerin çoğu tanrısal ve kutsal bir anne imgesi geliştirirler. Ama aynı zamanda da anneleri küçümserler; fantezilerindeki tanrısallığa denk düşmedikleri için kadınları aşağılar, onlara tecavüz ederler.

İngiliz yazar John Le Carré bir makalesinde şunları yazıyor: "Bin Ladin'in televizyonda gösterilen kurgulanmış görüntüleri, homoerotik bir narsist imajı oluşturuyor, (...) her bir jestindeki kendine hayranlıkta bir oyuncunun kamera bilinci hissediliyor. Uzun boylu, yakışıklı, görgülü, zeki ve çekici... Ama benim için daha fazla dikkat çeken yanı, neredeyse hiç dizginlemediği erkeksi gösterişi, kendini sergileme ihtiyacı ve dikkat çekmek için duyduğu gizli tutku."[90] Aynı Hitler örneğinde olduğu gibi, burada da kendine özgü kimliği bulunmayan insanlar için karşı konulmaz bir çekim yaratan teatral poz söz konusu, çünkü bu onların güç arayışına cevap veriyor; güçlülüğü bir poz olarak sergileyen insanlarla özdeşleşerek bu gücü elde edeceklerine inanıyorlar. Kendi kendisini sahneleyerek halka yutturan

Hitler'le karşılaştırdığımızda, bir keresinde bir Filistinli liderin Beyrut'ta Le Carré'a söylediği gibi, burada da "Terörün kendisi bir oyundur," aynı zamanda.

Ölüme adanmış bu aktörlerin baştan çıkarma gücü, özellikle kendilerini sevmeyen ve hayatta bir anlam bulamayan insanlar üzerinde etkili oluyor. NBC televizyonunun bir muhabiri, Hayfa kentinde bedenine sarılı bir patlayıcıyı ateşlemek isterken yakalanan Samir Toubasi ile tutuklanmasından sonra bir söyleşi yaptı. İslami Cihat örgütünün üyesi 18 yaşındaki terörist söyleşi sırasında şunları söyledi: "Hayatımın anlamsız olduğunu hissediyordum. Ölmek istedim." Eğer bomba patlasaydı buna nasıl bir anlam yüklemiş olacağı sorulduğunda yanıtı şöyle oldu: "Sanırım insanlar beni unutmayacaklardı."[91] Bu kimliksiz insan için intihar saldırısının anlamı, iç boşluğunu doldurmaktı. *GEO* dergisinde yer alan bir yazıda da Sri Lanka'daki terörist Tamil grubunun intihar eylemcilerine ilişkin olarak benzer cümleler yer alıyor: "Sonradan halk kahramanı olacaklarından emindiler..."[92]

Usame bin Ladin, 1998 Aralık ayında El Cezire televizyonuna verdiği bir mülakatta şunları söylüyordu: "Somali'de savaşan kardeşlerimiz, ABD askerlerinin güçsüzlüğü, korkaklığı ve zayıflığı karşısında hayrete düşüyorlar... Biz Müslüman erkekler, Mekke'yi savunacak onuru göstermemiz gerektiğine inanıyoruz. Biz Mekke'yi Amerikalı kadın askerlerin savunmasını istemiyoruz. Buralarm hâkimleri erkekliklerini kaybetmişler ve halkın kadınlardan oluştuğunu sanıyorlar."[93] Kadının lanetlenmesi, aynı zamanda da büyüklük ve güce dayanan bir erkek mitinin yüceltilmesi bundan daha açık bir şekilde ifade edilemezdi. Düşman olan kadın,

siz de idealleştirilmiş güçlü ve büyük erkek imgesinin ta kendisisiniz. Bu tutumun ardında elbette çocuksu güçsüzlük duyguları ve eğitici otoriteyle yaşanmış terör gizli. Bu eski duyumsamalar, güncel aşağılanmalar yaşandığında, İslam âleminin yanı sıra tüm dünyada pek çok insanın payına düşen değersizlik ve umutsuzluk duygularıyla yeniden canlanıyor. İlk çocukluk döneminin özellikle ağır bir terör altında yaşandığı yerlerde çocuklukta yaşanmış güçsüzlük duyguları muazzam bir iktidar fantezisine ve gaddarca yıkıcı bir şiddete yol açar.

Yaşam itkisi olarak işlev gören nefretin ardında sadece yaşanmış terör ve umutsuzluğun bulunduğu, "İntifada" üzerine incelemeler yapan Arap psikologlar tarafından da doğrulanmıştır.[94] Taş fırlatan o çocuklar acı içindeler. İçlerinden yüzde 60'ı gecenin karanlığından korkuyor. Saldırgan bir yapıya sahipler, özellikle de yenilikler karşısında korku duyuyor, yalan söylüyor, hırsızlık yapıyorlar; öfkeliler, kavgacılar, anne-babalarına karşı itaatsizler, huzursuzlar, sevilmiyorlar, ağır baş ağrıları çekiyorlar, yataklarını ıslatıyorlar, iştahsızlar, parmak emiyor ve tırnak yiyorlar. Demagog liderlerin peşine takılarak, yani bir otoriteye boyun eğerek, kendi anne-babalarına besledikleri bilinçdışı nefretin yükünden de kurtulmuş oluyorlar.

Bu fenomen, Angola'daki çocuk gerillalarda ve Soweto'daki öğrencilerde de gözlemleniyor: Anne-babalarının otoritesini tahrik ediyorlar. Temeldeki motif hep aynı, bu tür çocuklar demagog otoritelere boyun eğiyorlar. Bu otoriteler, güçlü olma rolünü oynayarak bu tür çocukların kendi anne-babalarını daha az güçlü hissedebilmelerini ve onları reddetmelerini sağlıyorlar. Gerçi

bu şekilde itaate dayalı eğitim sistemiyle üstlerinde uygulanan baskının intikamını almış, ama aynı zamanda da çok büyük bir güce, bir lidere boyun eğerek aynı baskıyı tekrar yaşamış ve başkalarına aktarmış oluyorlar.

Tek dayanaklarını muazzam bir güce inanmakta bulan genç Taliban savaşçılarını harekete geçiren itki de aynıdır.[95] Bu onların yaşamına bir anlam kazandırıyor, aynı zamanda da kadınları aşağılama ve onurlarını kırma imkânı veriyor. Böylece kendini yok etme eğilimli teröristin oluşması için tohumlar atılmış oluyor. Ancak bu arada, ölümcül şiddetin kaynağı olarak içteki kurbanı uyandıran tetikleyicinin, insanın onurunu ve kişisel önemini elinden alan ekonomik ve toplumsal koşullar olduğunu da unutmamak gerekir. Mücadele etmemiz gereken ve edebileceğimiz asıl düşman, yalnızca kâr ve rekabete yönelik öncelikler yüzünden toplumsal bağların kopartılması olgusudur. Üçüncü dünya ülkelerinde halkların, onur ve varoluşlarının anlamını ellerinden alan bir yaşamla kuşatılması sonucu, içteki kurbana duyulan nefret canlanıyor ve çoğunlukla dışa yansıtılıyor. İntihar saldırılarına girişen teröristlerin durumunda başka faktörler de rol oynuyor: Dahil oldukları grup da onlara arzu ettikleri önemi veriyor. Bir kez böyle bir grubun üyesi oldular mı yoldaşları karşısında korkak konumuna düşmeme baskısı onların "kahramanlık" olgusuyla bağlarını güçlendiriyor.[96] Bu noktaya daha sonra tekrar değineceğim.

İnsan kendine bu canlı bombalarm kime daha yakın durduğu sorusunu sormadan edemiyor: sağ radikallere mi, sol isyankârlara mı? Ben onları, düşünce tarzları –örneğin dini inançlar açısından– tipik "sol" özellikler taşımasa da, ruhsal gelişim çizgileri bakımından daha çok

sol radikallere yakın görüyorum. Bu dindarlıkta, yaşayan bir kişi olan imparatorla özdeş Tanrı için kendilerini feda eden Japon kamikaze pilotlarına benzer bir biçimde, insanüstü bir merciiyle abartılı bir kaynaşma söz konusu. Bu ruhsal sürecin özünde, sözümona olağanüstü güçleri sayesinde yeni bir yaşam vaat eden muazzam bir varlıkla birleşmek var.

Genellikle, bu idealleştirilmiş varlığın erkek olduğu varsayılır. Ancak, fantezide yaratılan bu güçte, anne imgesinin yaratıcı gücünün söz konusu olduğundan yola çıkılabilir. Hepimiz onun kucağından çıktık, yaşamımızın kaynağı o. Yani, bu canlı bombaların yaşamındaki belirleyici faktörün, bir çocuğun bir yandan şımartan, bir yandan da onu yutan anneyle yaşadığı çözümsüz çelişkide mi aranması gerektiği sorusunu soruyoruz. Bu çelişkinin oluşmasının nedeni, şımartılmanın çocuk için bir yanıyla baştan çıkartıcı ve çekici olması, fakat diğer yandan da çocuğun kendiliğinin ruhsal sınırlarını annenin el koyması sonucu çözdüğü için bağımsızlığını tehdit etmesidir. Mantel'in bir araştırmasına göre (s. 18-20) sağ radikaller hem babalarında hem de annelerinde soğukluk ve acımasızlık yaşıyorlar. Buna karşın, aşırı sol uçtakiler gibi intihar saldırısında bulunan teröristler de Ronald Sampson'un daha önce değindiğimiz örneğine uyan bir anne ilişkisi yaşamış oluyorlar: Bunlar, erkek dünyası içinde baskı altına alınan ve aşağılanan anneler; ne kendilerini geliştirmelerine ne de yaratıcılıklarına şans tanınıyor, bu nedenle de varlıklarını koruma ve onay bulma ihtiyaçlarını çocukları üzerinden gerçekleştirme çabasına giriyorlar.

Oysa sağ radikallerin anneleri genelde baskıcı erkeklerle özdeşleşiyorlar, onları idealleştiriyorlar ve kendi

kadınlıklarıyla özerkliklerini inkâr ediyorlar. Kendi güçlerini ve anlamlarını bu erkeklerle özdeşleşme yoluyla türetiyorlar. Aynı zamanda çocuklarında da "kadınsı" duyarlılığı değersizleştiren, güce dayalı erkeklik ideolojisini destekliyorlar. Bu koşullar altında, çocuklar uyuma hazır ve boyun eğen insanlar olarak şekilleniyorlar, anne-babayla ilişkilerinde görünürde bir iç yarılma olmuyor. Onlar da bir iç terör yaşıyorlar, ancak bu inkâr ediliyor, bastırılıyor ve öfkeye dönüşerek daha önce anlattığımız biçimde şiddet olarak başkalarına yansıtılıyor. Buna karşın, şımartan bir annenin terörü, aynı zamanda sıcaklık ve ihtimam da yaşattığından daha iyi bir dünya özlemini doğuruyor. Fakat bu isteklerdeki baştan çıkarma gücü, çocuğun özerkliğini tehlikeye sokuyor. Şımartan annelerdeki sınır belirleme eksikliği bu nedenle bir yarılmaya yol açıyor: Bir yanda yutan anneye karşı duyulan korku var, diğer yanda da sembiyotik yakınlığa ve "kendini onun içinde kaybetmeye" duyulan özlem var. Bu özlem, yaşanan korku ve terörü şiddetlendirir (anne baştan çıkarıcı olarak yaşantılanır), bu da yine çocuğun annenin teröründen kurtulması için babayı –otokrat bir otorite– idealleştirmesinin pekiştirilmesine yol açar.

Bu ruhsal sürecin sonucu, Henry Miller'in çok doğru bir biçimde kavramış olduğu gibi, anneyle bütünleşmek için duyulan gizli ve bilinçdışı özlemdir. Erkek bir "tanrıyla" bütünleşmek, asıl olanı; yani yine tanrısal olarak yaşantılanan, bütün istek ve ihtiyaçları karşılayıcı anneyle yeniden bütünleşmek için duyulan bilinçdışı ve kabul edilemez isteği gizlemek içindir. Özgül kültürel yapılar da yukarıda tanımladığımız ikilemi ve dolayısıyla daha fazla sol radikallerde olmak üzere, intihara

yönelik bir terörizm eğilimini derinleştirir. Çoğunlukla abartılı biçimde, erkeğin önemine ve olağandışılığına dayalı bir ideolojinin hâkim olduğu bir dünyada, şımartma anne için çoğu zaman oğullarına yakın olmanın ve aynı zamanda kendini geçerli kılmanın tek yoludur. Dini ve siyasi bakımdan köktenci çizgide duran İsrailli işgalciler arasında da elbette ölümden yana olan aşırı görüşlüler vardır. Burada da otoriter tutum ve şımartmanın belirlediği bir toplumsallaşmaya dayanan benzer harekete geçirici nedenler görüyoruz. Bu arada, çocukları şımartmayı, erkekleri karşısında ikincil bir toplumsal konuma sahip anneler üstleniyor.

Bu anlamda intihar eylemcileri politik olarak solda olmasalar bile ruhsal bakımdan sol çizgiye daha yakınlar. Onlar, sağ kanadın aksine ve sol kanattan daha fazla olmak üzere bütünleşmek ve içinde kendilerini kaybetmek için şımartıcı olması temelinde "daha iyi" bir dünyayı hayal ederler. 11 Eylül olayları pek çok insanda ruhsal bir sarsıntı yarattı. Özellikle de ilksel güvenleri çok erken yıkılmış olanların ruhlarında derin izler bıraktı. Çocukken hepimiz anne-babalarımız tarafından reddedilmenin yarattığı erken terörle -farklı derecelerde olmakla birlikte- boğuştuk. Hiçbir çocuk anne-babası tarafından istenmediği ve varlığının kabul edilmediği duygusu içinde yaşayamaz. Güvene, güvenin kırıldığı yerde ihtiyaç duyarız. Böylece anne-babamızla birlikte yaşayabilmek, sevildiğimiz ve kabul gördüğümüz yanılsamasını koruyabilmek için kendimize erkenden kurmaca bir dünya yaratırız. Bu yüzden uyum sağlarız, anne-babamızın beklentilerine uygun davranır, bu yolla ikame bir ilksel güven yaratırız; ancak bu güven temel bir "kişinin kendisi olması" durumuna değil de boyun

eğişe, yanılsamaya ve kendini inkâra dayandığı için pek de sağlam değildir. 11 Eylül'de bu güven pek çok insanda kalıcı biçimde sarsıldı. Olaylar elbette herkeste böyle bir tepkiye yol açmadı. Neyse ki, bu biçimde kırılmadığı için ilksel güvenleri daha sağlam olan insanlar da var. Fakat çocukluklarının ilk yıllarında, yukarıda değindiğimiz biçimde travma yaşamış kişilerde zorlu çabalarla oluşturulmuş insana güven duygusu, New York ve Washington'daki saldırılarla parçalandı ve dolayısıyla dünyanın güvenli bir yer olduğu duygusu da sarsıldı.

Bu nedenle, her tarafta korkunun çoğaldığını görüyor olmamızda bir tuhaflık yok. Çocukluğun eski yaraları tekrar açıldı, eskiden yaşanan iç terör ve dolayısıyla saldırganlıklar da yeniden canlandı. Örneğin, New York'ta yaşanan bazı durumlarda, bu sarsıcı olayların insanların kurbanlara yüreklerini açmalarını sağladığı, yıkıcılığa ve teröre karşı bir denge olarak sevginin güçlendiği görüldü. Bazı başka örneklerde ise olayların dehşetiyle insanların içinde pusuda yatan çaresizliğin tekrar canlandığı ve buna karşı eski panzehirin kullanılıp teröre karşı terörle mücadeleye başvurulduğu da oldu. Böylece öldürmek ve acı vermek siyasi çözüm haline geliyor; hem de açıkça savaş ilan edip dolaysız güç kullanma düzeyinde değil de özgürlüklerin savunulması adına özgürlüklerin kısıtlanması şeklinde uygulanan bir çözüm bu. Özgürlüğün kısıtlanması, iktidarla özdeşleşme yoluyla edinilmiş kimliklerine aykırı olduğu için özgürlüğe katlanamayan insanlar açısından içsel bir gereklilik.

Sosyolog David Phillips, bilim dergisi *Science*'ta yayımlanan bir dizi makalesinde, cinayetler ve intihar-

larla ilgili haberlerin intiharlara ve trafik kazalarına yol açtığını ortaya koydu.[97] Buna göre insanlar medyada cinayet ve intiharla ne kadar sık karşılaşırsa, hem karayollarında hem de özel ve toplu hava taşımacılığında kazalar artıyor. Bu makaleler, elbette kökeni ilk çocukluk dönemlerinde güvenin zedelenmesine dayanan derindeki bilinçaltı korkuları ortaya koyuyor. Böylece, sadece içteki terör değil, buna bağlı saldırganlık da kendini gösteriyor. Kendine özgü kimliğe sahip olmayan insanlarda bu, kaçınılmaz olarak öfke ve yıkım dürtüsünün açığa çıkmasına sebep oluyor.

Cinayet ve kazalardaki genel artış, insanlara kazaları ve cinayet suçlarını kışkırtma yoluyla ölüm dürtülerini serbest bırakma fırsatı da verdi. Ölüm oranının genelde yükseldiğini bilmek bu tür insanları insan gibi davranma zorunluluğu hissetme baskısından kurtardı. Böylece ölümle sonuçlanan kazalara yol açtılar. Bu içsel süreç, bazı insanların alkolün etkisi altında olduklarına inandıklarında daha dikkatsiz araba kullandıklarını gösteren araştırma sonuçlarının derinlerdeki açıklamasını barındırıyor. McMillen 1991'de yaptığı bir araştırmayla yıkıcılık dürtüsü yüksek olan insanların alkol aldıklarına inandıklarında (aslında plasebo verilmişti) trafik kazalarına karıştıklarını kanıtladı.[98] Sarhoşluk halinde olma duygusu, kendilerine yıkıcı saldırganlıklarını serbest bırakma izni vermelerini sağlıyordu. 11 Eylül sonrasında da kısa süre içinde kazaların arttığı saptandı; ölümle sonuçlanan aile trajedileri, Luzern'deki cinnet olayı, Gotthard Tüneli'ndeki felaket ve diğer korkunç olaylar buna örnektir. Amerika'daki psikoloji derneği, çocuklar tarafından işlenen cinayetlerin artışı karşısında daha 1991 yılında bir "salgın"dan söz etmişti.[99] Va-

kalar, daha yakından incelendiğinde, çocuğun bağımsız bir kimlik oluşturmasına izin vermeyen ve bu nedenle dış dünyadaki tehdit arttıkça, büyük ölçüde nefret birikmesine yol açan bir gelişime işaret ediyor.

12
Ne Yapmalı?

Şiddetle başa çıkmadaki sorun, kültürün dayattığı, otoritenin iyi kabul edilmesi gerektiği şeklindeki bakış açısıyla çelişeceği için mevcudiyeti inkâr edilen iç kurbandır. Bu iç kurban, sosyal çevre bu insanların onaylanma, sıcaklık bulma ve sosyal ilişki kurma ihtiyaçlarının bir ölçüde tatmin edilmesini mümkün kıldığı sürece "uyur." Fakat bu dengeler, toplumsal değişimler, işsiz kalma nedeniyle ekonomik sıkıntı veya toplumsal yapıların çözülmesi sonucu bozulursa, korku ve gerilim katlanılmaz olacağı için bu insanların da dengesi bozulur. O zaman iç kurban uyanır ve insanı yaşamdaki değişimler karşısında nefret ve saldırganlıkla tepki vermeye iter. Ancak, bunun gerçekleşmesi için siyasi iktidara olan inançlarını yitirmeleri gerekir. "Güçlü bir lider" iç kurbanın ağır baskı dönemlerinde bile sakin kalmasını sağlar. Fakat öznel olarak yaşanan bu güvenlik duygusunun çözülmesi tehlikesi baş gösterirse şiddet potansiyeli yükselir. İktidardaki demokratik gruplar, eğer bu vatandaş kesiminin ihtiyaçlarının ve sıkıntılarının bilincindelerse, bu sürece karşı etkin olabilirler. Ancak realite çoğunlukla, insan oluşlarında ha-

sarlı olan ve halkın büyük kesiminin barındırdığı iç kurbanı kendi iktidarları için kullanan siyasi liderlerin böyle durumlardan yararlandığını gösteriyor. Bunu, tüm kendilik nefretinin ve saldırganlığın boşaltılabileceği bir dış düşman hedef göstererek gerçekleştiriyorlar. Fakat demokratik liderlerin bu olanağı kullanması demokrasi açısından iyi olmaz, çünkü hiçbir zaman aşırı sağ veya aşırı sol gibi kesin düşman imgeleri üretemeyeceklerdir. Bütün bu olumsuzlukların içinde teröristler işin bir yanıdır. Onlar, kendi iç kurbanlarını suçluya dönüştürerek ve tüm ölümlerin sorumlusu haline getirilerek düşman imgelerinin yerleşmesine katkıda bulunurlar.

Marx'ın da saptadığı gibi, günümüzün sorunu, insanların ihtiyaçlarını ihmal eden, onların ekonomik ve kişisel temellerini ayaklarının altından çeken küreselleşmedir. Bu gelişim, içteki kurbanı uyandırmaktadır. Ignacio Ramonet, küreselleşmenin dogmalarının tek tip düşünce tarzına dayandığına ve diğer bütün ekonomi politikalarını geçersizleştirdiğine işaret ediyor.[100] Vatandaşların toplumsal hakları serbest rekabet ilkesine tabi kılınıyor ve toplumsal yaşamın tüm alanları para piyasalarının keyfiyetine teslim ediliyor. Küreselleşmeyi gerçekleştiren, sermaye ve emtianın serbest dolaşımı. Politikacıların yaptığı sadece, ulus-devletlerden bu küreselleşmeye uyum sağlamalarını talep etmek. Böylece yatırımlar, istihdam, sağlık hizmetleri, kültür ve çevre sorunları alanlarında karar yetkisi, kamusal sektörden özel sektöre aktarılmış oluyor.

Ekonomik küreselleşme ve sermayenin yoğunlaşması, toplumsal dayanışmaya zarar verdi. Bu unsurlar or-

taya çıktıkları yerde, piyasaların hâkimiyetinin yayılma rahatlığı ölçüsünde artan ekonomik eşitsizliği derinleştiriyorlar. Sosyal bağların küreselleşme sonucu aldığı hasar, C. W. Mills'in belirttiği gibi, bu sürecin aktörleri olan ekonominin patronları kendi dayanışmalarını yitirdikleri için bu ölçüde ölümcül oluyor.[101] İcraatlarındaki yıkıcılığın, kendilerinin ve diğer insanların ihtiyaçları üzerindeki etkisini görebilecek durumda değiller. Kendi büyüklükleri ve iktidarları gözlerini fazlasıyla körleştirmiş, sahici insani ilişkilerin yerine koydukları iktidar ve büyüklük tasavvuru onları fazlasıyla şekillendirmiş durumda. Bugün neredeyse tek bir politikacı bile insanın ihtiyaçları için mücadele etmeye hazır değil, çünkü bu, tek amaç büyüme olduğu için gelişimi kendi öz dinamiklerine bağlı olan ekonomik güçlerin karşısına çıkmak anlamına gelir. Bu süreçte, çoğu politikacı küreselleşmenin aracı haline gelmiştir. Böylece teröristlerin ekmeğine yağ sürerler. Söz konusu olan gerçek sefalet ve gerçek yoksulluktur. Küreselleşmenin hayata geçmesiyle, bazı halk grupları refahtan ve insan topluluğu içinde bir yere sahip olma duygusundan giderek tümüyle yalıtılmaktadır. İnsanların bu ihtiyaçlarına ve sorunlarına eğilmek zorundayız.

Aynı zamanda da terör ve şiddet alanında, ister din, ister milliyetçilik, ister bir ideoloji adına amaçlarını kutsamaya çalışsınlar, kimliksiz insanların öldürücü yanının söz konusu olduğunu görmek zorundayız. Çok açık olmasa da, bütün teröristler bir "tanrı"ya adanmışlardır. Bu tanrı dini, siyasi veya entelektüel yapıda olabilir. Ancak belirleyici olan, içsellikten yoksun insanların kendilerine özgü bir kimliğe sahip olmadıklarından, boyun

eğmek için sürekli üstün bir gücün peşinden koşmalarıdır. 11 Eylül teröristlerinde de görüldüğü gibi, bunlar son derece kültürlü insanlar olabilirler. İntihar eylemcileri, kendi iç boşluklarından kaçabilmek için tanrısal bir lidere adanma sorununun en uç örnekleridir. Ancak bu sorunla pek çok gündelik alanda da karşılaşmak mümkündür: Örneğin, kültürlü insanların dahi her şeyi bilen veya tanrısal bir düzeyde algıladıkları bir doktora ya da terapiste teslim olabildikleri psikoterapi veya tıp alanlarında.

Burada yine, anne-babamızın takındığı pozları tek gerçek olarak kabul etmek zorunda kaldığımız çocukluğun ilk dönemlerinin etkileriyle karşı karşıyayız. Nüfusun en az üçte birle üçte ikisi arasındaki oranı bu etkileri yaşamları boyunca ağır bir biçimde taşıyor. Bu yüzden peygamber tavırlı veya demagog liderlere neredeyse iradesizce kapılıyorlar, özellikle de genel bir ekonomik ve toplumsal güvensizlik dönemi söz konusu olduğunda.

Yakın zamanda yayımlanan Stalinizm üzerine bir araştırmada, "yeni Sovyet insanı" ifadesindeki soyut düşüncenin nasıl bir güç ve iktidar pozunun simgesine dönüştüğü anlatılıyordu.[102] Bu pozun ardında, modern makinelerin gücü ile iktidarının yüceltilmesi vardı. Kendi algılayışlarına bağlı kalan ve gözünün boyanmasına izin vermeyen, yani anne-babanın oynadıkları rolle pozlara inanmaya koşullanmamış olan insanlar, ortak davaya ihanet eden birer hain olarak damgalanıp idam mangasının karşısına çıkartılma riskini göze alıyorlardı. Böylece bazı insanlar, bir düşünce veya gelecek adına, kendi yaşamları da dahil olmak üzere her şeyi yıkıma

uğratabildiler. Mesele, insanın kendi gözleriyle görebilmesidir. Yaşamın ilk döneminde, anne-babanın yeterli olamama korkusuyla takınmak zorunda kaldıkları propagandadan ibaret pozlara sabitlenmenin talihsizliğiyle bir körleşme yaşanmışsa, tek başına zekâ yeterli olmaz. Burada, gerçeklerle ve bunlara bağlı olarak otoritelere itaati reddettiğimizde yaşadığımız iç terörle yüzleşmeden kurtulmamızın mümkün olmayacağı bir çıkmaz söz konusudur.

Sophie Scholl ve Hans Scholl, Nazi döneminde Münih Üniversitesi'nde dağıtmak üzere kaleme aldıkları bildirilerde bu soruna değinmişlerdi: Nasyonal sosyalizmle zihinsel düzeyde hesaplaşmak mümkün değildir, çünkü bundan yoksundur. Nasyonal sosyalist bir dünya görüşünden söz etmek yanlıştır, çünkü eğer böyle bir şey olsaydı, onunla zihinsel araçlar vasıtasıyla mücadele etmek veya varlığını kanıtlamak mümkün olurdu; ama gerçeğin karşımıza koyduğu görüntü çok farklı: "Bu hareket daha çıkışından itibaren insanların kandırılmasına dayandırılmıştır..."[103] Takınılan pozların üzerine geçirilen soyutlama maskesine kendilerini tamamen kaptıran entelektüellerse bu sorunu hiç fark etmemişlerdir.

Bugün karşımızda sergilenen soyut poz, hayata bakışını ve tek gerçeğini ekonomik kârın oluşturduğu küreselleşmiş bir dünyaya duyulan inançtır. Peki bunun Stalin'in beş yıllık planlarından, gözü kara başarı tutkusundan ve halka kaçınılmaz gerçeklik olarak dayatılan ütopyalarından ne farkı vardır? Orada olduğu gibi burada da otorite edilgenlik talep etmektedir. İnsanlar o gün olduğu gibi bugün de uyumlu olmaya, kendilerine

özgü hedeflerden vazgeçmeye, kendi değer yargılarını bir tarafa bırakmaya ve tutumlarını, sanayinin, bankaların ve siyasetin uygun bulduğu kriterlere tabi kılmaya zorlanıyorlar. Beklenen şey, poz içindeki varlığı sürdürmeyi garanti edecek olağanüstü uzmanlık bilgileridir. Soyut bir küreselleşme fikri, dünya çapındaki sorunların çözümüne biraz daha yaklaşmamızı sağlamayacaktır. Eğer dünyayı daha insani, daha demokratik ve daha adil bir yer haline getirmek istiyor ve farklı toplumsal değerlere karşı daha çok saygı talep ediyorsak, bunlar sadece ulusal hükümetler düzeyinde mümkündür. Uluslararası işbirliği, sadece soyut bir kâr düşüncesini izler ve gerçek insani ihtiyaçların çok uzağında kalır.

İnsanlığın asıl sorunları varlığını sürdürür: Yoksulluk, açlık, kölelik, baskı, kesintisiz savaşlar, dini hoşgörüsüzlük, uyuşturucu ve hırs. Bütün belaların kökeni tam da burada. İnsanın bu sefaleti olmasa Hitler, Stalin, Lenin, Mussolini veya bin Ladin gibi liderler etraflarına kitleler halinde taraftar toplayamazlar. Serbest ticaretin dünya çapında refahın artmasını desteklediği söyleniyor. Fakat bu ümidin aldatıcı olduğuna dair yeterince kanıt var. Zengin ülkelerle yoksul ülkeler arasındaki refah oranı, 100 yıl öncesinde 10'a 1 iken, bugün 100'e 1'i buldu. Ayrıca dünya nüfusunda refah içinde yaşayanların oranı da önemli ölçüde düştü, çünkü zenginler giderek zenginleşirken yoksullar giderek yoksullaşıyor.[104] Bunun doğurduğu sonuçlar ağır: Uyuklamakta olan iç kurban dezavantajlı durumda olanlarda giderek daha yaygın biçimde harekete geçecek ve dolayısıyla yıkıcı şiddet eğilimi artacak. Albert Camus'nün *Veba* roma-

nında betimlemiş olduğu gibi: "Veba basili asla ortadan kalkmaz veya kökü kurumaz, aksine onlarca yıl mobilyalarda veya çamaşırlarda uykuya yatabilir, öyle ki odalarda, kilerlerde, bavullarda, mendillerde veya eski kâğıt tomarlarının içinde sabırla bekler ve belki de, vebanın insanlara ders ve ibret olsun diye farelerini uyandıracağı ve talihli bir kentte ölmeleri için ortalığa salacağı gün tekrar gelir."[105]

İç kurban uyuyor, ama uyandığında kendisini kurtaracağını umduğu sahte tanrılar arıyor. Bir keresinde Kaliforniya'daki bir bakımevinde kalan yaşlı bir adam şunları söylemişti: "İnsan ne zaman kurtuluş umarak birine yaklaşsa felaketini bulur; bunun bir tanrı veya mavi gözlü, sarı saçlı bir yabancı olması önemli değildir, sonuç değişmez. Eğer kendini bir başkasının düşüne kaptırırsan sonuçlarını göze almalısın."[106] Son yıllardaki savaşlar ve 11 Eylül olayı, göze alınması gereken sonuçların insan oluş ve insanlık adına, giderek daha büyük tehlikeleri beraberinde getireceğini gösterdi.

Bunun kökü, terör uygulayan otoritelerle çocuklukta yaşanan deneyimler sonucu terör yaratanların idealleştirilmesinde yatar. Ne zaman bir itaat baskısı oluşsa yaşanmış asıl duyguların bu şekilde tersine çevrilmesi gerçekleşir. Yaşam hedefi olarak, kendilerini ölüme adamış olanlar ancak bu şekilde tanrılaştırılırlar ve böyle tanrılara ihtiyaç duyanlardan kendilerine ve amaçlarına özünden vazgeçen bir "sevgiyle" teslim olmalarını talep ederler. Bu tür "tanrılar," tüm diğer insanların kökünü kurutmayı amaç edinen insanlar kategorisine dahildirler. Onların meselesi öldürmektir, ama takındıkla-

rı insanlık maskesi, tutkuyla gönüllü bir kölelik arayan yandaşlarının bunu algılamasını önler. Böylece bu insanlar ölümlerini önceden programlamış olanlarla bütünleşirler.

Bu nedenle sorunla başa çıkabilmenin kısa vadede sadece iki yolu vardır: Birinci yol, insani ihtiyaçlara, insanın varoluşsal sıkıntısına ve onurunu koruma hakkına sahip çıkmaktır; ancak bu, pozlarla sahnelenen bir medya şovu olarak değil, cidden ve sahiden yapılmalıdır. Sahte vaatlerle ancak, ölüme adanmış olduklarından şiddete dayalı senaryolarını çok daha büyük bir kararlılıkla sahneleyen faşistlerin ekmeğine yağ sürülür.

Sorunla başa çıkmanın ikinci yolu ise, popülistlerin, demagogların ve faşistlerin (bazen solculuğu faşistçe amaçlar için kullanan solcuların da) başvurduğu, iç kurbanın nefretini, değersizlik duygularını ve şiddet eğilimini yansıtıp boşaltabilmesi için düşman imgelerine izin vermektir.

Uzun vadede sorunu çözecek ve gerçek bir değişim getirecek tek bir yol vardır: Çocuklarımızın, bir iç kurbanın oluşmasına başından imkân vermeyecek şekilde yetişmesini sağlamak.

Demokratik topluluklar ancak, insanın gerçek ihtiyaçlarını kavrayarak ve ciddiye alarak çocuklara, kendi empatik algılarına ve ihtiyaçlarına yönelik hakiki bir çocukluk yaşama imkânı sunarlarsa varlıklarını koruyabilirler. İnsanlık için kurtuluş budur. Zaman daralıyor. Yaşamdan yana olan herkes birlik olmalı ve iç kurbanın püskürtülmesi için tüm insanlara onurlu bir varoluşu garanti etmeyi görev edinmeli. Bir yandan da çocukları-

mızın emniyet ve huzurunu pekiştirmeliyiz. Yaşama yatırım yapmak, silahlanmayı ve savaşları finanse etmekten çok daha ucuza mal olacaktır. Bizim için yaşamın yolundan başka bir yol yok.

"Sakın bunun son yol olduğunu söyleme."

—Mordechaj Gebirtig

Dipnotlar

1 Weber, D.: Da hab' ich einfach zugeschlagen – Hilfen für gewalttätige Jugentliche, Sommer. N.: Liberall Haß, Wichern, Berlin 1994.

2 Weber, D., 1994, s. 417.

3 Weber, D., 1994, s 418.

4 Weidner, J., Weber, D. tarafından alıntı, 1994, s 422.

5 Gottlieb, G.: Individual Development and Evolution. The Genesis of Novel Behavior, Oxford University Press: New York 1992. Epigenic News: Behind the Science of Gene Expression. *Science* dergisi, sayı 293, 10 Ağustos 2001.

6 Roshani, A.: Ich wette, dass du keinen Menschen umbringen kannst. *Süddeutsche* gazetesi, Magazin, 18 Ağustos 2000.

7 Tophinke, D.: Das Prinzip Langeweile, *Tages-Anzeiger* dergisi, Zürih, 7 Ekim 1989.

8 Deutsche Heimatkunde: Was alles normal ist, *Tages-Anzeiger*, 8 Ocak 2001.

9 Knowlton, B.: 2 Dead and 13 Wounded in California School Schooting, *International Herald Tribune*, 6 Mart 2001.

10 Canetti, E.: *Kitle ve İktidar*, Türkçesi: Gülşat Aygen, Ayrıntı Yayınları.

11 Allen, J., Als, H., Temsilciler Meclisi Üyesi Lewis, J., Litwack, L. F.: *Without Sanctuary*. Lynching Photography in America, Twin Palms Publishers: Santa Fe 2000.

12 Mantell, D.M.: *Familie und Aggression*, Fischer: Frankfurt

a.M. 1972.

13 Gruen, A.: *İçimizdeki Yabancı*, Türkçesi: İlknur İgan, Çitlembik Yayınları. Özel görüşme 2001.

14 Schaeffer, F.: Pathologische Treue als pathogenetisches Prinzip bei schweren körperlichen Erkrankungen. Ein kasuistischer Beitrag zur Dermamyositis. Der Nervenarzt, 1961, 32, 10.

15 Rilke, R. M.: Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Christoph Rilke, Suhrkamp: Frankfurt a.M. 1996.

16 Di Lorenzo, G.: Stefan, 22, Alman sağcı terörist: Mein Traum ist der Traum von vielen. Rowohlt, Reinbeck b. Hamburg 1984.

17 Gruer, A.: Mitleid mit den Tätern. *Die Zeit*, 20 Mayıs 1994.

18 Hofmann, G.: Starke Hand gesucht. Friedrich Ebert Vakfı araştırması. Die Zeit, 20 Aralık 2000.

19 Schmitt, C.: Der Begriff des Politischen. Sosyal bilimler ve sosyal politika arşivi, cilt 58, 1 Eylül 1927. Meier, H.: Carl Schmitt öğretisi. Vier Kapitel zur Unterscheidung Politischer Theologie und Politischer Philosophie, Metzler, Stuttgart, 1994. Gruen, A.: *İçimizdeki Yabancı*, Türkçesi: İlknur İgan, Çitlembik Yayınları.

20 Gruen, A.: The Discontinuity in the Ontogeny of Self. Possibilities for Integration or Destructiveness. *Psychoanalytic Review*, 1974/75, 61, 4.

21 Welch, M.: Epinephrine Dysfunction in PTSD, Major Depression, in SIDS, PDD and in Neurodegeneration, Columbia University Medical School, 2001, yayınlanmadı. Özet: Aslında doğum sırasında karşılaşılan bütün güçlükler epinefrin nörotransmitter ağını harekete geçirir. Yüksek stres, bebekte temel bozukluklara neden olur ve stres hormonunun, özellikle de epinefrin seviyelerinin tekrar harekete geçmesine yol açar. Şiddeti azalmayan stresin metabolik talepleri sonucu, epinefrin nöronları zaman içinde daha alt seviyedeki aminoasitlerini sentezlemede yetersiz kalır. Epinefrin stres adaptasyon ağına dahil, anne sütüyle beslenme sonucu etkin şekilde işleyen iç organlardaki

talamus ve aralarındaki bağlantıyı kuran sinir ağı, başarıyla stresin üstesinden gelir: Hastalıklardan mustarip kişilerin... hamileliğin son dönemlerinde yeterli bir savunma geliştiremeyenler olduğunu varsayıyoruz.

22 Weidner, J., Weber, D. tarafından alıntı, 1994.

23 Cox, M.: "I Took a Life Because I Needed One": Psychotherapeutic Possibilities with the Schizophrenic Offender-Patient, in: Psychotherapy and Psychosomatics, 1982, 37, Gruen, A.'da alıntı, 2000, s 59, 96.

24 Dicks, H. V.: Personality Traits and National Socialist Ideology. A Wartime Study of German Prisoners of War. Human Relations, cilt III, 1950. Gruen, A., 2000.

25 Winnicott, D. W.: Some Thoughts of the Meaning of the Word Democracy. Human Nature, cilt III, 1950.

26 MacLean, P. D.: The Brain in Relation to Empathy and Medical Education. Journal of Nervous and Mental Disease, 144, 1967.

27 Berlyne, D. E.: Curiosity and Exploration. Science, 153, 1966.

28 Schneirla, T. C.: The Concept of Development in Comparative Psychology. Harris, D. B. (yayınlayan): Concept of Development, University of Minnesota Press: Minnesota, 1957. Schneirla: An Evolutionary and Developmental Theory of Biphasic Processes Underlying Approach and Withdrawal. Jones, M. R. (yayınlayan): Nebraska Symposium on Motivation, University of Nebraska Press: Nebraska 1959.

29 Franz, R. L.: Visual Perception from Birth as Shown by Pattern Selectivity, Annals New York Academy of Science, 118, 1965.

30 Wahl, K.: Den tiefen Wurzeln der Fremdenfeindlichkeit auf der Spur. Neue Zürcher Zeitung, 10 Eylül 2000.

31 Hotz, R. L.: Neglect Harms Infants, Los Angeles Times, 28 Ekim 1997. Mary Carlon'dan alıntı, Harvard University: Rumänische Kleinkinder (2-3 yaşlarında), die ohne menschliches Entgegenkommen und Stimulation in Wa-

isenheimen aufwuchsen, entwickelten dauerhaft anomal hohe Cortisol-Werte.

32 Soyinka, W.: Die Last des Erinnerns, Patmos: Düsseldorf, 2001.

33 Balint, M.: The Basic Fault, Tavistock: Londra 1968.

34 Gruen, A.: On Evil. Psychosis and Conscience. Review of Existential Psychology and Psychiatry, XIII, 1, 1974.

35 M, Welch, makalesi üzerine özel görüşme, bkz. not 21.

36 Gruen, A., 2000.

37 Browning, C. R.: Ganz normale Männer. Das Reserve-Polizeibataillon 101 und die "Endlösung" in Polen, Rowohlt, Reinbeck bei Hamburg 1996. Gözden geçirilmiş yeni Amerikan baskısı: Ordinary Men. Reserve Bataillon 101 and the Final Solution in Poland, Harper: New York 1998.

38 Herman, J. L.: Die Narben der Gewalt, Kindler: Münih 1993.

39 Antill, J. K. ve Cunningham, J. D.: Self-Esteem as a Function of Masculinity in Both Sexes, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 47, 4, 1979.

40 Rhue, M.: Die Welle, Otto Maier: Ravensburg 1985.

41 Gruen, A.: 2000 *İçimizdeki Yabancı*; Hermann, J. L. 1993; Dicks, H. V., 1950; Werner, E. E.: High Risk Children in Young Adulthood. A Longitudinal Study from Birth to 32 Years, *American Journal of Orthopsychiatry*, 59, 1989.

42 Bluvol, H.: Differences in Patterns of Autonomy in Achieving and Underachieving Adolescent Boys, Diss. The City University of New York 1972.

43 Roskam, A.: Patterns of Autonomy in High Achieving Adolescent Girls who Differ in Need for Approval, Diss. The City University of New York 1972.

44 Schneirla, T. C.: Seminer, New York University 1950.

45 Miller, H.: Vom grossen Aufstand. Arche, Zürih 1964. Bu bölüm Arno Gruen tarafından İngilizceden çevrilmiştir.

46 Baumann, B.: Wie alles anfing. Trikont, Münih 1975.

47 Gruen, A., *Normalliğin Deliliği*, Türkçesi: İlknur İgan, Çitlembik Yayınları.

48 Schneider, P.: Gespräche eines Schiffbrüchigen mit einem Bewohner des Festlandes. *Die Zeit*, 5 Nisan 1985. Gruen, A., 1987.

49 Gruen, A., *Empatinin Yitimi*, Türkçesi: İlknur İgan, Çitlembik Yayınları

50 Bar-On, D.: Die Last des Schweigens. Gespräche mit Kindern von Nazi-Tätern. Campus, Frankfurt a.M., 1993.

51 Hielscher, G.: Gewalt an Japans Schulen nimmt zu. Tages-Anzeiger, Zürih, 17 Aralık 1986. Gruen, A.: *Normalliğin Deliliği*, Türkçesi: İlknur İgan, Çitlembik Yayınları

52 Hirsch, M.: Tor Sir, with Hate. *New Statesman* (Londra), 20 Ekim 1972.

53 Die Parade in Portadown bleibt friedlich. Neuartige Opfertheorie des Oranierordens. *Neue Zürcher* gazetesi, 9 Temmuz 2001.

54 Hotz, R. L.: Battle for Hearts and Minds. *Los Angeles Times*, 3 Nisan 1997.

55 Negri, A.: Sabotage. Trikont, Münih 1979; Gruen, A., 1987.

56 Epstein, J.: Always Time to Kill. *New York Review of Books*. 4 Kasım 1999.

57 Epstein, J., 1999.

58 Gruen, A.: *Kendine İhanet*, Türkçesi: Ülkü Hastürk, Çitlembik Yayınları

59 Jugendliche in der Spirale der Gewalt. *Neue Zürcher* gazetesi, 23 Ağustos 2001.

60 Cohn, N.: Das Ringen um das Tausendjährige Reich. Revolutionärer Messianismus in Mittelalter und sein Fortleben in den modernen totalitären Bewegungen. Franke, Bern 1961.

61 Neumann, R.. Ausflüchte unseres Gewissens. Verlag für Literatur und Zeitgeschichte: Hannover, 1960.

62 Kratz, W.: Die "Verlorenen" von Kirkby. *Die Zeit*, 26 Nisan 1985; Gruen, A., 1987.

63 Himmler'in Ekim 1943 tarihli Posen konuşması. Manvell,

R. ve Fraenkel, H.: The Incomparable Crime. Mass Extermination in the 20th Century: The Legacy of Guilt. Heinemann, Londra 1967; Gruen. A. 1997.

64 Goettle, G.: Lieber Vati, Liebe Muti. Tageszeitung, 28 Aralık 1992. Gruen, A., 1997.

65 Gourevitch, P.: Wir möchten Ihnen mitteilen, dass wir morgen mit unseren Familien umgebracht werden. Berlin Verlag, Berlin 1999.

66 Malkki, L. H.: Purity and Exile, Chicago University Press, Chicago 1995.

67 Keane, F.: Season of Blood. Viking, New York 1996; Gourevitch, P.: The Poisoned Country. New York Review of Books, 6 Haziran 1996.

68 Chamberlain, S.: Adolf Hitler, die Deutsche Mutter und ihr erstes Kind. Psychosozial Verlag, Giessen 1997.

69 Werner, E. E.: High Risk Children in Young Adulthood. A Longitudinal Study from Birth to 32 Years. *American Journal of Orthopsychiatry*, 59, 1989.

70 DesPres, T.: The Survivor: An Anatomy of Life in the Death Camps. Oxford, New York 1980.

71 Schirra, B.: Die Erinnerung der Täter. *Spiegel*, 28 Eylül 1998.

72 Cleckley, H.: The Mask of Sanity. Mosby, St. Louis 1964.

73 Hochschild, A.: Schatten über dem Kongo. Klett-Cotta, Stuttgart 2000.

74 Speer, A.: Spandauer Tagebücher. Propyläen, Berlin 1975.

75 Auf dem heiligen Wind reiten. *Neue Zürcher* gazetesi. 23 Ağustos 2001 (s. 9. OUT).

76 Coetzee, J. M.: The Marvels of Walter Benjamin. *New York Review of Books*, 11 Ocak 2001.

77 Gutman, R. W.: Wagner & Politics. *New York Review of Books*, 31 Mayıs 2001.

78 Aron, R.: The Opium of the Intellectuals. Transaction Publishers, Sumerset, N. J. 2001.

79 Yarmolinski, A.: Road to Revolution. A Century of Russian Radicalism. Collier, New York 1962.

80 Henry, J.: Culture against Man. Vintage, New York, 1963.

81 Shainin, J.: Death on the Installment Plan. *The Nation*, 23./30. Temmuz 2001.

82 Gruber, A.: Vor lauter Feigheit gibt es kein Erbarmen. Provinz Film International, Wells 1994.

83 Schneider, P.: Besser tot als feige. Der Spiegel, 10 Eylül 2001. Friedrich, R. A.: Der Schattenmann, Suhrkamp, Frankfurt a.M. 2000. Friedrich, K.: Zeitfunken; Biographie einer Familie. Beck, Münih 2000.

84 Soyinka, W., 2001; Gruen, A.: Die Trauer der Täter. Die Presse (Viyana), 1 Eylül 2001.

85 Cox, M., 1982.

86 Riedl, J.: Stadt ohne Eigenschaften, *Zeit* dergisi, 29 Mart 1985.

87 Lucheni, L.: Ich bereue nichts. Die Aufzeichnungen des Sissi-Mörders. Zsolnay, Viyana 1998.

88 Sampson, R. V.: The Psychology of Power. Pantheon, New York 1966.

89 Follath, E. ve Latsch, G.: Der Prinz und die Terror GmbH. Der Spiegel, 15 Eylül 2001; Gottes eigene Krieger. Der Spiegel, 8 Ekim 2001.

90 Le Carré, J.: Der Krieg ist längst verloren. *Frankfurter Allgemeine* gazetesi, 17 Ekim 2001.

91 Fletcher, M.: Dann rief er an und sagte "Heute!". GEO, 11 Kasım 2001.

92 Trippel, K.: Unnachgiebig und rücksichtslos. GEO 11 Kasım 2001.

93 Bin Ladin, U.: Söyleşi, Aralık 1998, El Cezire Televizyonu. *New York Review of Books*'ta alıntı, 15 Kasım 2001.

94 Wertz, A.: Tagsüber Helden und nachts Bettnässer. Tages-Anzeiger (Zürih), 15 Nisan 1995.

95 Karşılaştırmak için: Not 89: Gottes eigene Krieger, Der Spiegel, 8 Ekim 2001.

96 Kaarna, Sharif (Ramallah) ve Mehari, Ariel (Tel Aviv), alıntı: Born, H.: Ich würde es tun. Tages-Anzeiger, Magazin

(Zürih), 26 Ekim 2001; Shalit, B.: The Psychology of Conflict and Combat. Praeger, New York 1988.

97 Phillips, D. P.: Motor Vehicle Fatalities Increase Just after Publicized Suicide Stories. *Science*, 196, 1977; Airplane Accident Fatalities Increase Just after Newspaper Stories about Murder and Suicide. *Science*, 201, 1978.

98 McMillen, D.: The Drunk Driver. Personality and behavioral Characteristics, Southern Psychological Association Convention'da konferans, Mart 1991, alıntı, American Psychological Association Monitor, Mayıs 1991.

99 Freiberg, A.: Killing by Kids "Epidemic" Forecast. American Psychological Association Monitor, Nisan 1991.

100 Ramonet, I.: Globalitäre Regime, Le monde diplomatique, 1 Ocak 1997.

101 Mills, C. W.: Die amerikanische Elite. Holsten, Hamburg 1962.

102 Siegelbaum, L. ve Sokolov, A.: Stalinism as a Way of Life. A Narrative in Documents. Yale University Press, New Haven 2001.

103 Scholl, I.: Die weisse Rose. Fischer, Frankfurt a.M. 1977.

104 Löpfe, P.: Handel und Gerechtigkeit. Tages-Anzeiger (Zürih), 10 Kasım 2001.

105 Camus, A.: *Veba*, Türkçesi: Nedret Tanyolaç, Can Yayınları.

106 Myerhoff, B.: Number Our Days. Simon and Schuster, New York 1978.

Cinayet işlemek her zaman ötekini insan olarak görmemek ve bu yüzden de öldürülebileceğini düşünmek anlamına gelir. Öteki daha değersizdir, o halde öldürebilirsiniz.

–Kitaptan

Şiddet, insan ruhunun en karanlık köşelerinden biri. Hem bireyin kendisine hem de çevresine zarar veren, sökülüp atılması gerekirken yeşertilen nefret tohumunun yol açtığı bir insanlık lekesi.

Sosyal psikolojinin en yetkin isimlerinden Arno Gruen'ün son kitabı ***Demokrasi Mücadelesi,*** toplumsal şiddetin kaynaklarını bireyler üzerinden inceleyen önemli bir çalışma. Dünya çapında yapılan çeşitli araştırmalara dayanarak vardığı sonuçlar, özellikle milliyetçilik temelli şiddetin nasıl bir salgın olduğunu çarpıcı bir biçimde ortaya koyuyor.

Demokrasi Mücadelesi, her gün gazetelerde, haberlerde, sokaklarda karşımıza çıkan şiddetin, hatta bazen içimizde yükselen öfkenin kaynağına inebilmek, onu anlayabilmek için mutlaka okunması gereken bir kitap.

ISBN 978-9944-424-69-1

Çitlembik Yayınları